

ДУБАЯ

№ 3 2024

літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини, Пряшів.

DUKLA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok ukrajinských spisovateľov
na Slovensku, Prešov.
IČO: 37874047

Dátum vydania: jún 2024

Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор.

РЕДКОЛЕГІЯ:

ГРИГОРІЙ ГУСЕЙНОВ,
АНАТОЛІЙ КАЧАН,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОГАНІК,
ОЛЕКСАНДРА ІГНАТОВИЧ,
МИРОСЛАВ ІЛЮК.

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік –
3,98 €.

Адреса редакції:
080 01 Prešov,
Ul. Janka Borodáča č. 5
Комп'ютерний набір
NITECH s.r.o., Prešov,

Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Ul. Uzbecká 4, P.O. Box 164,82014 Bratislava 214,

e-mail: zahranična.tlac@slpost.sk

ISSN 0419-8131

ЗМІСТ

Галина Чехута Добірка віршів	2
Доброслав Хробак Кав'ярня «Ліра»	10
Іван Ребрик Нарваний	16
Софія Андрухович Амадока	21
Петро Кралюк Український філософ Василь Довгович. Що знаємо про нього?	49
Йосиф Шелепець <i>Счастіє жизни</i> Духновича та другий епод Горація	51
Наталія Ребрик– Олена Канюка Земне і небесне Дмитра Кременія	54
Тарас Кремень Згадуючи батька Дмитра Кременія	57
Дмитро Кремень Елегія огнених літ	60
Борис Васильченко Дика московія: історія злочинів, ганьби і поразок	65
Петро Кралюк Микола Гоголь та його «Тарас Бульба»: імперський чи антиімперський?	71
Софія Нечай Добірка віршів	74
Ігор Фарина – Олег Васишин Двоїна – не двовійна	81
Михайло Роман Про що нам розповідає «Листування – плюс...» ...	85
Ольга Фабрика – Любов Гундер Збереження української культурної ідентичності на прикладі творчого портрета Прокопа Колісника	87
Ростислав Хотин «Україна, а не Малоросія». Чому Архип Куїнджі – саме український художник?	92

ПОЕЗІЯ

Галина ЧЕХУТА

Галина Чехута – колишній педагог, філолог з міста Охтирки Сумської області, автор одинадцяти поетичних збірок. Дев'ять збірок були написані переважно російською мовою. Але з початком загострення конфлікту між Україною і Росією автор почала писати тільки рідною українською мовою. У березні 2022 року Галина Чехута вимушена була покинути рідний дім і шукати прихистку у Словаччині.

У 2024 році у видавництві «Факт» м. Харкова вийшли друком дві збірки українською мовою «Мелодії душі і серця» і «Життя без прикрас».

Готуються до друку збірки, написані після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

З Україною в серці

З Україною в серці
Я встаю і лягаю,
Свої мрії відверті
Від людей не ховаю.

Я звертаюсь до Бога,
До високого неба,
Щоб скоріш перемога
Світ звільнила із пекла.

З Україною в серці
Я живу в далечині,
Та, вдивляючись в обрій,
Бачу храми в руїні.

Бачу села в завалах
І міста у загравах,
Бачу діток в підвалах,
Кров солдатську на травах.

Чую гнів лиходія
І сльозу витираю,

Та плекаю надію,
Хоч від болю згораю.

Вірю, всупереч смерті,
Жду тріумф щодобово.
З Україною в серці
Я пишу кожне слово.

Моя Україна

За гори і ліси, за степ широкий,
За запах гаю, солов'їв прелюд,
За тиху Ворсклу і Дніпро глибокий
Я Україну-матінку люблю.

Люблю за шелест трав, за синє небо,
За золотисті запашні поля.
Мені країни іншої не треба,
Бо це – моя Вітчизна і мій шлях.

Люблю мою казкову Україну
За мову і за пісню чарівну,
За ту стареньку у селі хатину,
Що залишилась в хащах долину.

Під українським гріюсь я промінням,
Свою любов вкладаю в ці рядки.
Я – українка! Тут мое коріння,
Тут у могилах сплять мої батьки!

За те, що мій народ так любить волю,
Я безупинно Господа молю
Послати Україні кращу долю,
Бо надзвичайно землю цю люблю.

Україна – мій біль

Україно, ти – моя Вітчизна!
Тут я народилася й живу,
Над тобою звір схилився грізно,
Затягнув безжально тятиву.

Україно, ти – в нестерпних муках,
Ворог від ненависті кипить!

Матері загиблих в чорних хустках
Проклинають ката кожну мить.

Йде війна, немов страшна стихія,
Давить безсердечно, як котки.
Україно, ти – моя надія,
Ти – моя любов на всі віки.

Україно, я – ніхто без тебе!
Ти – моя тривога, ти – мій біль!
Я щодня вершу святий молебень,
Щоб укрити від ворожих хвиль!

Це Україна

Блакитне небо, золоті поля –
Це наша рідна чарівна земля.
Духмяні квіти, мерехтливий гай –
Це мальовничий український край.

Високі гори, луки і ліси,
Глибокі ріки дивної краси!
Безмежне море, синій небокрай,
Сліпучих бризок пінний водограй...

Бузок, каштани, кучерявий клен,
Степів широких барвний гобелен,
Ставки, озера, кам'янистий плай,
Полів безкраїх радісний розмай...

Калина в лузі, маки вздовж доріг,
Батьківська хата – щастя оберіг...
Це Україна, рідна і свята,
Моя надія і моє життя...

Україна – це мудрість

Україна – це сонце,
Україна – це світло,
Це поля неозорі і зелені ліси.
Це відвага й хоробрість
В битвах з ворогом підлим,
Це надія і віра у щасливі часи.

Україна – це воля,
Доброта і гостинність,
Це нечувана щедрість і рішучість душі.
Це верба і тополя,
Це пісень мелодійність
І, написані серцем, емоційні вірші.

Україна – рішучість,
Почуттів непохитність,
Це найкращі у світі відчайдушні сини.
Україна – це мудрість,
Нездоланність, величність,
Україна – це мрія про життя без війни.

Україна розквітне

Нас не залякати!
Ми – немов із сталі!
Нас любов до волі в горі захистить!
Дух наш не зламати!
Недруги зухвалі
Хай тремтять в окопах від страху щомить!

Зграями ракети
День і ніч літають,
Хочуть наші душі з розуму звести.
Строчать кулемети,
«Гради» не втихають,
Тільки їм не вбити рух наш до мети!

Молимо ми Бога
Днями й вечорами,
Просимо про кару за пролиту кров!
Знаєм – перемога
Вже – не за горами,
Нас ведуть до миру віра і любов!

Сонечко весняне,
Пісня солов'їна
Відігріють душі від жахів кремля.
Дивним садом стане
Рідна Україна,
І розквітнуть мирні луки і поля!

Що буде завтра

Зламани долі, загублені мрії,
Біль невтихаючий, ночі без сну.
Давить безжально мотив безнадії,
Жалісні ноти – усі про війну.

Не повернуться додому загиблі,
Час не заглушить глибоку печаль!
Буде сльоза навіть в росянім сріблі,
В смутку напружених довгих мовчань.

День неспокійний... А що буде завтра?
Хто може знати? В душі – сум'яття...
Глас небезпеки не зменшує мантра,
Гостро болюче щемить відчуття...

Хочеться просто хоч трохи спочити,
Щоб нашу віру ніхто не зломив.
Ми, як і всі, просто хочемо жити!
Світе, почуй нас! Що-небудь зроби!..

Немає місця на землі

І знову ворог б'є, кида ракети,
Знов у вогні знедолені міста,
Горять поля, палають очерети...
Яка ж вона жорстока вража мста!

Житомир, Київ, Львів, Дніпро і Харків,
Чернігів, Суми, Миколаїв, Луцьк...
Кат не жаліє ні лісів, ні парків,
Нарощує щодня чисельність військ.

Штовхає лють у бій потвор нікчемних,
Немає в них ні серця, ні душі.
Злочинців, що прийшли із нар тюремних,
Не мучить голос смутних ворущінь.

Не можна злодіяння їм прощати,
Нехай горять в пекельному вогні!
Ні мертвих, ні живих не залишати,
Нема їм місця на святій землі!

Жахливі кадри війни

Скажений терорист, убивця, нелюд
Руйнує, палить, нищить все живе.
Летять снаряди, виють децибели
І гублять все, як зілля морове.

Бетон розбитий, скло, вогонь багряний,
Металу скрегіт, смерті люта кліть!
Дитячі крики! Дим, пекучі рани!
Жахливі кадри весь шокують світ!

За всі ридання і людські страждання,
За сльози, за пролиту в муках кров
Немає цим потворам оправдання,
Горіти їм у пеклі, замість дров!

Лякає тінню злісною двоглавість
І дихає жорстокістю вражди.
Слова «росія», «путін», «смерть», «ненависть»
Синонімами стали назавжди.

Україна – мати

Країна вбивць і мародерів
Сьогодні – на моїй землі.
На зов кремлівських режисерів
З'явилися нелюди страшні.

Вони прийшли, щоб зруйнувати
Всі мирні села і міста.
Щоб свій порядок нав'язати,
Вела їх безпощадна мста.

Вела їх нелюдська ненависть,
Свідома і підступна лють,
Щоб підкорити нас, заставить
Забути мову, світлу путь...

Та Україна – наша мати,
А матерів не продають!
Катам народ наш не здолати,
Хоч болю нам і завдають!..

Тремтить сльоза

Як передати біль, не знаю,
Чи є в житті такі слова,
Коли батьки дітей втрачають,
А нерв бринить, як тятива?..

яке невиліковне горе,
Яка нестримна ця печаль!
Ніщо цей смуток не поборе
І не полегшить скорбний жаль.

Здається, серце надломилось
І полетіло в небуття...
Життя немовби зупинилось.
Чи є без світла майбуття?

Щодня летять звістки безжальні,
Війни горнило палахтить...
Лунають дзвони поминальні,
Сльоза непрошена тремтить...

Це моя країна

Це моя країна!
Глянь, яка краса!
Навіть на руїнах пломенить життя.

Маки червоніють,
Спокушає ліс,
Гори височіють, радує покіс.

Зеленіють луки,
Мерехтить роса,
Сонячні цілунки річка колиса.

Бачу гай і поле
У тривожних снах,
Гумна, степ, стодоли і Чумацький шлях.

Чую, як шепочуть
В річці комиші,
Бусоли клеочуть, пахнуть кулеші.

Пісня солов'їна
Під вікном моїм,
Це – моя країна, милий отчий дім.

То не дощ

Ні! То не дощ іде, то небо плаче,
Бо проводжає у останню путь
Катами замордованих звіряче,
Тепер вони зірками оживуть.

Від суму прапори тремтять нервово,
Від чорних барв в душі – гірка печаль.
Летять у небо душі щодобово,
Щоб там знайти останній свій причал.

А дощ шумить... Здається, краплі стогнуть,
Щоб виштовхнути з серця біль щемкий.
Намоклі трави від жалів холонуть...
Розносить вітер квітів сум трункий...

Тужливо плаче Україна-мати,
Бо забира синів сира земля...
Як боляче кровинок віддавати!
Журба жагуча серце спопеля...

Чорне і біле

Всі кольори спалив вогонь війни
І тільки чорні й білі залишились.
У чорних – дим в розбитому вікні,
У білих – ми в біді не розгубились.

Як чорна ніч – ненависть ворогів,
Чорніє лють потворна, наче хмара.
Біліє наш святий, безгрішний гнів,
У білому – невідворотна кара.

У чорному іде по світу смерть,
Чорніють вирви – від снарядів рани.
У білому – наш біль і наша честь,
Наш спокій, наша віра, тихий ранок.

У чорних кольорах панує зло!
Напівтонів у казку не буває...
У білих – розмаїття джерело,
Що цвітом перемоги розквітає!..

ПРОЗА

Доброслав ХРОБАК

Доброслав Хробак (1907-1951) – словацький письменник, публіцист, есеїст, перекладач. Він прагнув подолати описовий реалізм і зосереджувався на фантастичному та містиці. Літературний дебют – збірка оповідань «Товариш Яшек» (1937). Він – виразний представник ліричної прози у словацькій літературі. Це можна побачити головним чином у романі «Дракон повертається» (1943), який є одним з основних творів словацького натуралізму.

Кав'ярня «Ліра»

Минуло майже десять років з того часу, як Іван Пустай вперше опинився у цьому місті. За цих десять років пройшов безліч разів по хіднику поперед кав'ярню «Ліра». Хоча і бував – принаймні протягом деякого часу – часто у цьому районі, але не пам'ятав, щоб колись заходив до цієї кав'ярні. А все ж таки кожного разу, коли опинявся біля неї, охоплювало його дивне неприємне відчуття. Він не знав причини його появи, тому кожного разу, коли виринали у його підсвідомості, дивувався трохи його постійній пружності й тривалості.

Сьогодні по обіді, пригнічений більше ніж зазвичай усім своїм теперішнім життям, вийшов Іван Пустай з дому. На хвилину заглянув у корчму, випив, стоячи серед фурманів, робітників й дрібних службовців, які саме в цей час повертаються з роботи, два рази по сто грам вина. Потім з легким і приємним отупінням, яке спричинив алкоголь, десь пів години блукав вулицями. Майже нічого не сприймав з підвечірнього руху столиці. Точніше, не сприймав строкаті деталі цього руху, непокоїли його, як і раніше, їхні кричущі контрасти. Життя міста долидало до нього, ніби з даліни у заспокійливій, заколисуючій синтезі. Йому було приємно – пливати у течії людей по площі. Це заглушило у ньому на хвилину усвідомлення самотності, потребу розмірковувати і шукати власний шлях. З небувалою легкістю, із якимось незнайомим відчуттям, майже із заплущеними очима, ніби піднесений могутньою силою людської юрби, із задоволенням крокував по лівому боці хідника. Пригадав, що вчора перед сном читав слова, які дивовижно співпали з його думками: «Ніколи не бути самотнім, жити у великій юрбі... ніколи не думати». Це ніби три привілеї сучасної людини, які пояснюють (додумував собі Іван) успіх сьогоденних масових рухів. Звідки Алексіє Каррел, якому належить цей вислів, знав про приємність таких привілеїв? Про байдужість, з якою людина залишає самотність, позбувається своєї особистості і стає підлеглою частиною бездумної юрби?

Чи не є і пан Алексіс Каррель* лише частиною цієї юрби? Інакше не можна собі пояснити його гостру спостережливість і чудову обізнаність в усьому, що стосується задоволення людини у юрбі?

В Івана Пустая ці безплідні думки викликали нову хвилю опору. Як потяг, що став не на тій стрічці, виштовхнувся ними раптом його дух з попереднього приємного стану (яким пан Каррель так зневажав) і грубо пхнув на край хідника. Відчуваючи за спиною злорадні погляди з юрби, постояв так хвилину у неприємному збентеженні та чомусь присоромлений. Сприймав цю ситуацію як грубу особисту образу, як глузування з готовності, з якою ще кілька хвилин тому він, Іван Пустай, хотів залучитись до тупої бездумної юрби. Знервовано очікував на зелене світло, яке дозволило б перейти на другий бік площі, пройшов поміж кіосками з весняними овочами та фруктами і зупинився перед кав'ярнею «Ліра».

І тут знову, як лялька з корка, виникло оте неприємне відчуття. Іван Пустай слухняно схилив голову, пальцями стиснув перенісся і зусиллям волі намагався зосередитись на ньому. Мусить бути викликане чимось з його минулого, якоюсь давньою історією, забутим переживанням чогось, що його непокоїть, коли опиняється близько кав'ярні «Ліра». Але ніяк не міг пригадати, щоб колись тут бував.

Однак раптом виринуло з його підсвідомості щось невизначене, але дивовижно наполегливе: спершу це було лише легесеньке лоскотання уяви, згодом його увага зосередилась на геометричній картині у подібні великої літери «L», яка поступово оживала і наповнювалась незнайомими особами. І ось вже впізнає він горизонтальний розтин якогось приміщення. У його видовженому просторі знаходяться кілька обдертих більярдних столів, справа від дверей – підвищення для дамського оркестру. Чорна підлога, мармурові столи і люстри у стилі сецесії. Вилинялий офіціант, уражений сифілісом, виснажено тиняється поміж столами, зайнятими химерними привидами, витягнутими із самого дна слизької і смердючої ночі. У куті на плюшевому диванчику сидить він, Іван Пустай, і обіймає якесь гаряче і тремтяче жіноче тіло.

Уся ця картина зовсім нереальна, ніби її бачив у важкому сні. А все ж таки розпізнає у ній усі деталі і може без будь-яких зусиль зв'язати з нею те саме неприємне відчуття, яке охоплює його завжди, коли туди приходить. «Безумовно, – розмірковує Іван Пустай, – тут відбулося щось фатальне, що має глибокий смисл. Треба дослідити, коли і за яких обставин це сталося. Та основне – треба визначити, чи я був при цьому особисто, або все це трапилося без моєї участі. Нічого з цього не є точним і, можливо, мій теперішній стан має щось спільне з тими телепатичними або психометричними виявами (не розуміюсь у термінології окультних явищ), які у зародковому стані є у кожного з нас. У будь-якому випадку, безумовно, годиться перевірити хоча б уяву про форму і вигляд приміщення».

Іван Пустай, переконаний в тому, що він чинить щось фатальне, переступив поріг кав'ярні «Ліра».

Ледве встиг роздивитися, охопили його невпевненість і неспокій. Якби не те, що він був підготовлений до здивування, напевно, повернув би назад. Кав'ярня була цілком порожня. Тільки з найвіддаленішого кута не-

* Алексіс Каррель (1873-1944) – французький хірург, біолог, патофізіолог.

охоче рушила до нього фігура офіціанта. Одним коротким поглядом визначив, що з цього боку небезпека йому поки що не загрожує, оскільки за швидкістю, з якою офіціант підходив до нього, це могло тривати майже пів сторіччя... Кутиком ока тут же помітив з правого боку якусь метушню. Розвернувся на дев'яносто градусів і зустрівся з переляканим поглядом приблизно п'яти пар очей. Очі належали купці однаково вдягнених панянок, які старанно намагалися зацікавити якусь спільноту на підвищеній сцені у правому куті приміщення. Одна з них ще й досі сиділа на піаніно і саме, коли зайшов Іван, спробувала, мабуть, знічев'я, закласти ногу за шию. Наскільки міг Іван дискретно визначити, тепер вже ніяк не здатна була розплести замотані ноги. Кілька разів чіплялася ногою за клавіші піаніно, що ще більше налякало групу людей.

Іван Пустай вдавав, що це привітання його аж ніяк не дивує. На обличчя насадив маску млявого несхвалення подібних ігор і присів до столу посеред приміщення. Постать офіціанта досі була десь далеко на сірому обрії, а п'ять грацій на сцені нарешті повернулися обличчями до нього, склавши руки на грудях, мов винуваті дівчатка, які мають намір виправити погане враження, яке справили на дядька, що носить у кишені цукерки.

З того часу у приміщенні нічого не відбувалося. Єдина думка, на яку Іван за довгий час спромігся, було усвідомлення, що він тут сьогодні перший гість. Оскільки не знав, як цей перший гість повинен себе поводити, які його права і обов'язки, був трохи розгублений. Він і гадки не мав, чи не є звичаєм, щоб перший гість знайомився з персоналом. Почав над цим серйозно розмірковувати і подивився на сцену з надією, що звідти отримає якусь підказку або інструкцію. І ось, майже усі п'ять грацій зустріли його погляд з явним розумінням. Зібрався з відвагою відповісти на якусь з п'яти схожих усмішок, коли раптом щось дивне сталося з однією з музиканток – витріщила на Івана очі, потім зойкнула і водночас підскочила на стільці і затулила роззявлений рот долонею, аби придушити дальший чи то крик жаху, чи то здивування, до біса, хтозна-що хотіло з неї вирватись. Іван із зацікавленням на неї подивився, бо ж йому рідко траплялося, щоб жінки танцювали перед ним танець св. Віта**, але не міг пригадати, щоб його ця особа зловила колись під час вбивства новонароджених або під час підпалу храмів. Удав із себе ображеного і відвернув погляд від сцени. Однак кутиком ока продовжував слідкувати за тим, що там коїться. Здивування на обличчі музикантки було, мабуть, удаваним. Правда, вона могла його з кимось сплутати. Однак це було маловірогідним: він же не був схожим на котрогось з відомих злочинців. Хоча людина ніколи не знає... У ньому зростав неспокій. Не вважав доцільним ще раз подивитись на сцену, хоча боковим зором бачив, що там розпочалася придушена і схвильована розмова. Музикантки збили голови до купи, і одна з них щось палко пояснювала іншим. Відчував на собі допитливий погляд п'яти пар очей, та не догадувався, в чому його звинувачують. Погляд був таким настирним і неприємним, що потилицю ніби свербіло. Аж почав втрачати терпіння. Мабуть, краще за все встати та піти звідси? Це було б найрозумніше, але відчував би себе боягузом. (І для цих на сцені був би ним також). Між тим,

** Розлад центральної нервової системи, що характеризується мимовільними рухами тулуба, кінцівок, голови, м'язів обличчя.

досі собі й нічого не замовив. На шляху до нього у офіціанта появилася неперборна перешкода: велика м'ясна муха, яка роздзижчалася на одному з вікон. Офіціант, виявивши неочікувану рухливість, взявся її ловити. Зі злістю Іван усвідомив, що він повинен витримати і почекаати на наслідки паніки, яку спричинила його поява серед п'яток муз Аполлона на сцені у кав'ярні «Ліра». Із зростаючим неспокоєм побачив, що після кроткого вагання одна з них встала і зникла за важкою завісою, ховаючи вхід якогось бокового приміщення. Це, напевно, означало стратегічну зміну обстановки. Іван визнав потрібним подивитися прямо у вічі цьому сум'яттю, повернувся на стільці і встромив зухвалий погляд до сцени. З насолодою констатував, що своєю неочікуваною рішучістю протистояти небезпеці віч-на-віч викликав паніку у противника. Чотири музи (п'ята ще й досі була за завісою) поспіхом перегрупували сили, одна з них у цьому хаосі доторкнулась клавіші піаніно і отримала з нього тривожний акорд. Інші, мов за наказом, узяли в руки інструменти, і скоріш ніж Іван встиг опам'ятатися, приміщенням розлігся диявольський галас вальсу. Усе це відбулося так швидко, що Пустай мимоволі пригадав певну біблійну сцену і зі страхом глянув на важку оксамитову завісу, за якою зникла п'ята панянка. А в дійсності сталося наступне. Завіса розділилась навпіл зверху вниз, як завіса у храмі єрусалимському. За цим мало статися тріщання скель, струс землі, могили мали відкриватись, тіла мертвих вставати. Але натомість з'явилося товсте цивільне обличчя приблизно сорокарічної людини. Здавалося, що йому перешкодили повечеряти, оскільки витирав собі тильною стороною долоні замаснені уста і нагинався вухом до панянки, яка йому надавала останні інструкції, кліпаючи у напрямку до Пустая. Людина із за завіси з недовір'ям глянула на неї, раптом її обличчя прояснилось і стало круглим, мов відполірована більярдна куля. Узяла з рук панянки якусь пачку паперів і без вагання, з усмішкою, яка Пустаю здавалася задумом зловити його у тенета і довго радіти, з насолодою тішитися з його безсильного тріпотіння. Людина попрямувала до нього, при тому черевце трусилося і короткі ніжки хлопали по підлозі у ритмі вальсу. Чоловік урочисто, ніби прийшов з важливим посланням від імені національної установи, вклонився перед Пустаем і відрекомендувався як власник кав'ярні. Пустай промимрив своє ім'я, доторкнувшись його м'ясистої, червоної долоні.

– Маю честь знати вас давніше, а саме від минулорічної зими, – продовжував складно і лагідно, ніби щоденно подібним способом дивував своїх гостей.

– Від минулорічної зими... гм? – розгублено промимрив Іван.

– Так, від минулорічної зими. Думаю, що пригадуєте той веселий вечір.

– Гм...?

– Той вечір, коли ви вирішили вшанувати своїм візитом мій заклад (Іван неспокійно завертівся). Ви тоді були дуже веселий. Оце дзеркало могло бути свідком.

– Дзеркало...?

– Це дзеркало, потім і люстра та приблизно дюжина побитих склянок. Ви славно виступали, всі вас слухали, та й Ірмушка сіла вам на коліна.

– Вибачайте, – Пустай почервонів, – думаю... я думаю, що ми не завдали вам великих витрат... Але, правду кажучи, я це не пригадую.

– Не намагайтесь. Людина легко забуває... Зокрема, гм, коли трішечки порозважається. Але, напевно, пригадуєте хоча б Ірмушку.

– Ірмушку?

– Ірмушку. Вона вам писала, – простягнув Івану пачку паперів, яку тримав в руках.

– Писала? Ірмушка? Вибачайте, але я насправді не можу пригадати. Ма-буть, мене з кимось плутаєте. Наскільки пам'ятаю, я ніколи не листувався з якоюсь Ірмушкою.

– Але вона вам писала.

– Ні, не знаю про це, я ніколи не отримував жодного рядка від Ірмушки.

– Звичайно, не отримали.

– Як це так? Листувався з нею – і не отримав від неї жодного рядка?

– Вибачайте, Ірмушка була наша... гм, як би це вам сказати... Ірмушка була так трохи... – завершив свої слова пальцем на чолі.

– Отак, – полегшено зітхнув Іван.

– ... писала вам листи, але ні одного вам не вислала. Здається, забракло їй відваги або не знала вашої адреси. У ту ніч, коли ви у нас виступали з промовою, ви її збили з пантелику, і вона, бідняжка, ніколи від цього не оговталася. Дедалі сумніше грала на скрипці, три місяці тому померла. Майже цілий рік вас чекала. Коли відчинялися двері, одразу починала хвилюватися і переставала грати. Ви розумієте мене, вона не могла це довго витримати.

Власник кав'ярні замовк. Оркестр скористався цим зворушливим моментом і розпочав несамовите танго, від музики якого душа краялась. Іван байдуже і з непорозумінням подивився у тому напрямку. Музикантки із жакливою відвагою видавили із своїх інструментів останні краплі почуттів. Здавалося, що кожної хвилини повинні розчинитись у цьому горі, як цукор у каві. Власник мовчки і урочисто слухав мелодію. Коли закінчилась, зауважив:

– Це була її улюблена пісня: «Сумна неділя».

Іван почував себе так, ніби напився насиченого розчину сахарину. Уся історія була або дурним жартом, або персонал кав'ярні сплутав його з деяким натренованим бабієм. Допитливо глянув на власника, і вже у нього була на язика відповідь на ці безглузді і настирливі балачки, однак раптом той поклав на стіл пачку заліплених конвертів і сунув їх перед Івана.

– Тут ці листи. Дівчата їх знайшли серед її речей. Прочитайте, вони належать вам.

Іван узяв об'ємний пакуночок паперів, перев'язаний шовковою стрічкою. На верхньому конверті замість адреси було написано: «Моєму наймилішому. В небі.»

Знову той смак сахарину.

– Так, ці листи вислала вам до неба. Написала це незадовго до смерті.

«Фальшива адреса», – пригнічено подумав Іван. Після тривалої мовчанки з'явилась у голові рятівна думка. Швидко ухопився за неї.

– Як ви знаєте, що листи насправді належать мені? Чим це можна доказати?

– Оцим, дивиться, – і власник кав'ярні поклав на стіл фотографію Івана.

– Зберігала її між листами.

Пустай здивовано подивився на своє обличчя на знімку, ніби його ніколи досі не бачив. Хоча не зовсім так. Здавалося йому, ніби у знайомій зовнішності раптом знайшов невідомі, відразливі риси. «Обманщик? Убивця?» – відлунювало в його голові жахливе питання. «Так виглядає вбивця?» Подивився на зворот фотографії і прочитав: «Ірмушці на вічну пам'ять ночі з 21-го на 22-е січня». Впізнав свій лист.

– Ще вам покажу і її фотографію, чи ви її впізнаєте, – власник з великою охотою побіг до одного з вікон і вибрав з нього рекламне фото «дамського оркестру», який щодня грав у кав'ярні «Ліра». Подав її Іванові з дуже серйозним виразом обличчя, але водночас з гордовитістю знавця і власника. – Грають тут півтора року. Правда, тепер оркестр не в повному складі.

Шість невиразних, грубо ретушованих облич у вимушених позах. В об'єктиві фотоапарату була астигматична вада: одне обличчя на краю картинки було химерно викривлене. Іван помітив оком фахівця усі деталі цього викривлення. Обличчя, очі і вуста були розтягнені в ширину, риси, ближче до краю, були розмиті. Це трохи нагадувало спиритичні сеанси: особа ніби розпливалась і зникала в інших сферах. Його дратувало, що саме це обличчя могло належати тій, яка його сюди привела. Погляд на сцену і порівняння могли б допомогти це легко встановити, але насправді не хотів знати. Не захотів навантажувати свою свідомість уявою, яка могла б його переслідувати усе життя. Але хіба не буде його переслідувати й в іншому разі? Фотографію повернув власнику кав'ярні.

– Ви впізнали її?

– Так, – сказав Іван.

– А листи? Візьмете?

– Візьму.

У власника було бажання обговорити усю історію з самого початку. Із задоволенням кліпнув, бо виконав останній обов'язок щодо колишньої працівниці і спокійно потер долоні.

– Я її любив. Дівчата доглядали за нею, мов за власною сестрою, до кінця її земного життя. Завжди була такою переляканою...

– Так, – Іван подивився, не розмірковуючи довго. – Так.

Він встав і подав руку власнику кав'ярні.

– Вже прощаєтесь? Мабуть, я мав би вам ще чимось допомогти?

– Дякую, іншим разом. Я ще навідаюсь, – незграбно вклонився у напрямку до сцени, вловивши виправдовуючий погляд п'ятох пар очей.

Листи за пазухою його пекли, ніби там ніс розпечену цеглу. Спочатку пішов з ними у напрямку додому, але перед брамою зупинився і повернувся у місто. Попрямував до Дунаю. Вийшов на середину моста, почекав, аби поблизу не було нікого, потім прив'язав до стрічки, якою були скріплені листи, свій важкий ключ від брами і кинув пакуночок у воду. Зітхнув і ще хвилину дивився на гладь ріки. Хотів вже йти, але виявилось, що ключ не був настільки важкий, щоб потопити увесь зміст непрочитаних листів: вплив разом з ними на поверхню, і вони легесенько несли його і колихали по течії у море, де, здається, є більше місця для того, що не знайшло де притулитись у звичайному людському серці.

**Зі словацької переклав
Іван ЯЦКАНИН.**

Іван РЕБРИК

Ребрик Іван Михайлович – автор семи окремих книжкових видань поезії, прози, драматургії, публіцистики, літературознавчих та культурологічних праць.

Перша збірка поезії І. Ребрика «Дні» побачила світ 1991 року у видавництві «Молодь». У 1998 р. упорядкував і видав науково-мистецький альманах «Суботній Ужгород», в якому опублікував і власний прозовий текст «Паскудень». У 1999 р. вийшла з друку драматична містерія «Злам» (з передмовою П. Скунця в журналі «Дзвін» 2013 р., ч. 5-6).

У 2014 р. І. Ребрик прийшов до читача з книгою «Перетривання. Текст-у-часі», а в 2018 р. – «Переднівок. Зібрані тексти». Своєрідним продовженням стало видання 2022 р. «Перебіг» (у 2-х книгах) яке охопило 40-річний досвід літературознавчих та культурологічних досліджень.

У 2023 р. окремим виданням побачила світ п'єса «Вертеп», присвячена пам'яті Петра Скунця та Дмитра Кременя. Це поважна спроба відтворити на сцені атмосферу мистецького життя України 60-70-х років ХХ століття і аж до початку російсько-української війни 2014 року.

Доробок І. Ребрика прихильно сприйнятий читацькою, письменницькою і літературознавчою аудиторіями.

Серед поціновувачів П. Скунець, Д. Кремінь, М. Сом, О. Мишанич, М. Жулинський, М. Мушинка, Т. Салига, Є. Баран, В. Грабовський, С. Бреславська, Л. Голлоб, Н. Ференц, Н. Вигодованець, Л. Годований, В. Горват, С. Федака, В. Кришеник, М. Нейметі та ін.

З кінця 70-х рр. ХХ ст. виступає на сторінках обласної, всеукраїнської та закордонної періодики з художніми текстами та літературознавчими статтями.

У 1993 році заснував видавництво «Гражда», в якому виступав і директором, редактором, і автором. За 30 років «Гражда» здійснила понад тисячу видань, присвячених насамперед закарпатській проблематиці. Саме «Гражді» належать перші в Україні видання творів Василя Довговича, Тиводара Легоцького, Августина Волошина, Юліана Химинця, Вікентія Шандора, Степана-Сеvastіяна Сабола-Зореслава, Івана Ірлявського, Ірини Невицької, Юрія Станинця і т. д. Переважна більшість цих імен пов'язана і з територією колишньої Угорської Русі, пізніше – Чехословаччиною.

І. Ребрик у видавничій діяльності мав чітку авторську програму. Саме тому в доробку видавництва є десятки поважних наукових видань з історії, політології, етнографії, літературознавства, медицини. «Гражда» відкрила для читача десятки нових імен в художній літературі: Петро Мідянка, Василь Горват, Сергій Степа, Мар'яна Бонь-Якубишин, Ольга Тимофієва, Лідія Повх (Ходанич), Наталка Довганич, Олесь Белей, Марина Леманюк...

У 2010 р. І. Ребрик започаткував Літературну серію «Люби своє» ім. Олексі Мишанича, в якій побачили світ, зокрема, книги Миколаї Божук «Я беру той жар у пісню...» та Тараса Салиги «...І той вогонь, що не згаса...», а також серію Тараса Салиги «Розсипані перли» (Вадим Лесич. Вибрані поезії, 2010; Михайло Дяченко (Марко Боеслав) «Поезії (2011); Василь Хмелюк. «Поезії. Малярство» (2011)).

У 2007 році І. Ребрик спільно з Л. Белеєм (Інститут україністики ім. М. Моль-

нара УжНУ) ініціювали серію видань «Ucrainica: ad fontes», у якій вже побачили світ твори Д. Дорошенка, Є. Маланюка, Г. Костельника, А. Животка та інших українських письменників.

Гордістю І. Ребрика є науково-мистецький часопис «Екзиль» (заснований у 1995 р.), що відновив систематичний вихід у світ і представляє провідних науковців та митців сучасності. В останні роки на його сторінках побачили світ ґрунтовні праці українознавчого наповнення в різних жанрах: С. Папа, С. Ключурака, І. Долгоша, В. Задорожного, Ю. Балєги, В. Грабовського, В. Кришеника, Н. Ребрик, І. Гориня, О. Тиховської, І. Ребрика, М. Мушинки, О. Куцина і т. д.

Окремо слід зупинитися на заснованій І. Ребриком серії видань з проблематики української міждержавної суміжності, в якій у серії «Бібліотека науково-мистецького часопису «Екзиль» уже побачили світ два випуски «Віднайдення Пряшівської Русі-України. І» (2017) та «Віднайдення Пряшівської Русі-України. ІІ» (2018) й на стадії підготовки – «Віднайдення Угорської Русі-України».

У доробку І. Ребрика – ряд відеофільмів (у співавторстві з О. Коляджином): «Хочемо правди» (2005); «Ужгородський національний» (2007); «Дорогою любові. Іван Мирон» (2012), «Іван Чендей» та «Петро Мідянка» (2019), а також телепередачі про Василя Гренджу-Донського, Зореслава (о. Степана-Севастіяна Сабола, ЧСВВ), Герогіну Мураній-Мейсарош, Федора Потушняка, Василя Федака та ін.

І. Ребрик удостоєний міської премії ім. Петра Скунця (2020), всеукраїнської премії ім. Зореслава (2021) та обласної премії ім. Федора Потушняка (2022), а також відзнаки Закарпатської обласної ради і Закарпатської державної адміністрації «За розвиток Закарпаття» (2021).

Іван РЕБРИК

НАРВАНИЙ

Фрагменти майбутньої повісті

Що це було і для чого?

От я й загнав себе в кут простеньким запитанням. Якщо сам не можу двома словами відповісти, то нащо питати?

Вилущую з пам'яті бодай якусь зачіпку, на яку можна б накинати петельку зачину довшого й викінченого сюжету, який, врешті, й припер до цього: «Що це було?»

Не мені одному, звичайно, являються роками ці, надивовижу реальні й намацальні сни з лабіринтами, зі знаними, пізнаваними локаціями, які, однак, легко трансформуються, переформатовуються в не менш пізнавані, але геть несподівані тут і тепер. Нічого дивного. Твоя підсвідомість перетравлює нагромаджене в перебігу буднів. Шукає для тебе вивільнення.

Ці коридори, зали, сходи, стіни, мури, вікна-двері... О, вікна-двері, за якими завжди не те, що мав побачити. Інше. А повертаєшся – уже зовсім інше. І коли дозріваєш до відчаю – прокидаєшся. Бо сон завжди про тебе подбає. І дозволить ще раз і ще раз себе переглянути.

Ніч. Маєш час.

Ілюзії, думаю, – найцікавіша сфера нашого буття. Під її щільним покривом проминають дні і ночі, роки й десятиліття. Не знаю, чи є благодатніше й простіше, доступніше й тривкіше під небом. З ними легко, комфортно, осяжно. Вони плавно, плинно змінюють одна одну, і жодні розчарування, жодні

драматичні руйнації нічого з ними не вдіють – нові й нові ілюзії вибруньковують і розростаються на старих попелищах. Виглядає так, ніби саме вони є невичерпним джерелом осесовнення присутності одиниці в соціумі, соціуму – в часі й просторі. Це безмежне поле для маніпулювання спраглими, потребуєчими маніпулювання собою.

Схиблені на істині, правді чи логіці не з меншим ентузіазмом творять свою ілюзію пошуку осердя, бо їм також увижається в цьому сенс, покликання, місія. Пораз і сам пробуєш тихенько відгорнути пелену й вислизнути потойбіч. І що? Може, ти можеш з цим щось вдіяти, окрім, як створити свою казку, ще одну, може, й не позбавлену сенсу ілюзію.

Отож-бо.

Мальвіна в ліжку. М'яке пасмо вуличного освітлення ніжно вимальовує рівну спинку, пружні сіднички, різблену ніжку.

Андрій упівголос розмовляє по телефону за прихиленими дверима більшої кімнати. Більше мовчить і слухає з заплещеними очима, тулячи телефон до вуха, зіпершись ліктем на край стола. Цигарка догорає в руці, й він час від часу механічно струшує пальцем попіл в фаянсову попільничку, яку не видно, але яка там є. Тоді на мить погляд виловлює Мальвіну в ліжку, та не затримується, а знову згасає.

Капелан оповідає про все, що діється «на передку». Про всіх, кого Андрій знає і не знає. Він усе бачить внутрішнім зором дуже виразно, немов і сам там присутній. Але він тут. І це доймає. Жодні слова Ісаєвича, чоловіка чесного і мудрого, не можуть цьому зарадити. «Я скоро буду в Севлюші», – каже духівник. Це така м'яка настанова. Тримайся з Божою поміччю, уповай на зустріч, поговоримо.

Літній досвіток аж дзвенить тишею й спокоєм.

Дівчата зі школи Мальвіні заздять. Ромка з околиці якимось дивним чином усіх підім'яла, навіть виразно амбітних і норовистих. Хоча не в одній уже в минулому досвід першого зойку під високим севлюським небом у котромусь міському парку, старому дворику чи чужому помешканні, вона – жінка. Про це майже не говорено. Але так є. Ні захоплення, ні осуду. Мальвіна тримає школу в незвично поважному настановленні. Щось є в ній материнського – риса, здебільша, старих учительок. Тут воно якимось інакше. Учитель, за правило, демонструє диспозицію, акцентує батьківство. Мальвіна – ні. Ані натяку. Що з одними, що з іншими. Стримана врода й поведінкова домашність, свійскість, певність – роблять своє. Вона не мусить напучувати, їй не треба пояснювати. Достатньо, що вона є. Параграфи і теми шкільного повсякдення – буденна справа, яку треба сумлінно провадити. Це елементарний процес пізнання, який в оцих стінах, оцією спільнотою малих і старших мусай прожити. Що тут не зрозумілого?

Було й таке. Івась – Іван Васильович Югас, вчитель історії, влучивши момент, притулився до Мальвіни ззаду, мовляв: «Дасш, то дай і мені», й лагідно провів пальцем по пружному вигину шиї до підборіддя. Мальвіна ані не здивувалася з несподіванки, спокійно повернулася до нього лицем, спокійно взяла його знизу за матню, погравши горішками, здавила так, що він лише зболено зойкнув і зблід. Відступивши, рвучко вивільнившись, на пару кроків, мовив напівпритомно: «Я, мабуть, піду», – і пішов.

Між ними не виникло ворожнечі, як то знає бути в таких випадках, ні образи, ні помсти. Нічого. Наче й не було.

Мальвіна голосилася до відповідей на уроках історії. Югас вислуховував, методично підігрував для увиразнення події чи факту, про який ішлося, й не доскіпувався. Так, як має бути при вивченні й засвоєнні навчального матеріалу.

Мальвіна мала за що бути вдячною Івасеві. Це він організував і дуже по-живому провів зустріч з героєм Майдану й АТО Андрієм Лакатошем, нашим виноградівцем.

Уперше з Андрієм ми перетнулися принагідно. Гурба людей на севлюсько-му кладовищі прощалася з Михайлом, який відійшов від нас, трохи не дотягнувши до шістдесятки. Мені було гірко, печально і прикро усвідомлювати Михайлову смерть як конечність, якій годі опиратися, щось доказувати. Одинокий роздвоєний ясен поряд високо здіймався над вишитою хрестами територією кладовища, і я подумав мимохіть, що легко буде знаходити Михайлову могилу.

Уже розходилися, виокремлювались ті, що вважали обов'язком зібратися на панахиду, й до мене підійшов, накульгуючи, кріпкої, однак, статури юнак, подав руку й, дивлячись в очі, мовив: «Я знав вашого брата – він дуже сильно мені допоміг...» – «Дякую!» – все, що я міг відповісти, й ми мовчки ще трохи постояли перед свіжою могилою з роздрукованим мною на принтері й оправленим в рамку Михайловим фото.

«Хто той хлопець?» – питає я згодом свого кума Василя, місцевого письменника й журналіста. – Той, що хромає...» – «А, то атовець. Лакатош. Міша вибив у райкомі йому хижу. Бо квартири в новостройці замутили. Комусь продали. Був скандал. Бо то мали дати атовцю. А Міша й так їх добив, і дали йому стару порожню хижу з городцям на Теплиці. Там, типу, повмирили, й вона була нічия. То ще й ліпше. – «Єсно», – підсумував я, й мене ніскільки не здивувало те, що зробив Михайло. Справедливо й безкорисливо.

Мені сильно тисло, й тисне досі, на потилицю розуміння фатальної невідповідності того, яким був і яким міг бути в цьому світі мій старший брат. Ніби щось іще можна змінити...

Ще недавно школу лихоманило перебігом майданних подій, наростали емоції, громадилися вражаючі сюжети з телевізора, кучкувалися «наші» й «не наші». Івась на уроках історії стримано пробував з'ясувати для старшокласників важливість історичного моменту, бо ото саме їм доля визначила, коли все це мине й ми перемаємо, вступати в доросле життя й будувати Велику Незалежну Європейську Україну! А вже війна. А де війна, там і жертви, а де жертви – там і герої. І такі питома наші прізвища: Кіш, Ковач, Будз, Лакатош... І то з наших околиць, з поблиських сіл й самого Виногорова.

Гловайськ, Дебальцево, Донецький аеропорт, Піски і т. д. Онок, Тросник, Чорнотисово, Широке...

Хлопець зі швейної фабрики, який ще недавно бігав оцими шкільними коридорами, загинув смертю героя... Десь. Там.

До зустрічі з живим героєм АТО, організовуваної Югасом, Мальвіна готувала вірш про загиблого українського воїна і його ангела-охоронця. Це на завершення вона мала продекламувати і вручити Лакатошеві квіти.

Вона його ще ніколи не бачила, але саме ім'я якимось їй дуже глибоко лягло: Андрій!

Івась має дар від Бога говорити дуже просто, виразно й переконливо. Ти ніби бачиш усе це на власні очі й наче сама присутня в цій оповіді.

Мальвіна не зводила очей з Андрія, цього неговіркого юнака, який мав загинути, але дивом вижив у цьому пеклі й от тут, поряд з нами, віджартується й, згадуючи кумедний випадок, сміється з нами всіма, як дитина. Наче то й не його витягли з пекельної трощі, зібрали докупи, позшивали й повернули до нормального життя.

Мальвіна декламувала свій легко завчений текст про воїна, який от-от загине, а його ангел-охоронець підхопить ще теплий автомат. І сама собі дивувалася зовсім іншому, інакшому звучанню простенького поетичного сюжету. Мороз по шкірі й слъози душать з відчаю й печалі, немов цей ангел – вона сама, і це вона не змогла вберегти Андрія, не якогось не відомого солдата, а цього неймовірного хлопця, що тут от, що бере з твоїх рук квіти й пригортає тебе до широких, як небо, грудей й цілує гаряче-прегаряче у вушко... Боже!

Мальвіна не може ступити й кроку. А навіть поворухнутися. І не знати, що було б, якби Івась в цю мить не підвів клас для спільного фото й у цьому рухливому дійстві дівчина опритомніла.

Мальвіна не дочекала вечора. Намотуючи кола по місту, ноги самі привели її на цю околичну Керамічну, 11. Увійшла на подвір'я і в хату, наче ходила тут з роду. Андрій хотів здивуватися її з'яві, та вона не лишила йому для цього часу.

Вона любила його так, як нікого й ніколи не любила на цьому білому світі.

Тих правд так багато, що обрати, котрі твої, не так вже й легко. Ну, звісно, тримаєшся тих, з котрими тобі комфортно в цьому непевному перетриванні. Тому легко звикаєш до них і маєш святий спокій. Аж доки якогось дня не спіткнешся на рівному й не побачиш виразно їх банальну примарність. Порожнечу.

Цих старих правд тяжко спекатися. Мало того, – ти ще часто ними послуговуєшся в непевних середовищах, де тобі нема що робити, але й оминуті їх не виходить.

Хитруєш. Ну, ну. Подивимося, як довго витримаєш і чи воно тобі треба...

На довший час я втратив Андрія з поля зору.

Ненавмисно. Але сталося це так прозаїчно, що я аж здригнувся, коли знову про нього згадав.

Отже, це можливо. Ти відпускаєш на самоплив цілий житейський сюжет, якого тримався роками, а тоді наvertsаєшся до нього й ображено усвідомлюєш, що ти тут чужий. Бо тим часом відбулося багато вкрай важливого, в якому ти мусів бути присутнім, бо ти це все закілчив, а тоді підступно уникчасті, ще й докоряєш комусь, що так сталося.

Твоєї відсутності, однак, ніхто не зауважив. І, може, саме це доймає найбільше, хоча ніхто тобі не докоряє.

Делікатна ситуація. Якщо ти промовчиш, якщо зробиш вигляд, що все так і мало бути, якщо ненав'язливо знову вплетешся в сюжет, то виглядатиме, ніби ти й далі залишаєшся в процесі, а навіть і над ним, як людина мудра, розважлива й знаюча що й до чого.

Твоя причетність нікуди не ділася, твоє патрунування перебігу подій – в силі. Це лише у твоїй голові завузлується непомітним, але дошкульним гріхом, ну, таким принагідним відступництвом...

Софія АНДРУХОВИЧ

Не перебільшимо, коли скажемо, що сучасна українська жіноча художня проза неймовірно сильна і таких особистостей нема в інших сусідніх літературах. За нею стоять, наприклад, такі імена – Оксана Забужко, Марія Матіос, Галина Тарасюк, Галина Пагутяк, Любов Пономаренко, Євгенія Кононенко, Наталія Сняданко, Таня Малярчук, Оксана Луцишина та багато інших.

У цьому зв'язку не можна оминати Софію Андрухович – українську письменницю, перекладачку. Вона ж автор популярного роману «Фелікс Австрія».

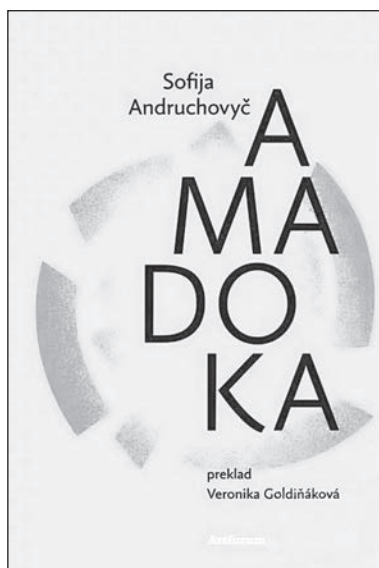
За мотивами її роману поставлено однойменну п'єсу, а також знято фільм «Віддана».

Роман «Фелікс Австрія» вийшов чеською мовою ще у 2017 році у брненському видавництві «Větrné mlýny» у перекладі Петра Каліни.

Нещодавно у братиславському видавництві «Artforum» вийшов словацькою мовою роман Софії Андрухович «Амадока» у перекладі Вероніки Голдінякової.

Головним символом роману «Амадока» є «найбільше озеро Європи, якого немає». Озеро, що позначили на стародавніх мапах на межі Волині і Поділля, зникло безвісти, як і тисячі, мільйони людей на війні, під час сталінських репресій, Голокосту. Загублене озеро Амадока – це насправді метафора про Україну. Роман «Амадонка» Софії Андрухович, без сумніву, належить до найвизначніших творів сучасної української літератури.

До нас дійшла ще одна видавнича новина. У червні появиться новий роман Софії Андрухович – «Катананхе».

Амадока

(Уривок з роману)

ЧАСТИНА ПЕРША

Ось він – її чоловік. Ось темні відбитки його пальців на її передпліччі. Ось синці на сідницях і стегнах. Ось коліна зі свіжоздертими смужками найтоншої шкіри. Ось її біль у хребті – від того, що він тиснув у центр спини, розпластавши її животом на протертому килимі, намагаючись знерухомити її тіло. Легкий вивих плечового суглоба заважає тепер вільно рухатись і забарвлює насолоду додатковим посмаком.

Його пальці чітко тримають її кінцівки, складають її тіло у спосіб зручний і відкритий, різкий натиск його плоти негайно пригладжується обережними дотиками, місце удару вкривається поцілунками.

Ось він, цей її чоловік, так поводить з її власним тілом, що з горлянки у неї замість видиху лунає незнайомий зойк. І відчуття, і голос, і навіть барви кімнати, і погойдування гілок ялини за вікном – усе змінене ним крізь її тіло. Вона обводить здивованим поглядом світ навколо і жадібно чіпляється пальцями в його спину, потрапляючи пучками в заглибини шрамів. Не заплющуй очей, суворо говорить він, не відводь погляду, дивись мені в очі.

Розтягнутий комір вибляклої футболки відкриває міцний загривок. Вона йде слідом за ним, ступаючи в його кроки, вгрузаючи в білий пісок. Піщинки слизькими струменями затікають у проміжки між ступнями і підшвами взуття. Ступні гарячі, м'язи – скам'янілі, втома і важкість у всьому тілі.

Він мимохідь обертається до неї на три чверті, вказує простягнутою рукою на протилежний бік озера, намагається щось сказати. Вона не здатна встежити, куди він показує: вихоплює тільки розмиті клапті хмар, дрібні складки вітру, викладені на плесі, шамротання очерету навколо іржавої водоочисної конструкції, густий запах намулу й жаб'ячої ікри, і кружляння птаха. Але більше зацікавлення в неї викликає його шкіра, зморшкувата й шкарубка навколо ліктя, виразні натягнуті м'язи, волосинки, що стримлять із пор, спрямовані у напрямку великого пальця руки. Вона пригадає це місце притиснутим до її обличчя, втиснутим у рот і ніздрі, в зуби і язик.

Вони долають болото, переступаючи по уламках цегли і шматках дерева, але вона необережно зіслизає у глевку чорноту води і забрюхує йому литку жирними краплями. Його увага цілковито поглинута краєвидом: його ваблять грабовий ліс на протилежному боці озера та стежки для катання на велосипедах, його цікавить шлях на Нову Греблю. А вона розповідає, що раніше вони постійно туди їздили, вздовж соняшникових полів, уздовж картоплі і буряків, під палючим сонцем. Він не пам'ятає.

Вона розповідає, що за Пороскотнем є добрі стежки на території лісництва, де вони часто каталися. Натомість із цього боку, ближче до їхнього дому, минулого літа вирубали ту стару частину лісу з найвищими соснами і ліщиновими заростями, де вони раніше валялися на ковдрі, покусані комарами, серед мурашників і пухнастих куль моху, схожих на відрубані голови. Він нічого не здатен пригадати.

Ось вони підходять до самої води. Тут очерет розходиться, утворюючи місце для купання. Порослий травною ґрунт переходить у пісок, пісок занурюється під воду. На мілководді повно напівпрозорих мальків, яких легко сплутати з відблисками сонячного світла, заламаними променями.

Вона сідає на березі, охайно складає рушника на колінах. Її чоловік одним рухом стягує з себе футболку, звільняється від штанів – і завмирає на мить, увійшовши по кісточки в воду.

Згодом вона відраховує його ритмічні гребки, що вкладаються в музичний розмір ранкового вібрування шафи над їхніми тілами, скрипіння дошок підлоги під візерунками протертого килима, загрозливого розгойдування книжкових стелажів навколо, під завалами яких вони могли загинути. Але не загинули.

І зараз вона слухає плюскотіння води об стіну очерету – варіації плюскотіння шкіри об шкіру, тертя напружених стегон об сідниці. А коли він зникає за смугою очерету ліворуч, вона вкладається горілиць на пісок, відчуваючи крізь одяг і волосся важку спресовану вологу. Вона чує, як чоловік плаве до берега. Відчуває вібрацію його кроків по міліні. Уявляє, як мокрі волосинки тісно прилягли до поверхні шкіри.

Він знімає з її колін рушник, розсіває їй на чоло і щоки, на шию краплини,

витаючи і голосно форкаючи, а тоді завалюється поруч. Деякий час обоє лежать мовчки, з заплющеними очима. Потім вона повертає голову і роздивляється його, обліпленого травинками і піском, з кількома рудими сосновими голками, прилиплими нижче від скаліченого вуха. Його велике тіло й обличчя понівечені, посмуговані глибокими шрамами – рожевими, червоними, бурими, фіолетовими. Він виглядає, як тварина, яку м'ясарі на бойні розібрали на кавалки, але ці шматки чомусь знову зрослись. І обличчя його мало схоже на обличчя людини: риси розладнані й розрізнені, ніздрі вивернуті, обриси щелеп і черепних кісток неприродно проступають з-під шкіри, темні западини вкривають щоки та чоло.

Роздивляючись його, вона тремтить. Це її чоловік. Це її власне чудовисько.

Чоловік

Спочатку він був упевнений, що в цьому столітровому акваріумі живе тільки один неон. Крихтний і непримітний: сріблясте тільце, чорна смужка від голови до хвоста. Невагомий. Неон пурхав серед тоненьких стебел красули, виписував петлі й ламані лінії, намотував кола навкруги розгалуженого кореня, порослого чорною бородою, пірнав у тріщинки та печери мушель. Ніби невтомно й настирливо когось шукав.

Акваріум був погано доглянутий. Вода мала зеленкавий відтінок. Красула розрослась і займала чи не половину простору. Галька й мушлі відкидали хвосту шовковистої чорної бороди, яка ледь помітно ворушилась під струменем вуглекислого газу. Над поверхнею води скло було вкрите напівпрозорим білим нальотом. Вода здавалася загуслою. І неон рухався в ній повільно, ніби йому доводилося долати чималий опір.

Акваріум стояв в одній із кімнат, що початково призначалися, вочевидь, для заспокійливого проведення часу, споглядання, медитації, для самотнього перебування в тиші й самозаглибленні. Цією кімнатою закінчувався довгий коридор сьомого поверху, який ішов крізь віддалене крило лікарні, чи то не обжите ще як слід після ремонту, чи покинуте колись заради цього ж ремонту, який так і не завершився.

З третього поверху, де розташовувалося відділення хірургії хребта, чоловік виїздив нагору ліфтом, що рухався настільки повільно, ніби насправді просто висів на одному рівні й поскрипував, ледь посмикуючись на тросах. Нагорі великі склопакети, заляпані вапном, виходили на шматок запущеного парку, що місцями перетворювався на старий фруктовий сад із лавками, сміттєвими урнами й побіленими бордюрами; і на дахи іржавих гаражів, на промислові склади, бетонні мури, уздовж яких ліниво волочились тічки псів із перебитими ногами й легкими ушкодженнями хребта. Чоловік знав, що саме такі ушкодження намагаються лікувати людям у відділенні, до якого він належав.

Уперше він вирушив у цю виснажливу подорож, коли старша медсестра, тіло якої було ніби наповнене теплим бульйоном, що схлипував під шкірою, розповіла йому про акваріум. До того він долав тільки короткі відстані: до туалету на їхньому поверсі, через три палати ліворуч, іноді – до кабінету мануальної терапії або кабінету діагностики, або до телевізійної кімнати, де пацієнти дивились футбол чи мультфільми про пінгвінів. Медсестра сказала, що імпланти вже дозволяють пересуватися далі. Що він може сходити й подивитись на екзотичних рибок там, нагорі. Це буде боляче, це, звичайно, буде нестерпно, але час уже

братися за реабілітацію, починати розробляти контрактури, час уже йому йти назустріч медпрацівникам, які так багато для нього зробили. Хоча й вони не весільні, не олімпійські боги, і від нього, від пацієнта, очікують більшої готовності співпрацювати, більшого розуміння та вищого рівня свідомості. Акваріум з екзотичними рибками на сьомому поверсі віддаленого крила. Такий похід точно піде на користь.

Отож він туди вирушив і першого разу повернувся з третини шляху. Високе сонце просвічувало шиби наскрізь, заливаючи коридор сухим марним світлом. Чоловікові стало так погано, що він мусив пів години сидіти на батареї, стікаючи потом. Він був певен, що всі його шви розійшлися, що кістки та хребці не витримали навантаження. Відчував навіть, як із живота в пах тече кров. Але потім з'ясувалося, що то був піт.

Через два тижні, понурого дощового дня, він повторив спробу. Було анітрохи не легше, але він часто зупинявся і відпочивав, щоби знову мати змогу зробити кілька кроків.

Нарешті він таки дістався до кімнати з акваріумом. Бетонна підлога була вистелена потертою доріжкою з геометричною облямівкою, навколо лакованого журнального столика стояло кілька м'яких крісел, оббитих коричневим плюшем, в кутках – пластикові пальми й ляни, що обвивали газові труби. В кімнаті ледь чутно гудів компресор аератора, ще дужче підкреслюючи порожнисту тишу.

«Екзотичними рибками» виявився крихітний неон – зовсім один у ста літрах густої, зараженої води. Він сполошився від непояснених рухів і гри тіней на стінках акваріума й заметався безглуздуго голкою серед стебел красули.

Чоловік сів у крісло перед акваріумом і зачекав, аж неон заспокоїться. Тепер він знову розмірено обпливав периметр. Непояснених рухів і гри тіней більше для нього не існувало – їх не було навіть у минулому. Неон жив теперішньою миттю.

Чоловік кілька годин сидів непорушно. Тільки услід за неоновими маршрутами рухались його очі. Здіймалася грудна клітка. Ворушилися волосинки в ніздрях поламаного носа. Час від часу посмикувалися деякі м'язи й сухожилля в тілі, відгукуючись різаним болем. Або спазматично стискалися внутрішні органи.

Серед зелених слизьких ниток він бачив нечітке відображення кімнати: пластикові пальми, безглузді етажерки з устромленими в них паперовими соняхами; позаминулорічний календар на стіні, розгорнутий на січні, коридор, який відходив у нескінченність; коротку щетину волосся, що пробивалася крізь щільну пов'язку, намотану на нерівний гулястий череп; неприродні виступи на вилицях, чорні плями та впадини на чолі і щоках, ребристі смуги, темну ламану лінію кривого й увім'ятого носа.

Аж згодом чоловік помітив серед розгалужень темного кореня зірчастого агаміксиса, наполовину запорпаного в дрібну гальку. Сом лежав нерухомо, але чоловік знав, що він не мертвий. Мабуть, раніше тут було більше неонів. Зірчастого агаміксиса не можна сидіти з неонами.

Тепер, вирушаючи у своє паломництво на сьомий поверх, чоловік гадав, чи застане в акваріумі останнього неона. Проводячи довгі години в своєму ліжку або перед вікном палати під базікання обколотих транквілізаторами сусідів, чоловік уявляв крихітну сріблясту рибку, що намотує кола відчаю, відчуваючи, що її невидима смерть не зводить із неї погляду.

Чоловік прийшов удруге, втретє, вчетверте – обидві рибки залишалися на

місці. Хтось, вочевидь, підсипав їм корм, раз вони не подошли досі. Неон вимальовував невидимі фігури в зеленкавій воді. Початкованого сузір'ями сома спершу доводилось деякий час розшукувати, напружуючи зір: він прилипав своїм розпластаним тілом до ввігнутого боку великої рогатої мушлі або продовжував собою відросток кореня, опускаючи плавці між нитками чорної бороди.

Того разу чоловік закуняв із розплющеними очима, кілька годин поспіль вдивляючись у скло. Сом напав раптово, метнувшись на неона з вивірною точністю. Неон націлвся вниз, забився у гущу водоростей. Чоловік різко звівся, незграбно відштовхнувшись милиці, запустив руку у воду, відчув пальцями слиз, прочесав шовковисту гладку куделю – і вийняв на розчепіреній долоні невідчутну на дотик сріблясту рибку з чорною смужкою.

Сом каменем упав на дно і завмер, більше й вусом не смикнувши.

Під столом лежав білий пластиковий стаканчик з ребристими боками. Чоловік набрав води і пустив туди рибку.

Майже неможливо не вихлюпувати воду зі стаканчика, коли можеш ходити, лише спираючись на милиці. Поперек ламало, плечі й сідниці затерпили, голова розколювалася. Йому вкотре здавалося, що він пошкодив щось у своєму тілі. Неон – маленька вертлява трісочка – знавісніло метушився в тісному просторі.

Навпроти реанімації, під стіною, сиділа жінка, тримаючи на колінах зарюманого хлопчика. Хлопчик уже не плакав, але обличчя його було ще вологим, і трахея продовжувала вібрувати від нервового спазму.

Чоловік простягнув стаканчик хлопчикові.

Це неон, – сказав чоловік. – Йому потрібні друзі-неони, мечоносці, пецилії, маленькі безпечні рибки. Тільки не сели його з кимось, хто може його проковтнути.

Добре було, коли ця жінка з густим прозорим пушком на круглому обличчі будила його, торкаючись об'ємними грудьми його щік, поки тягнулась за ампулою на тумбочці біля ліжка. Добре було від дотиків її м'яких рук. Добрим був біль від голки, яку вона поволі вводила в його плоть чи вену, добре, коли рани горіли від антисептиків, і коли вони свербіли під пов'язками, і коли рвалася й тягнулась шкіра від того, що м'яка персикова жінка віддирала від неї зашкарублі бинти.

Коли повітря вже від самого світанку почало прогріватися сонцем, приємна жінка в бузковому халаті відчиняла вікно. Пух на її вкритих ластовинням гойдливих передпліччях просякав сонячним світлом. Буває, коли потримаєш частину тіла у воді, всі волосинки виявляються обліпленими найдрібнішими бульбашками кисню.

Приємно було повільно повертатись зі сну під стихшені жіночі голоси на коридорах, під дзеленчання пробірок, скрипіння коліщаток на візках для ліків. Добре було знати, що можна ще довго дрімати. Можна буде дрімати ще навіть після того, як у тебе візьмуть аналіз першої ранкової сечі, аналіз крові, як вимірюють температуру і тиск.

І ще йому подобалося прокидатись уночі під стривожені голоси, шарпанину, біганину на коридорах. Когось кудись терміново котили, явно не встигаючи, щось відбувалося безповоротне, остаточне – але все це було там, за стіною, за зачиненими дверима. Він міг собі знову поринати в сон, знаючи, що його це не стосується.

За вікном погойдувалися липкі й лискучі від весняної вологи гілки. Їхня чорна кора розповсюджувала ледь відчутний терпкий запах.

Щоранку санітарка вимивала підлогу в палаті. Він відстежував цей ритуал пожадко, зголодніло: як вона занурює швабру в прямокутне видовжене відро, як ретельно витискає зайву воду з поролону, як затискає швабру в кутик приміщення і звідти починає вести рівні смуги, перемальовуючи на кілька хвилин тьмяну поверхню на глясову й урочисту. Енергійне мокре поскрипування поролону об темний лінолеум. Жирні мазки, що дедалі більше заповнюють простір. Накладання шарів. Пропущені тонкі невимиті смужки, що викликають неспокій, відчуття тривожної недовершеності. Він спостерігав, як випаровується волога, як блідніє та вицвітає поверхня, як не залишається жодного сліду від недавнього перетворення.

Коли чоловік зміг пересуватись палатою, коли зміг стояти, спираючись на милиці, його увагу захоплював садівник за роботою – розмірена побілка дерев, ритмічні рухи широким пензлем, ледь помітне посіріння стовбурів, яке з кожною хвилиною увиразнюється все дужче. Або згрібання сміття, гілок і старого листя, що накопичилися за зиму, перебувши під снігом і льодовою корою. Формування куп. Вантаження їх на тачку. Він не думав про те, чи подобається йому цей чоловік, так само як не думав, подобаються чи не подобаються санітарки й медсестри. Він не думав про них узагалі. Його просто заспокоювали їхні жести, їхні заняття, симетрія їхніх звичок, лапаність зморщок на їхніх обличчях.

Він знав обриси спини садівника, знав, що той сутулиться, що голова його втиснута в плечі. Що у нього великі вуха, навколо яких жорсткими віхтями стирчить сиве волосся. Іноді він чітко бачив чорні глибокі пори на м'ясистому носі, червоні капіляри на його крилах. Але зір його тут же знову затуманювався – так скло у ванній вистеляє паром – і скроні прострілювало гострим болем (постріл, постріл, постріл спазму, тріпотіння судин, тіснота черепної коробки, розчавлювання), і після того він довго не міг нічого розгледіти навіть на близькій відстані. Мусив лягати в ліжку, щоб не впасти. Не міг ворушитись.

Він увесь час почувався сонним, погано виспаним, хоча мав чітке відчуття, що прокинувся зовсім недавно, виринув із найгустішого намулу на дні, куди не досягає жоден промінь, де звуки повністю перекриті важкою товщею безвісти. Цей безіменний сон тривав надто довго, кілька місяців, може, навіть кілька пір року. А потім запах соку гілок і мокрий вітер, і ще кволі, лимонно-салатові сонячні промені, і скрипіння коліс перевантаженої садівникової тачки почали достукуватись туди, у темінь, почали вібрувати, котити хвилі, поштовхувати його, і гойдати, і виносити догори – туди, де каламуть була не така каламутна. Перепона, яка відокремлювала його від світу, витончилась.

Хоча й не зникла повністю. Вона надійно його захищала. Надмірні болі чи небажана метушня, дотики рук у латексних рукавичках, холод гострих інструментів, ліхтарик, націлений в очі, УЗД, зонди, пальпації, кардіограми – все це занадто сильно разило, нестерпно сильно. Схилені над ним обличчя, пильні очі, голоси, які тицали в нього не менш дошкульно, ніж пальці й інструменти. Він негайно йшов на дно, залягав у темряву.

Згодом, однак, деякі маніпуляції почали приносити заспокоєння, тож він не тільки перестав утікати від них, перестав западати в прострацію, але й передчував і дослухався, бо виявлялося, що відчуття існують. Дослухався до найпростіших відгуків свого тіла. Дослухався до того, що могло бути його тілом. Хоч він не одразу пов'язав цей об'єкт, який відчував, зі словом «тіло», бо слова взагалі довго до нього не пробивались. Він їх чув, але вони нічого не означали. Він не реагував на них так само, як не реагував на поскрипування віконної рами.

Хоча, правду кажучи, на поскрипування віконної рами таки реагував – рама видавала звуки шорсткі, відповідала на протяг. Чоловік дослухався до цих звуків, як до власного пульсу чи серцебиття. А слова були чимось занадто грубим, і ні про що не свідчили, і ніяк не пов'язувалися ні з відгуками тіла, ні зі шваброю, ні з вухами й носом садівника.

Його перевертали з боку на бік, розмотували пов'язки, колупались у ньому, заливали мазями й рідинами. Тілиста медсестра ретельно вимальовувала на ньому візерунки брудно-рудим розчином, вимочуючи тампон у вмісті пляшки з темного скла. Хірург з глибоко запалени очима витягував із його шкіри нитки, що перетворилися на чорні дротики. Інструменти дзенькали. Деякі нитки з часом розсмоктувалися в організмі.

Поступово він почав прив'язувати слова до явищ або предметів, хоча це й скидалось йому на пришивання слів хірургічними нитками, бо він не відчував, що слова й поняття одні одним належать. Він робив це тому, що слова були потрібні санітаркам, медсестрам і лікарям, а ті проводили з ним маніпуляції, яких йому хотілося. Санітарки, медсестри й лікарі робили його тіло фізичним.

Він передавав себе в їхні руки так, як передають небайдужий об'єкт у добрі руки, з тією лаконічною вдячністю, на яку був здатен. А тим часом з певної віддалі чи глибини спостерігав за тим, як можна поводитися з цим об'єктом.

Тілиста медсестра час від часу відпроваджувала його коридорами в кабінет психіатра Слонової. Це була довга й виснажлива подорож. Вона вичерпувала беззмистовністю, тягнулася роками. Він довго, з надсадним зусиллям робив крок правою ногою, напружуючи геть усі м'язи, навіть сухожилля на шиї, навіть щелепи – і цей крок уже встигав набриднути йому так нестерпно, що він неодноразово застосовував свій чітко відточений спосіб уникання: провалювався у невідомість. Усе ж – із нез'ясовних та ірраціональних причин – наступні рази він себе пересиливав, витримував ці роки, ці століття, цілі доцивілізаційні ери, сповнені самотності й позбавлені сенсу. Хоча й знав, що мета цих абсурдних страждань – довгий порожній час наодинці з жінкою за п'ятдесят, одягненою так, аби ніхто не випустив з-поза уваги її жіночої привабливості. Іноді на кілька митей його увагу привертала її чіткий червоний рот, який енергійно й ритмічно змінював форму, відкриваючи рівні зуби і бездоганно чистий язик. Або коротка графічна стрижка, фарбоване світле волосся, виголена потилиця з м'якими короткими волосинками, схожими чимось на карк kota. Або зморшки на чолі, навколо очей і біля уст. Або втомлена шкіра. Або тонка бретелька, що визирала з-під блузки і провадила кудись, до чогось, прихованого під тканиною. Або невідповідність розслабленого й доброзичливого виразу обличчя, тихого голосу, неквапливого тону і – відокремлене темним лакованим столом зі стосами карток, формулярів, довідок – навісне смикання ногою, взутою у високу шпильку, розмагнічене гойдання.

Довший час їхні зустрічі можна було б відтворити у вигляді місячного пейзажу. Не варто стверджувати, що він не робив жодного зусилля, але ці зусилля послаблювали його ще дужче, оскільки незрозуміло було, на що їх спрямовувати. Психіатр Слонова вимовляла слова, багато слів, що зливалися у білий шум, у піщану бурю, у стихію, проти якої він був безсилий і геть беззахисний, призначення якої не розумів. Він знав лише, що зустріч треба відбутися, як неминучість. Будь-якої миті можна провалитись у непритомність. Це рятівне усвідомлення дозволяло йому залишатися.

Слонова сідала поруч і демонструвала зображення. Він чемно все розглядав, іноді западав у зелень голок на ялиці чи політ шкіряного м'яча з надірваним клаптем, зафіксований на фотографії. Запах цієї жінки сприяв його спокоеві. Запах був тоненький, як високий звук. Можливо, як дзенькання кришталевих келихів.

Але коли вона настирливо вимовляла слова, інтонуючи їх, наголошуючи, надаючи їм незрозумілого забарвлення – він губився. Він не знав, що йому слід робити далі.

Ні? – запитувала вона.

Ні? – повторював він, сподіваючись, що вона саме цього від нього хоче.

Нічого вам не нагадує? – терпляче наполягала вона, гамуючи смикання перекинutoї через ногу ноги.

Ні? – знову втрапав він пальцем у небо. Слонова кивала головою – і чоловік доброзичливо імітував цей жест. Вона знизувала плечима – і він знизував також. Вона сумно і розчаровано усміхалась – і його рот, незважаючи на біль у всьому черепі, на скреготіння десь там, під вухами, жалюгідно посмикувався.

Потім він з'явив, що «рука» – це рука, «нога» – нога. Прив'язав уявними хірургічними нитками слова «біль», «рана», «милиця», «медсестра», «гречка», «туалет», «втома» до тих об'єктів і понять, які, найімовірніше, їх стосувались. Він спостерігав, і світ людських зв'язків відкривався йому дедалі більше. Він міг уже вести діалог. Міг розповісти, що болить. Міг сказати, коли голодний. На запитання психіатра: «Дивіться – червоний підйомний кран. Це нічого вам не нагадує?» – він відповідав: «Кран нагадує мені кран». І усміхався.

Не те щоби вимовляння слів приносило йому задоволення. Це був просто засіб взаємодії, потрібний для того, щоб триматися на поверхні.

Зі своїми сусідами по палаті чоловік волів не взаємодіяти. Їх було троє. Той, який позбувся правого ока, і тепер, ніби між іншим, начісував скуйовджену буйну шерсть із чола на той бік, захищений білою пов'язкою, міг ходити вже навіть без милиць. Він найретельніше займався вправами, мало не щогодини відпрацьовував їх біля свого ліжка, в нього вже досить непогано згинались ноги, хоча він продовжував скаржитися на болі у шийному відділі.

Двоє інших сусідів реагували на цю гімнастику по-різному. Тендітний контрабасист (його батько-диригент під час перших же відвідин приніс хлопцеві інструмент у футлярі й залишив під ліжком), з ампутованими до колін ногами, не міг відірвати погляду від повторюваних повільних рухів. Існуюча литка безокого хлопця описувала в повітрі півколо – раз, другий, десятий. Натягувалися неподатливі сухожилля. На сірому видовженому обличчі контрабасиста відображались усі зусилля сусіда. Він виконував кожен рух мозком, він відчував напруження, втому, негнучкість атрофованих кінцівок. Піт виступав на його скронях, сльози – на очах. Жодного разу в нього не промайнула думка, що в його випадку сльози виступають на обох очах. Він здатен був помічати тільки зусилля своїх неіснуючих ніг, жар і тремор у м'язах. Одного разу ліву невидиму литку контрабасиста схопив корч. Він кричав, аж поки сварлива медсестра, розлючена й обурена істерикою, не зробила йому укол магнію з вітаміном В6. Заспокоївся, схоже, не від дії речовини, а від жорстокого удару шприцом по напруженій худій сідниці. Тоді він оговтався. Чи то пак впав у протрацію і дивився в стелю почервонілими очима, часто кліпаючи.

Третій хлопець під час гімнастики заплющував очі і, здавалося, навіть ди-хати припиняв. Він був паралізований нижче пояса. Він багато усміхався, цей веснянкуватий красунчик, показуючи гарні великі зуби. Хлопцеві очі іскри-лись. Він загравав із усіма сестричками, які з'являлися робити йому процедури, помити чи поміняти резервуар із випорожненнями.

Його відвідували жінки різного віку. Приходили по одній і групами. Одна жінка приходила і мовчки гладила його по передпліччю, а він у цей час усмі-хався їй, розповідав анекдоти і казав, що був упевнений: тепер вона його по- кине. Зовсім юна дівчина з довгим світлим волоссям, навпаки, не змовкаючи, переповідала сотні заплутаних історій про якихось непутящих молодих людей, які після вечірки прокидались у незнайомих лофтах і не могли знайти вихід, або потрапляли в скрутне становище на кухні корейського ресторану, або катались на моторному човні знайомого айтішника чи стартапера, і раптом цього успіш-ного та сповненого сил чоловіка розбивав інсульт (ти його знаєш, він пригощав нас кристалами на Трухановому і розповідав про свою ідею – додаток для асек-суалів). Стартапер мало не вивалювався за борт, на нього нападали гикавка і конвульсії, тому гостеві доводилось братися за керування. «А він навіть машину водити не вміє, він навіть на велосипеді не вміє їздити, уявляєш!» – тоненьким дзвінким голосочком вигукувала дівчинка, поправляла ніжними руками хви-лясті льняні пасма, їй вилиці мерехтіли свіжістю, від неї пахло волошками і віт-ром, у неї все життя було попереду, прекрасне життя, схоже на святковий базар зі свіжою рибою або на променад у котрійсь із європейських столиць. Життя, що даруватиме їй безліч найкращих можливостей, серед яких вона вибиратиме щонайприємніші. І дівчинка знала – про це відомо всім присутнім, і присутні щиро за неї радіють, визнаючи справедливність такого стану речей. Адже нею неможливо не милуватись, за неї неможливо не вболівати: вона гарна і ніжна, любить секс і подорожі, була на виставці робіт Егона Шіле у Відні, а художник Ройтбурд коментує її фотографії у фейсбуку.

Я думав, ти мене покинеш, – виблискував бездоганними зубами паралізова-ний симпатяга. Дівчина нахилилася впритул до його обличчя. Її філігранний но-сик торкався його брів, його щік, тепло її уст передавалося його засмаглий шкірі.

Я ніколи, ніколи тебе не покину, – шепотіла вона, тицяючись у нього мор-дочкою лисички. На скронях пушкове волосся у неї вильос, як струмені сига-ретного диму. – Ти ж знаєш, що я ніколи тебе не покину і завжди буду поруч, що би не сталося. Я прийду до тебе завтра або наступного тижня. Але якщо ми поїдемо з хлопцями до Одеси, то я прийду в кінці місяця. А якщо мене візьмуть асистенткою в цю контору, яка допомагає оформлювати новостворений бізнес, то я буду дуже зайнята. Але ж я постійно оновлюю фотки в інстаграмі, зайчику, тому просто стеж за моїм акаунтом, і знатимеш все про мої сніданки, білизну і постіль, про шипучі охолоджені напої, які я п'ю вечорами на Оболонській на-бережній, і про старі сири, які їм із абрикосовим джемом і ягодами малини. Таким чином ти завжди будеш зі мною, завжди будеш поруч, домовились?

Наш герой, четвертий у палаті, волів товариство зірчастого агаміксиса. Він домовився з тілістою медсестрою на ім'я Любов, і та через день приносила йому пакуночок, в якому ворушився рубіновий мотиль.

Не тільки він сам реагував на сома – сом теж почав на нього реагувати. Якимось чином він відчував наближення годувальника, і щойно двері ліфта зачинялись і чоловік розпочинав свою стражденну ходу, як на весь простір

довжелезного коридора розлягалось енергійне поклацування й тріскотіння. Це агаміксис вітав його своїми кістяними грудними плавниками, піднявшись на затягнуту плівкою поверхню свого болітця.

Коли чоловік кидав у воду червоний клубок із тонких рухливих ниток, що нагадував живу малинку, агаміксис войовниче розкладав свої настовбурчені плавці й накидався на здобич. Згодом, вдоволений, він міг навіть рухатись слідом за чоловічим пальцем. Це скидалося на неспішну прогулянку двох приятелів після ситного обіду. Їхній мовчазний союз повнився довірою і не зазнавав шкідливого впливу взаємних очікувань, розчарувань чи ілюзій.

Однак через захоплення рибиною пацієнт почав пропускати сеанси в психіатра Слонової. Одного разу чоловік виявив, що акваріум бездоганно вичищений: жодного сліду плівки чи нальоту, зайві водорості зникли, натомість додався палац, зіплений із дрібних мушель, і додатковий пристрій для очищення води. Слонова сиділа поруч, на журнальному столику. Обтягнуті тонкими тілесними колготками коліна скептично стриміли вперед.

Поговорімо про рибку, – сказала Слонова, коли чоловік увійшов у хмаринку аромату її парфумів і несвідомо, з голосним присвистуванням, втягнув запах ніздрями. – Ви знаєте, як називається ця акваріумна рибка?

Білоплямистий агаміксис, – слухняно відповів чоловік. – Або зірчастий агаміксис Рафаеля. *Agamuxis pectinifrons*.

Сом випливав із-під кореня, під яким ховався, і наблизився до поверхні води, прилипнувши сплюснутим лискучим тільцем до скла.

Схоже, він вас полюбив, – хрипко промовила Слонова, вдивляючись у рибку дивно-блискучими очима. За мить вона перевела погляд на чоловіка і усміхнулась. – Сідайте поруч, – поплескала рукою по поверхні столу.

Він чемно сів.

Жінка вийняла телефон і показала на екрані зображення рудої рибки, ніби рівенько пров'язаної аквамариновими нитками.

Це ляліюс, популярна невибаглива акваріумна рибка.

А це? – психіатр збільшила зображення.

Це в'юн, акантофальмус кюля. Вперше цей вид описали 1846 року. Їх возять із Суматри, Борнео і Яви. Акантофальмус живе в річках із повільною течією і в гірських струмках, дно яких щільно вистелене опалим листям. Над течією низько нависають гілки дерев, кидаючи густу тінь.

Звідки ви все це знаєте? – обличчя Слонової було зовсім близько від обличчя чоловіка, а поглядом вона прикипіла до його уст. Він подумав би, що вона придивляється до його ран і шрамів, вивчає, наскільки добре вони загоїлись, як регенерується верхній шар епідермісу, бо так зазвичай робили місцеві лікарі, або подумав би також, що Слонова стежить, як він із зусиллям видобуває з рота слова, виштовхуючи їх з-за ясен язиком, оскільки слова його погано слухаються, розчиняються слиною, розпоззаються в слизовій оболонці, як стара жувальна гумка, і тому його мову недостатньо лише чути, на неї треба ще й дивитись. Він подумав би, що Слонова чогось від нього хоче, чекає конкретних вчинків, але чоловік точно знав, що розуміння її бажань лежить далеко за межами його можливостей, і тому він просто волів не помічати її розфокусованого погляду, її тамованого високого дихання, її підвищеної температури, її солодкого спітніння, її м'якого хвилювання. Вона була така доросла і сувора, ця психіатр Слонова, але зараз поводитись нерішуче й збентежено, і чоловікові було їй шкода.

Мені це відомо, – відповів чоловік.

Навіщо ви виловили з акваріюма рибку? Що ви відчули, торкнувшись рукою води? Які почуття викликає у вас запах застоюаного акваріюма? Дотик слизького риб'ячого тільця до шкіри? Мокре тріпотіння поміж пальцями? Чому ви віддали рибку хлопчиків? Рибки нагадують вам про щось? Чи про когось? Про якусь людину? Чийсь дотики? Може, ви пригадаєте щось про себе, якщо відчуєте дотик? – долоня Слонової була холодна й волога, фаланги її пальців торкнулися чоловічого карка, ніжно лягли на потилицю. Вона запитально дивилась йому в очі, і чоловік бачив у її погляді непромовлене запитання – і це було нестерпно та незрозуміло. Вона не припиняла запитувати, але її не цікавило те, що сама вимовляла: жінку цікавило щось інше, чого вона не випускала з себе назовні.

Ця невідповідність так розізлила чоловіка, наповнила його таким міцним гнівом, такою вбивчою люттю, що він вхопив Слонову за долоню і нестямно стиснув її, від чого жінка закричала пташиним голосом на повні груди – але тут же сама отямилась, опанувала себе, незважаючи на біль і навіть фатальний хрускіт, і обірвала крик на незавершеній ноті.

Саме ця незавершена нота, а також, імовірно, нові індійські транквілізатори, що формально ще не отримали державної ліцензії, але вже кілька тижнів обережно випробовувалися на пацієнтах, дали хід нічному маренню чоловіка. Це марення, своєю чергою, переросло у спільну для всіх мешканців палати галюцинацію.

Чоловік лежав на дні, серед шарів листя, що протягом багатьох років опало у воду зі схилених гілок дерев. Чоловік був запорпаний у той найнижчий шар листя, який давно вже нічим на листя не скидався – то був намул, жирна брунатна маса, тягуча патока. Йому хотілося спати, його схоже на гладку торпеду обтічне тіло, зі шкірою, наче мокрий сатин, було важке й неворотке. Але повільна течія набирала сили й упертости, і в плавцях не було достатньо опори, щоби вритися ними у дно й завадити плину води.

Отож течія, з кожною миттю набираючи потужности, потягла чоловіка за собою. Зрештою він відчув, що найкраще – розслабитись і віддати себе у владу цьому рухові, дозволити воді волокни його, метляти його перістим хвостом, бити зябрами об камені й корені, натовкти йому в очі, ніздрі й рот намулу, перевертати його догори черевом, як утопленика – і так само, як утопленика, виносити на поверхню води, до повітря, де вітер холодним язиком облизував його пузо, щоб потім знову накрити ще більшою хвилею, і затагнути у вир, закружляти серед целофанових пакетів, шприців і гумових трубочок, аж зябра заклінуть і вони припинять функціонувати, а чорні холодні губи пришвидшено відхаркуватимуть тромби жаху.

Коли його пласке і широке чоло з розгону вдарилось об щось тверде, чоловік не одразу зрозумів, що це труна. В його повільній свідомості промайнув образ футляра для контрабаса, обклеєний кольоровими наклейками з логотипами фестивалів – але звідки на дні гірського струмка на Борнео міг взятись футляр для контрабаса, подумав чоловік. Безсумнівно, це була труна з мертвим тілом усередині.

Очевидно, на суходолі більше не вистачало місця для цвинтарів, і труни почали опускати на дно водойм. Чоловік присмоктався гладким черевцем до віка труни і на решті таким чином зміг протистояти швидкій течії, яка невідь звідки взялась у цьому повільному струмку.

Тепер він плив на труні, як на підводному судні, і йому навіть вдавалося цим

судном керувати. Там, під віком, було чиєсь тіло. І чоловікові здавалось, що йому достеменно відомо, чиє саме, що це знання сховане за тонкою оболонкою, яка відокремлює від усвідомлення.

Чоловік знав, що він мусить доправити труну до безпечного місця. Туди, де зможе це тіло залишити, аби згодом до нього навідуватись. Аби згадувати.

Його не покидало стійке відчуття, що сам він якимось чином походить зі схованого у труні тіла. Що він проріс із нього, виник. І тепер його відповідальність і його обов'язок полягали в тому, щоби знову посадити це тіло в землю, як садять насінину в ґрунт на городі.

Чоловікові були відомі точні координати цього городу, цього цвинтаря. Він не раз там бував, хоч і не пам'ятав, з якого приводу, за яких обставин.

Опуклості могил з огорожами, бортиками – ніби грядки. У його спогаді бував травень, туга рослинність випнула з усіх усюд, могили були завиті плющем, диким виноградом. Ніжні салатні листки молоді кропиви сором'язливо ясніли серед стебел трави. На цвинтарях рослини завжди такі бурхливі й радісні. Їхні стебла й листя м'ясисті, цвіт – яскравий і запашний. Він чманів тут у цю пору: пилок, тополиний пух, гострі й солодкі пахощі, сонячне світло. Розстібав комір сорочки, вибирав лавку, найменш захищену тінню, і підставляв обличчя, голову, шию сонцю. Напувався повітрям, ароматом розігрітої хвої та кори. Розминав у руках стеблини, аж пучки ставали зеленими від соку. Злизував сік. Жував пелюстки аличі. Смоктав тонкі завитки виноградної лози – вони кваскуваті на смак.

Навпроти – стара акація, що вросла в чорний метал тісної загорожі, схожої на каркас дитячого ліжка. Стовбур товстий, могутній – але як м'яко він обіймав деформованим боком тонкий пасочок паркана. Так по-жіночому, самовіддано, ніби розхлюпана плоть, настроєна на міцний стрижень. Ця могила стара, провалена й недоглянута – жодних родичів, вочевидь, уже давно не залишилось, родичі теж уже солодко спочивають на якихось інших цвинтарях. Замість родичів над похованими кістками – обійми заліза й дерева, і бадьорий густий барвінок хвилює, ніби підземна навколоплідна вода, що прорвала греблю.

Якось чоловік зі здивуванням виявив, що, вкотре уявляючи те, чим він стане рано чи пізно, як тлітиме в темряві під тонною землею, простежуючи подумки всі не надто приємні процеси, пов'язані з розкладом і гниттям, змінами у тканинах, перетвореннями одних речовин на інші, розрідженням, булькотінням і газоутворенням, копошінням черв'яків і комашні, і з безвихіддю – тісною й остаточною, безповоротною – він намацав фантазію, яка завдала йому відчутного внутрішнього пом'якшення.

Це була фантазія проростання із тіла рослини. Про насінину, яка несміливо розлушується. Про пагінець, сліпий і білий, який настирливо пробиває собі шлях до світла. Про шумовиння хлорофілу у пружних клітинах. Про шелевіння листків на вітрі. І про корені, які лагідними й міцними пальцями обплітатимуть його ребра, окільцьовуватимуть його хребці, проникатимуть в отвори черепа, дбайливо стискатимуть кістки кінцівок – і він опиниться в колиці, в найдодвірливішому полоні. Він напуватиме собою рослину, він харчуватиме її і житиме; вона всогає не тільки поживні речовини його плоті, не тільки азот і фосфор, не тільки гній і компост, а й почуття його і думки, мрії і пам'ять, смак поту, падіння виделки, розсип шрапнелі, тонкі й довгі паралельні розрізи на шкірі гострим лезом, схожі на рибачі зябра, голоси та сміх людей, з якими він

був близький, але ще дужче був далекий, і сльози, і гострий біль у діафрагмі, його дні – все його людське життя.

Він хотів би, аби з нього виріс волоський горіх. Сильне і чисте дерево з гладкою світлою шкірою. Егоцентричне дерево, яке розганяє інші рослини з-під власної крони – горіх зручно займає якнайбільше місця, вигідно розташовується, випростується і залишається самотнім. Іншим рослинам важко його витримувати: горіх насичує землю нестерпними для них речовинами. Простір під його гіллям пахне терпкістю, ніби випраний. Його прохолодна тінь дає полегшення, мов аспірин під час гарячки.

Йому хотілось би, аби його плоди їли жінки. Щоб збивали молоді горіхи з його гілок палицями, щоб кульки рясно падали навколо них, б'ючи по голові і плечах. Хотілось би, аби ці жінки крутили його плоди у долонях, гладили їх пальцями, відчуваючи міцність шкаралаупи. Аби вони клали горіхи на асфальт, на плити доріжки чи на плиту могили – і товкли оболонку великим каменем або ногою. У котроїсь знайшовся би для цього відповідний каблук.

Хотілось би, аби їхні тонкі пальчики з пофарбованими нігтями длубались у серцевині, аби їхні лица ставали зосередженими і серйозними, аби їхні гладенькі роти наповнювались нетерплячою слиною. Аби вони акуратно й рішуче знімали тонку плівочку з кожної насінини. Аби вони визнавали красу його ядер, аби нею захоплювались. Аби повільно клали на свої язики упольоване, аби перемелювали зубами, аби наповнювались смаком. Аби їм було все мало, аби вони не могли зупинитись. Аби приходили до нього й приходили, як на прощу. Втікали до нього, як до коханця. Аби, прощаючись одна з одною, сумно зітхали, й запитували: «Коли ми знову підемо до нашого горіха? Я не змогла наїстися».

Чоловік відчував над собою шарудіння густої крони. Раптом гілки затремтіли й заскрипіли натужно, і з гушавини долинуло панічне шепотіння:

Забери мене, забери мене звідси, я не відчуваю ніг.

Далі лежачи на віку труни, звідки проростало велике дерево зі світлою корою, чоловік підвів голову та побачив над собою бліде обличчя з розширеними від жаху очима і спазматично перекошеним ротом. Обличчя було звідкілясь віддалено знайомим.

На мене посипались стіни будинків. Вони скинули касетну бомбу. Подивись – тут усі мертві, тільки я вижив, але я не можу йти.

Ні, не всі мертві, – долинув іще один голос. Чоловік обернувся на звук – і побачив, як у темряві кімнати зловісно зблискує чиясь єдине око. – Я щойно прийшов до тям. Мій зір іще не відновився, я дуже погано бачу. Хто ж думав, що вони саме сьогодні нападуть. Це була єдина ніч за весь час, коли ми не сподівалися нападу.

Придурки, – почулось хрипіння із ліжка в самому кутку. – Треба забиратися звідси. Зараз знову почнеться.

От і забирайся собі, – сказав безокий.

Він теж не може сам рухатись, – це було точно відомо нашому героєві, хоча й невідомо звідки. – Його треба нести на руках. Схоже, він паралізований нижче пояса.

Я не буду нікого нести, поки моє око знову не почне бачити.

Ворожий снайпер ковзав по їхніх тілах акуратним променем, цілився з найближчого копра.

Зараз і друге око перестане бачити, якщо не знімеш каску. У ній відбивається місячне сяйво, – люто загарчав Чоловік.

На цих його словах знову почався обстріл. Дах бліндажа розсипався на крихти, як сухар. Чоловік схопив під пахви того, хто не відчував ніг, і потягнув кудись, не розбираючи дороги. Слідом за ними повз безокий. Вони пересувались вузькою траншеєю з обваленими стінами. Земля була суха й гірка, порохнява. Коли припиняли свистіти міни, ставало чутно, як десь поруч густо тріскочуть автомати. Чоловік залишив безногого за продірявленою стіною покинутої халупи. Безокий розтягнувся на порозі, прикривши долонями вуха і сховавши обличчя у вибоїну в обгорілій дерев'яній підлозі.

Коли наш герой, прогнувшись під вагою дорослого чоловічого тіла, ще тяжчого через те, що було наполовину паралізованим, невеликими кроками просувався вперед до сховку, у світлі трасуючих снарядів з кольоровими димовими хвостами він розгледів кілька постатей, які поспішали назустріч. Тепер стало зрозуміло, що від них не втекти.

Санітар у зелено-блакитному халаті спритним рухом ввів голку в Чоловікову сідницю. Той відчув у тілі легкість левітації. Це з його плечей зняли паралізованого сусіда по палаті. І почали діяти ліки.

М'яко сповзаючи в обійми санітара, чоловік розгледів тривогу в очах психіатра Слонової та гіпсову пов'язку, що фіксувала її зап'ястя і долоню.

А ти казала, він не буйний, Еміліє, – густим голосом прошелестів головний лікар. Він мав такі кущуваті брови, що ті аж кучерявилися, загинаючись над чолом.

Він не буйний. Просто хірург не повинен виписувати пацієнтам транквілізатори, – відрізала роздратована Слонова. Вона була люта, наче вовчиця, котрій відібрали малих. – Коли вже мені перестануть заважати лікувати моїх пацієнтів?

Можна подумати, Еміліє, – доброзичливо пробасував головний.

Прокинувшись уранці і ще не розплющивши очей, наш герой відчув, що все в порядку, все, як завжди: він знову не знає, хто він, звідки, що з ним трапилось, яким було його життя. Рани болять, шви сверблять, кості ломить. У роті так само немає зубів. Він – те ж спотворене чудовисько з потроценими вилицями і проламаним носом, з нерівним черепом, з цілою колекцією болів у всьому тілі.

Чоловік не знав, ким він є, і якщо дивився у дзеркало, то його зовнішність не викликала в ньому жодних асоціацій. Але за весь час, що він провів у цьому реабілітаційному центрі, відколи випірнув із забуття, він добре роззнайомився зі спектром своїх болів.

Він володів болем тонким і тоскним, як завивання вітру, і болем, схожим на електричні розряди різного вольтажу; мав біль, схожий на вкручування у плоть тонких металевих штирів, і біль, схожий на викручування цих штирів у зворотному напрямку; був у нього біль розлогий і жирний, як вгодована свійська тварина, біль-стискання лещатами, біль-нудота, біль-жар, біль-стесування плоти, біль-пульсація, що то наростала й ставала дедалі потужнішою, доходила до конвульсій, то спадала й лагіднішала, майже починаючи приносити задоволення. Також був біль-напруження, не зовсім схожий на біль, але чи не найскладніший для витримування. Біль, що пер ізсередини черепа, шлунка, грудної клітки, ніби там роздувався, пучнявів і набруньковувався чийсь живий організм. Біль-тривожність. Біль-порожнеча. Біль-свербіж. Біль-страх, від якого

мороз лягав на внутрішню стінку черева. І ще безліч болів, кожен із яких він міг би описати докладно, з найтоншими подробицями, якби мова не чинила йому опору.

Чоловік розумів, що вночі йому наснився дивний сон і що цей сон був спричинений дією неякісних ліків. Що ліки подіяли також і на його сусідів, і вони всі разом розіграли макабрричну виставу, завдавши клопоту персоналові центру, а найдужче – головному лікареві з кущуватими бровами (непоганому, по суті, чоловікові, хірургові від Бога).

Єдине, чого не міг втямити наш герой такого невинного ранку у розпалі весни, пронизаного білим сонячним світлом і безумним пташиним вереском за шибамми вікон, – ким є ця незнайома жінка, яка незмигно дивиться в його спотворене обличчя, закусивши нижню губу і почісуючи нігтьями правої руки ліве передпліччя. Очі за скельцями її окулярів не кліпали. Блазка на грудях ритмічно здіймалася. Вона сиділа на його ковдрі, вмовстившись задом якраз поміж його випростаних литок, тісно притискаючи їх вагою свого тіла до матраца. Як птаха у гнізді. Як тварина на полюванні. Як самичка, що спокійно дивиться на самця, лише трохи посмикуючи дротами вусиків, добре знаючи, що чекає на них обох попереду, чого ніхто з них не зможе уникнути, від чого нікому нізащо не відкритися. Прислухаючись до пульсування неблаганної сили природи під тонким хутром, під шовковою блазкою. Тутук-тутук-тутук.

За її спиною стояли лікарі: головний зі своїми хвацькими бровами, Слонова – скептична і невдоволена, зі звуженими очима й роздутими ніздрями, терапевт, рентгенолог, старша сестра на ім'я Любов, щоки якої налились багряним кольором, а шовковистий пушок на обличчі наелектризовано настобурчився.

Ви впізнаєте цю жінку? – квапливо й суворо поцікавилася Слонова кумедним горловим голосом.

Ні? – досить упевнено запитав у відповідь чоловік.

Слонова тицьнула головного в живіт гіпсом і засичала від болю. Чомусь здавалося, вона от-от розплачеться.

Пацієнта не можна піддавати такому стресу! Пускати до нього всіх підряд із вулиці! Ви щойно мало не вбили його лівими транквілізаторами! Ви дограєтесь!

Жінка в окулярах, не зводячи погляду з нашого героя, нарешті розслабила нижню губу, взялась руками за обидва краї ліжка і потягнулась усім тілом уперед понад стегнами і животом чоловіка до його обличчя.

Але ж я не всі підряд, – сказала вона. – Звичайно, він мене впізнає. Він мій чоловік. А я його жінка. Богдане, це ж я, Рома.

Богдан

Ранньої осени Романа залишилася там, на дачі, сама. Вона кілька тижнів збирала на тачку погнилі, неїстівні плоди, якими завалило клапоть землі під грушею з найприємнішою і найгустішою травою. Рома вивозила брунатну кашу, що пахтіла теплою утробною гнилизною, до лісу і скидала під соснами. Потім сиділа на автобусній зупинці, сперши ступні на колесо тачки, і спостерігала, як невагоме тільце білки нечутно долає повітряні проміжки між стовбурами. Все в цьому місці здавалось порожнистим, розрідженим. Між досконало одноманітними стовпами сосон можна було розвішувати цілі полотна своїх страхів, свого розпачу, своєї відірваності від світу. Тут вистачало місця на все, а надто – на те, на що бракувало його всередині Роми.

На роботу до Архіву вона їхала спершу розбитим автобусом із блакитними смужками на облущено-білих боках, що довзвив її до Клавдієвого вже о 7:15

ранку. Цей автобус ізсередини нагадував їй вітальню вдома у котроїсь із однокласниць – через скріплені бантом фіолетові штори, що закривали заднє скло, і через штучну пластикову ліяну, якою була обвита перегородка позаду водійського сидіння, і через старезний вицвілий календар із зображенням чорнявої дівчини в джинсах і бюстгальтері, яка тісно й ніжно горнулась до шиї гнідого коня. Але водночас салон цього дірчастого ревуна-автобуса, подорож у якому тривала рівно тринадцять хвилин, нагадував транспорт для ритуальних послуг – імпровізовано прикрашений і незручний, бо кому тут ідеться про зручності. Дачники-пенсіонери з відсутніми поглядами, старигані за крок від деменції наче відправляли когось в останню путь, заблукавши думками в дендритах власного мозку.

О 7:30 Рома вирушала з Клавдієвого до Києва в синій маршрутці «Богдан» із запітнілими від пасажирського недоспаного дихання шибамми. Кілька хвилин по восьмій вона була вже на Академмістечку, отримувала дозу надмірної близькості до чужих тіл. Зазвичай Рома вибирала собі маршрут від Контрактової: вздовж Сагайдачного, повз столики на вузьких хідниках із ранковими капучино, до фунікулера. Хто ще в цьому світі їздить на роботу фунікулером, думала Рома. Хіба що водії фунікулера.

Вагончик неспішно виповзав нагору, зачерпуючи сонячне світло або сіру імлу, примножену водами Дніпра.

У дзеркальних стінах готелю Hyatt відображались ворони у польоті, зграї голубів, складених гострокрилими конвертами.

Охоронець перед входом на територію Софії Київської, не вітаючись, не киваючи, не кажучи жодного слова, пропускав Рому. Увійшовши за мури, вона сповільнювала крок. Рухалась мощеною доріжкою серед вижовклих і все ж доглянутих газонів, повз фруктові дерева, вже майже безлисті, повз кущі і клумби, повз туристів з фотоапаратами, повз мам із візочками. Цей внутрішній простір за кам'яними стінами був наповнений своїм повітрям, своїм умістом, своїм білком і жовтком. Середовище, повністю ізольоване й відокремлене, не поєднане з містом за його межами.

Біла двоповерхова будівля колишньої Бурси, в якій розташувався Архів, ізолювала від світу ще дужче. Ромі доводилось завмерти бодай на хвилину, піднявшись сходами до входу, щоб іще трохи подихати, щоб відтягнути мить занурення. Постояти спиною до входу, обличчям до жасминового куща. Так самогубець вкотре озиряє світ перед невдалою спробою.

Всередині панували холод, темрява і вологість. Довгі лункі коридори розходились у всіх напрямках, ведучи до приміщень, пропахлих тліном, майонезним салатом, кип'ятильниками і грибками. Будівля стояла на схилі, тож її підвали зі сховищами матеріалів перетворювалися на поверхи, її сліпі погребми виявлялися дослідницькими кабінетами.

Рома тримала у себе в читальному залі товстий светр зеленого кольору – з в'язаним паском, з розкошланими візерунками. Інакше в Архиві вижити було неможливо. Навіть у найбільшу спеку, коли надворі люди сходили потоми і неприємні від високих температур і задухи, припишканий морок колишнього північно-західного корпусу монастирських келій прокрадався холодом крізь шкіру, просочувався у кістки.

Вже після п'ятнадцяти хвилин перебування на роботі Романа відчувала, як холонуть її кінцівки. За кілька годин холод знечулював не тільки її тіло, а й думки та почуття. Мозок затерпав, як рука чи нога від незручної пози.

Рома рахувала хвилини до обідньої перерви – навіть якщо йшлося про зимовий період, пронизливий дощовий день, вітер, мряку, снігопад. Будь-який стан зовнішнього світу був теплішим і м'якшим. Потрапивши назовні, Рома починала дихати, оживала, вітер надмавав їй легені, груди розпирало від гніву, розпачу, горло стискало від самотності.

В Архіві панувала тиша. Драцена звіщувала свої довгі тонкі язички. Більшість часу Романа проводила мовчки. Працівниці з інших відділів заходили іноді поділитися плітками. Однак більшість діалогів Рома відбувала з відвідувачами Архіву, дослідниками. «Мені потрібні матеріали редакції журналу «Праця сліпих». Я замовляв їх кілька днів тому». – «Фонд 736, здається? Ось вони».

Натягнувши рукави светра на змерзлі п'ястуки, Романа сиділа над журналами з архівними описами матеріалів, іноді – поглядала в монітор камери стеження на дослідників, іноді переходила зі свого кабінету до читального залу і спостерігала за шторою, яка здійснювалась від протягу, або за окулярами, що постійно зіслизали з перенісся лисявого дослідника оперного мистецтва.

За вікнами читального залу, пагорбом нижче, виднівся двір кількаповерхового житлового будинку. Там гуляли мами з дітьми, на обідню перерву приїздили чоловіки в темних костюмах, що впевненим рухом затраскували дверцята своїх дорогих автовок, іншою рукою розслабляючи вузол краватки на шиї. Там цокали підборами жінки, повертаючись надвечір додому, щоб за кілька хвилин знову вийти у двір у зручному взутті та спортивних штанах, ведучи на повідці собаку.

Рома то западала у вивчення чийогось завіконного життя, вибираючи собі персонажа (сива пані з короткою стрижкою, яка постійно розмовляє по телефону, даючи фінансові доручення; чоловік зі зморшкуватим міжбрів'ям, який виходить курити надвір, чухає мизинцем скроню і не відриває погляду від планшета), то знаходила героя безпосередньо в Архіві, спускаючись сходами додолу, де зберігались фонди, і вишукуючи в шухлядах теки з листами та щоденниками, фотографіями, паперовими уривками життів.

Зазвичай Рома поєднувала кілька ліній: відстежувала життя осіб, яких бачила за вікном, дофантазовуючи найдрібніші обставини їхніх життів, характери, емоційні особливості, і водночас клаптик за клаптиком складала в уяві життя котрогось із видатних діячів – найдужче полюючи за виявами анітрохи не видатними, побутовими. Проблеми з травленням, списки речей, які треба взяти з собою в дорогу, прохання купити тканину на пальто. Записки з подорожей до Куби, Мексики, країн Латинської Америки. Страхова книжка, довідки про видачу інвалюти, придбання дачі. Атестат про закінчення підготовчого класу Київської міністерської жіночої гімназії (1899), квиток кандидата в дійсні члени Імператорського російського театрального товариства (1916), свідоцтво про одруження (1923), профспілковий квиток (1924), заповіт (1928), трудова книжка (1939), атестат доцента (1946), автобіографія (1954–1957).

Що стосувалось дослідників, то деякі приходили сюди роками. Ось, наприклад, Малишка Василь Ігорович – чоловік із клинцюватою борідкою і примруженими очима – все збирав матеріали до своєї праці про Фотія Красицького, внучатого племінника Шевченка. Коли надходив момент підживитися, Малишка виймав із кишені піджака незмінний бутерброд із житнього хліба з яйцем і майонезом, і впивався в нього ненаситним ротом. Цей перекус втілював для дослідника момент тілесних насолод: він втолював свій фізичний голод і спрагу спілкування. Розжовуючи хліб, Малишка нахилився до Роми і схвильованим

шепотінням (щоб не заважати іншим) розповідав їй про нові обставини життя і творчості Красицького. Розповідав, скажімо, як Красицький проектував театральні декорації з нагоди святкування 35-ліття свого дорогого Лисенка. Або переповідав Ромі листи Фотія до Надії Крупської.

До постійних відвідувачів належала дослідниця архітектора Заболотного – здоровенна баба з могутніми частинами тіла, яка носила капелюхи, шалі, синтетичні блузки, що тріскотіли і розсипали іскри, ніби під пахвами у цієї жінки постійно працювало дві бригади зварювальників. Порівняно з нею Малишка зі своїм майонезним яйцем у бороді був просто янголом. Вона постійно здійснювала якісь вибрики, то починаючи несанкціоновано робити знімки матеріалів, то сварячись по телефону в читальному залі, то супроводжуючи читання нестерпним бубонінням – і цим змушувала Роману втручатися, робити їй зауваження, вести безглуздий діалог, переступати через себе. Основним коником бабери, проти якого Рома нічого не могла заподіяти і через який вважала дослідницю Заболотного своїм особистим ворогом, була її звичка рясно спльовувати на пучки пальців, щоб перегортати сторінки листів і рукописів.

Але здебільшого у читальному залі працювали тимчасові відвідувачі – студенти, які приходили на один чи два рази, неухважно копірсалися у теках, платили за ксерокопії, позіхали і нудились – і не з'являлися більше ніколи.

Більшість відвідувачів Романа негайно забувала, щойно вони покидали стіни Архіву. На повторну появу декого з них вона чекала роками.

Траплялись і чудернацькі випадки. До Роми прибігла захекана й розпашіла Коротулька Саша з підвалів Фонду і повідомила про чоловіка з чотирма валізами.

Саша схопила Роману за руку й потягнула коридором до кабінету директорки. Там уже стовбичило повно народу: вахтер, прибиральниця, дехто з дослідників і більшість працівників. На підлозі у кабінеті секретарки лежали розкриті валізи з якимось пожовклим барахлом. Старі зошити, списані школярським похилим письмом, фіолетовим чорнилом, вицвілим і розмитим, схожим на марганцівку. Коричнево-сепієві знімки зі зубцюватими краєчками. З глясових прямокутників визирали наївні і розгублені обличчя людей з минулого століття: жінки в хустках і беретах, чоловіки в недоладних костюмах, перелякані й заплакані діти. На тлі релігійного обряду сидів на дерев'яній загорожі великий гордий півень. Голова корови з викоченим оком тягнулась до заквітчаних з нагоди весілля воріт.

Навколо валіз висів важкий сопух гнилизни.

Чоловік якраз пояснював директорці походження запаху: мовляв, бабина сестра тримала свої записи й фотографії в погребі, поруч із бульбою, цибулею, буряками і діжею квашеної капусти. Вони з сестрами, хоч на свій похилий вік (у їхньому роду всі жінки доживають майже до сотки) ще й зберігали доволі ясні та світлі голови, після пережитого вроїли собі й одна одній, що сусіди от-от здадуть їх владі. Баби й самі сміялись із цього страху, і насправді наче в нього не вірили. Розуміли, що це така рана в мозку чи в якомусь іншому органі, фізичне пошкодження тканин, хімічний дисбаланс речовин у крові – але нічого не могли вдіяти з нав'язливою звичкою переховувати свої речі. Чоловіка звали Богданом. Говорив він упевнено, твердо і гарно, а сам був серйозний і самозамилуваний, добре одягнутий і пристойний. Зачіска – одночасно невимушена і продумана. Широкі плечі. Сорочка прилягала до міцної спини.

Йому подобалася та увага, яку він на себе тут зібрав, – і він явно розумів, що цю увагу притягують не смердючі валізи його древньої родички, а він сам – своїми інтонаціями, жестами, манерою триматись. Чарівний тип. Романі такі ніколи не подобались.

Чоловік приніс зі собою кілька пляшок рожевого шипучого ламбруско з ягідним присмаком і особисто простежив, щоби кілька ковтків дісталось кожній архівній працівниці, і вахтерові, і Коротульці Саші, і Романі. Все це можна було заїдати сушеними скибками яблук і зацукрованими горіхами. А потім на хвилі відчуття близькості, сп'янілі від людського тепла, всі присутні висипали на сходи, що вели до архівного входу, і там, захлинаючись від вологого сміху, кпинячи одне з одного, почали фотографуватися з їхнім гостем на смартфони: робили групові і парні фото, чоловік приязно клавав руки на плечі схвильованих працівниць, стримано торкався їхніх талій. На знімках він виходив бездоганно, і складалось враження, що ці фотографії – готовий продукт фотошопу. Що незугарні тітки причепили поряд із собою зображення плеканого актора.

Коли вийшло так, що Богдан опинився поруч із Романою і притягнув її до себе, усміхаючись до Коротульки Саші, яка аж заходила від щастя, фіксуючи гостя на свій телефон, Рома зовсім по-дурному вишкірилася, шкіра на її обличчі натягнулась, як церата, – вона усвідомлювала неприродність своєї міни, але не могла розслабити спазму.

Чоловік пахнув, як свіжа деревина, звільнена від кори. Як нове шкіряне взуття. Він був розчулений, очі у нього сльозилися.

Він видихнув Романі в рот слова вдячності. Сказав, що історія його родини повниться драмами. Що він змалку був намертво прив'язаний до цих ходячих старожитностей жіночої статі, які замість казок про яйце-райце переповідали свої страхітливі життя. Оці фотокартки – ілюстрації до цілої епохи. В них окремі долі, любов, яка перевертає світ, і безліч смертей. Іноді йому хотілося з'їсти знімки, щоб ніколи не забувати деталей, подробиць, правди – тому він і приніс фотографії до Архіву: аби порятувати їх од власної ненажерливості. Чоловік усміхнувся Романі, і його очі примружились настільки гарно, аж Рому забили дрижаки. Її не покидало відчуття, що вона не розуміє його жартів, справжнього сенсу його слів, не розуміє причин його появи.

Чоловік тим часом скрушно зводив брови на перенісці: в його родині, схоже, він єдиний усвідомлює, що знімки становлять цінність. Йому нещодавно довелося зустрітись з прикрою правдою: його власний батько, небіж фотографині, намагався цих валіз позбутися. Богдан упевнений, що валізам місце саме тут, у музеї, що дослідники візьмуться за свою роботу і хтозна, що саме про власну родину і про її історію він іще довідається завдяки їм усім, завдяки їй, Романі.

Потім, коли гість нарешті пішов, посеред кабінету секретарки залишилися роззявлені смердючі валізи з десятками кілограмів паперу. Ейфорія кудись зникла. День раптом набрав понурих сірих барв, ніби насмоктався токсинів. Працівники, похнюпившись, розбрелися келіями.

Коротулька Саша, не вгаваючи, надсилає Романі у вайбер фотографії обіймів. А потім написала: «Ти мені допоможеш розгрібати валізи? Я сама не впраюсь».

Це було безнадійно: валізи були наповнені непотребом. Смердючим і зігнлим сміттям. Того дня, коли їх знесли до сховищ Архіву, Романа зустріла Богдана дорогою до метро.

Вона перетнула Софійську площу і якраз чекала на світлофорі, щоб Софійською вулицею спуститися до Майдану. У повітрі почали пролітати окремі сніжинки. Рвучкий вітер так блискавично змінював свій напрям, що час від часу сніжинки просто зависали у світлі фар і вуличних ліхтарів.

Рома бачила, що водій перед зеброю широко усміхається їй і жестикулює, але вона продовжувала йти, тому що жоден водій із такою осяйною усмішкою і в такій розкішній машині за законами світобудови не міг подавати їй сигналів.

Богдан вистрибнув у самій сорочці. Сніжинки падали йому за комір і відразу танули. Інші водії, яким Богдан заважав проїхати, знавісніло сигналили.

Ви хочете, щоб мене оштрафували? – засміявся він, взявши її чомусь обома долонями за плечі. – Ходімо.

Рома просто не хотіла, щоб ця проблема з транспортним рухом розбухала. Скупчення машин і людей, які витріщались на неї, поширювалося в навколишню темряву. Романа несподівано стала причиною вуличного затору в центрі міста. Верещання сигналів, лайка у відчинені вікна. Хтось вказував на неї пальцем. Якийсь вульгарний чоловіча, спотворений спазмом злості, вибіг зі свого «паджеро» і кричав, не розбираючи слів. Над усім цим тьмяно полискував купол дзвіниці собору.

Рома впала на крісло поруч із місцем водія, і авто покотилося вперед, залишаючи позаду істеріку й сором.

Куди вас везти? – запитав Богдан. – І як вас звуть? Ми знайомилися в Архіві, але вас було так багато, що я забув імена.

Навіщо ви все це затіяли? – невдоволено пробурчала Рома, хоча в машині їй стало затишно і добре, крісло виявилось теплим і зручним. Хотілось загойдатися тут, і забути про все, і їздити колами навкруги Собору і Оперного театру, повз Будинок вчителя і Будинок вчених, і повз Посольство Вірменії в Україні, і які завгодно посольства і будинки яких завгодно вчителів і вчених.

Я нічого не затіяв. Я просто намагався з вами привітатись, а ви дивились крізь мене, наче крізь шибу. Я ж приніс до Архіву чотири валізи матеріалів! Родинний скарб! Ми ж із вами про це розмовляли, це ж ваша дослідницька робота!

І тому ви кинули машину посеред вулиці і побігли за мною?

Припиніть зі мною сперечатись, – холодним голосом сказав Богдан.

Глибоко втопившись у теплому кріслі, Рома думала, що вона залишається сидіти в цьому авті зовсім не тому, що воно зручне і затишне, і що таким чином вона може спростити своє вечірнє добирання додому, не їхати в переповненому метро до Академмістечка, не стояти там у черзі на зупинці, мерзнути від мокрого вітру і мліючи від смороду пірижків, які продають у кіоску поруч із зупинкою, а потім не стояти півтори години стиснутою якимись типами в зашморганих куртках, втупившись поглядом у чийсь потилицю зі шкірою грубою, як шкіра тварини, якщо цій тварині зголити шерсть. Рома здивовано виявила, що залишається тут покійно і мовчки тому, що цей чоловік, такий непривітний і бруталний, створює їй дискомфорт. Ця незручність, цей пісок у взутті, ця непресохла білизна під одягом сковували її рухи і магнетизували. Стан робив її безвольною.

А чоловік і не думав везти її в напрямку Клавдієвого. Він повернув із Верхнього Валу за Житнім ринком – з його трампліном даху над полотнами скла і металевими барельєфами, порожньої нічної бляшанки, навколо якої совгалися чорні опудала безпритульних. Білі стіни церкви Миколи Притиска у світлі ліх-

тарів здавались опуклими. Чоловік зупинив авто біля тротуару, не доїжджаючи до Флорівського монастиря.

Схоже, ви одна з небагатьох, кому я можу довіряти в цьому місті, – сказав Богдан, нервово тарабанячи пальцями по керму. – Зрештою, там, звідки я родом, довіра взагалі небезпечна для життя.

Він поглянув на неї своїми виразними світлими очима і гірко усміхнувся:

Розумієте, завтра вранці на мене чекає подорож. Не просто неприємна: огидна! І невідомо, чи я коли-небудь повернусь, розумієте? Я хочу попросити вас розділити зі мною цей вечір. Раз ми вже з вами сьогодні випадково зустрілися.

Зауваживши натяки на обурення, що явно проступили у виразі Романиного обличчя, Богдан додав офіційним тоном:

Ви повинні допомогти мені знайти одну цінну річ. Навіть не уявляєте, наскільки вона коштовна. Без вас я не впораюсь.

Я повинна? – видавши короткий збентежений смішок, запитала Рома.

Ну, я прошу вас допомогти, – Богданів тон раптом зробився жалібним і навіть плаксивим. – У мене мало часу. Завтра вранці я вже буду в дорозі. І ця річ дуже потрібна. Необхідна, розумієте? Не мені особисто: вся ця справа виходить далеко за межі особистих амбіцій. Це частина скульптури, уламок витвору мистецтва. Я повинен повернути його чоловікові, який поклав своє життя на те, щоб рятувати від знищення мистецтво минулих часів. Чоловікові, який дуже багато для мене важить. І перед яким я страшенно завинив.

Він вийняв із пачки, що лежала на панелі під лобовим склом, сигарету і почав розминати її у пальцях, сміючи собі на штани тютюном.

Ви курите? – запитав у Роми. І, не дочекавшись відповіді, мовив: – Я кинув.

Поки він, докуривши, безуспішно колупався у вхідних дверях під'їзду, приміряючи один за одним ключі зі зв'язки, Романа формулювала подумки повідомлення про те, що вона не зможе допомогти, бо їй уже час, що підвезити не треба, їй тут два кроки до метро. У Богдана тремтіли руки.

От чорт, – цідив він крізь зуби. – Розумієте, вони ніколи не зачиняють цих дверей, я в житті цим ключем не користувався.

Нарешті двері з внутрішнього боку відчинив заспаний консьєрж – літній чоловік зі скуйовдженими залишками волосся. Богдан кивнув йому мовчки і, тицьнувши пальцем нагору, першим увійшов досередини.

Вони піднімалися широкими сходами. Романі здавалося, що кожна сходинка була удвічі вищою і ширшою, ніж більшість сходинок, які їй траплялися у житті. Долоня обачно повзла прохолодним поруччям.

На кожен щедро освітлений простір поверху – лише одні двері, одне помешкання. Світло вмикалося, реагуючи на рух, із сухим клацанням. Тут і там блимали червоні цятки датчиків, сигналізацій, камер спостереження.

На найвищому поверсі, звідки вже тільки залізна драбинка вела нагору, на горище, Богдан жестом наказав Ромі завмерти на кілька сходинок нижче і не рухатись, а сам упритул наблизився до дверей сталевого кольору із невідомого Романі матеріалу, в якому одночасно можна було впізнати і дерево, і метал, і пластик.

На цьому етапі Ромі здалося, що Богдан п'яний. Розпластавши долоні, він почав обмацувати поверхню дверей згори донизу, вимальовувати якісь фігури і лінії, таємні знаки. Це тривало деякий час, аж доки, схилившись на коліна і копирсаючись пальцями біля порога, Богдан не прогугнявив: «Аг-г-га, е». Після цього щось ритмічно заклацало, пролунало кілька сигналів, Богдан звівся на

ноги, переможно усміхнувся – і широко розвів руки, ніби збирався Роману обійняти. Рома помітила, що двері вже відчинені. Крізь вузьку щілину пробивалося неяскраве темно-жовте світло.

Треба просто знати, куди тиснути, – задоволено пояснив Богдан. – Двері – відімкнути, відеокамеру – вимкнути.

Вони увійшли в передпокій, порожній і світлий, що продовжувався так само порожнім довгим коридором із яскравими плямами фотографій на стінах. Фотографії зображали обличчя понівечених людей, зняті крупним планом. Рома ковзнула по них поглядом, одразу ж його розфокусовуючи, і зняла окуляри. Але миттєві відбитки моторошних портретів уже втрамбувались у її пам'ять: дірки носів, у темряві яких проглядалися потаємні хрящі і полискували внутрішні запечені тканини, провалля ротів, позбавлених піднебінь, хаос розташування частин обличчя, немов на роботах кубістів.

Богдан засміявся і підбадьорливо поплескав її по спині.

До цього вам варто звикнути. Це помешкання мого батька, він пластичний хірург. Переважно працює з обличчям, справжній ювелір. Бачите, як людина любить свою роботу, – Рома не була до кінця упевненою, яку емоцію чує в голосі Богдана: гордість чи насмішку. Він переходив від портрета до портрета, пильно придивляючись до кожного: – Ці фотографії здаються йому красивими, вірите?

Романа обережно повернула окуляри на місце, але на знімках погляд намагалась не затримувати.

Богдан поманив її рукою, і вона пішла слідом за ним коридором, збагнувши, що чоловік уже повністю захоплений якоюсь ідеєю: його погляд був зосереджений, очі примружені. Він оцінював закутки і поверхні, до них приміряючись.

Допоможете мені шукати, – сказав Богдан. – Ви навіть не уявляєте, скільки в цій квартирі речей, скільки тут споживацького непотребу. Батько ніколи не визнавав, що має проблеми з накопичуванням. Він жадібний і загребущий, мій старий. Смішно, бо все життя це він критикує мене через мою любов до предметів. Тільки от я ціную зовсім інші речі. Знаєте які? – він навіть не поглянув на Роману. Йому явно було неважливо, чи вона слухає його, чи розуміє. – Я ціную речі, яким є що розповісти. Наприклад, голову лева від скульптури святого Онуфрія.

Що ми шукаємо? – запитала Романа, не певна, чи хоче вона з'ясувати, що саме Богдан має на увазі.

Він здивовано звів брови, ніби прагнучи підкреслити Ромину недорікуватість:

Я ж сказав. Ми шукаємо уламок каменю, завбільшки з невелику капустину. Ви впізнаєте в ньому голову тварини – обличчя лева. Він має доволі поважний вигляд. Не бійтеся, ви не зможете його не зауважити. Камінь був світлим, але потемнів від часу і шарів фарби, якою його методично вкривали селяни. Ми повинні повернути цю голову на її місце. Ви розумієте?

Романа відчула, як роздратування піднімається їй до голови. Відвернулася від Богдана – тільки для того, аби втупитись поглядом у фотографію жіночого тіла, з якого звисали цілі мішки, важкі безрозмірні сувої білої зморшкуватої шкіри. Вони спадали на підлогу з живота, рук, боків, чимось скидаючись на лаштунки в театрі.

Чому Романа не йшла геть? Чому вона залишалась у чужому помешканні з неприємним їй і, вочевидь, ненормальним чоловіком?

Почнемо звідси, – рішуче сказав Богдан. Він розсунув стіну, що виявилася дверцятами місткої шафи. На полицях лежали картонні коробки з побутовою

технікою: міксерами, блендерами, кухонними комбайнами, пілотягами, прасками, оверлоками, кавоварками, кавомолками і капучинаторами, мультиварками, електричними чайниками, термопотами, хлібопічками, цитрус-пресами, йогуртницями, вафельницями, скиборізками, фритюрницями, шашличницями, епіляторами, фенами, електробігудями, тримерами, масажерами, підлоговими вагами, електроковдрами.

Що це – склад якогось магазину? – запитала Романа.

Це людська жадібність, – по-діловому відповів Богдан, безцеремонно скидаючи коробки на землю. Він розчищав полицю за полицю, зазираючи до кожної коробки, більшість із яких були ще не розпаковані. Богдан вийняв ножа з набору кухонних ножів і використовував його для розпаковування.

Вони переходили від шафи до шафи, і з'ясувалося, що мало не всі стіни у цьому помешканні склалися зі сховищ. Богдан натискав на вертикальні й горизонтальні панелі, виявляючи перед Романою все більше комодів і етажерок, прихованих полиць і шухляд, запасних антресолей і комірчин. Богдан і Романа переходили до наступних приміщень, залишаючи позаду себе божевільні розвали, сліди землетрусів і вивержень вулкану, хаос і непристойність. Приблизно таку розтерзаність залишають по собі злодії.

Весь цей час, відколи сіла до чужої машини, Романа потерпала від непроникної перепони відчуження між Богданом і собою. Байдужости, яку вона природним чином повинна була відчувати у стосунку до людей в метро чи маршрутках, до перехожих – і якої часто не відчувала. Натомість зараз, коли ситуація набирала дедалі інтимніших обертів, Рому бентежило, що їй ніяк не вдається наблизитись до свого нового знайомого, незважаючи навіть на злагодженість їхніх рухів.

Тож Рома спробувала намацати бодай якесь потепління, зав'язуючи розмову, поки їй чутливі пальці перебирали тканини й целофанові обгортки, розстібали ґудзики і блискавки, розбирали стоси предметів, щоб потім знову їх зібрати. Романа запитувала про це помешкання і про те, чи батько не розсердиться, побачивши, що вони перевернули тут усе догори дригом (на це Богдан пхекнув: «Але ж ми хочемо, щоб він розсердився»), про те, чому Богдан сказав, що нікому не може довіряти, про те, звідки ж він родом, намагалась розпитувати про сім'ю, про життя в Києві, про життя. Богдан відповідав односкладно – саме так, щоб не повідомити Романі нічого. І аж коли вона поцікавилася, ким був той чоловік, заради якого вони перевертають все в цьому домі догори дригом, нарешті сталася зміна.

І ось тут її, Роману, було винагороджено. Бо погляд чоловіка пом'якшав і потеплішав, він дивився на Рому мало не з ніжністю, ковзаючи очима по її обличчю з несподіваною увагою. Його голос округлився і злагіднішав, він говорив обережно і зацікавлено, ніби гойдав дитину.

Понад усе він хотів би зараз поїхати на розкопки, сказав Богдан. Хотів би розібратися бодай невеличкий могильник. Але оскільки зараз не сезон, їхати доводиться деінде, в інших справах.

Саме під час своїх найперших розкопок у житті, будучи ще першокурсником, біля кам'яних балясин, відкопаних у підземеллі Підгорецького замку, Богдан і познайомився з доктором *honoris causa* Омеляном Майструком.

Досі не уявляю, чим можна пояснити його особливу до мене увагу, – зачудовано низив плечима Богдан. – Що він побачив у мені такого, про що сам я ніколи не підозрював, у що я першим не повірив би і що б заперечив. Як він

розгледів у мені щось цікаве – чого за все моє життя не здатні були розгледіти ні батьки (що не дивно, бо їх ніколи не було поруч), ані баба з її сестрами (які від мене не відлипали), ні мої нечисленні приятелі.

Богдан описав Романі невисокого сухого чоловіка з сивим розвіяним навіть у приміщенні волоссям – складалося враження, що той постійно перебував на перехресті буйних вітрів. Описав поли його плаща, ледь зашироку в плечах маринарку, ледь задовгі штани, розтоптани мешти. Описав його пильний погляд, його тиху мову, його зосередженість. Його маніякальність, коли справа стосувалась архітектури чи мистецтва минулого, а особливо – зразків рококо й бароко, в якому він кохався з жагою онімілого від обоження юнака.

Ось тоді я і пізнав, – розповідав Романі Богдан, – як слід по-справжньому дивитись на кам'яні статуї костелу в Підгірцях, на скульптури Томаса Гуттера і Конрада Кутшенрайтера, на дзвони Теодора Полянського, на роботи його зятя Франціска Олендзького, на іконостаси в Ізюмі, Лохвиці, Гадячому й Гадячі, Козельці, Чемерисах Волоських; на Ратушу в моєму рідному містечку, якої я раніше, здавалося, ніколи по-справжньому не бачив. Я ніби вперше довідався про майстра Пінзеля, який у середині XVIII століття працював у місті, в якому я народився, і залишив по собі в костелах і церквах потріскані животики путті і відламані кінцівки святих, якими ще не встигли розпалити багаття у минулі десятиліття.

Він марив музеями і реставраціями, був готовий на все, щоб роздобути гроші на порятунок напівзгнилої каплиці у віддаленому селі, до якої можна було дістатись тільки пішки. Він не шкодував себе: не спав ночами, згорав від хвилювання, що цієї осені грибок остаточно роз'їсть старі дереворити, що взимку колони Костелу Воздвиження та святого Йосипа заваляться під вагою снігу – і тому не помічав ані власного болю в кістках і шлунку, ані потреб близьких людей, які вимагали його підтримки. – Але мене чомусь помічав, – знову знижував плечима Богдан.

Якось він попросив мене відфотографувати скульптури святих Атанасія й Леона на фасаді Собору святого Юра. Я повинен був зробити щонайменше сотню знімків, зафіксувавши окремі фрагменти, чітко розписані Майструком, – розповідав Романі Богдан. – Я досі пам'ятаю ті аркуші, видерті зі шкільного зошита в клітинку. Пам'ятаю, наскільки Майструкове «к» скидалось на «н», тимчасом як «н» майже неможливо було відрізнити від «п». Я стояв там, угорі, поруч із кам'яними митрополитами, заляпаними голубиним послідом, і час від часу зиркав додолу, на дрібну постать мого наставника, який не відводив від мене погляду, закинувши обличчя догори.

Це сталося після того, як я показав йому деякі зі старих знімків моєї родички: Майструк прийшов від них у захват. «Її талант передався і вам, – сказав він мені. – Ви здатні помічати речі, недоступні очам інших».

І я повірив йому! – вигукнув Богдан, і Романа відповіла йому захопленою усмішкою. – Відтоді – аж доки не схибив – я фотографував для нього Пінзелеві скульптури.

Його голос болісно надламався, і на якусь мить Богдан немов вибляк, утратив барви.

Але вже наступної хвилі він знову наелектризовано випростався. – Я все виправляю, – твердо промовив він. – Нехай я більше ніколи не зустрінусь із Майструком, нехай він так мене й не пробачить – але я поверну йому втрачену голову Пінзелевого лева, а собі поверну втрачений сенс.

Він розповідав про свою роботу, про подорожі і фізичну працю, про заглиблення й вивчення, про обставини й інструменти так, як молодий батько може розповідати про немовля. Він вщерть налився азартом і пристрасстю, немов картяр.

Рот наповнився слиною, що густо поблискувала на язичку, поки Богдан, не вгаваючи, переповідав анекдоти й випадки, які з ним траплялися під час тієї чи іншої поїздки, чи про тонкощі пошуків, про ланцюжки помилкових кроків, які здавалися єдиноправильними, висмоктували сили і час, а потім виявлялись лабіринтами, що приводили в глухий кут. У нього тремтіли руки, а на щоках з'явився рум'янець. Він почав сміятись, посвячуючи Роману в містифікації і фальсифікації, що тривали довше, ніж людське життя, ніж життя кількох поколінь людей.

Тепер уже Рома вела перед у пошуках. Тепер вона стежила за тим, щоб не пропустити жодної полиці, жодної шухляди, тому що Богдан, захоплений своєю пристрасстю, думками перебував десь далеко. Він штовхав Рому в плече, брав її за коліно в найбільш напружені моменти власних розповідей, а вона, усміхаючись у відповідь, раділа, що таки знайшла до нього підхід, що цей стриманий чоловік, виявляється, здатен бути таким палким, таким запальним. І з вдячності за те, що він їй відкрився, Рома докладала до пошуків дедалі більше зусиль.

Його запал і жар, його збудження осявали Роману і гріли її. Вона почувалася спільницею. Почувалася причетною.

У кімнаті з особливою вкрадливим освітленням, де на підвіконні у квадратних вазах росла газонна трава, а під склом підлоги глянцево мерехтіли фарбовані чорним камені, Богдан хвацько потягнувся догори і звисився з якоїсь попередини.

Це спальня, – повідомив він Ромі, опускаючи додолу широке ліжко і тим самим відкриваючи дерев'яні полиці, на яких було навалено різний мотлох, що видавався чужорідним у лощених декораціях помешкання. Від мотлоху тхнуло запахом старости, цвілі. Тут лежали старі ікони на потрісканих шматках аж почорнілого дерева, охайно поораного шашелем: личка святих, що проглядалися з облущеної побляклої фарби, були чимось схожі на обличчя пацієнтів на стінах помешкання, якби їх намагалась скопіювати рука дитини; оберемки банкнотів Ваймарської республіки; австрійські дукати; поштові марки на честь дня народження Гітлера; листівка з Тюркеншанцпарку з водоспадом і альтанкою, списана дрібним і нерозбірливим почерком; два настінні бронзові підсвічники; невелика коричнева книжка в палітурці з м'якої шкіри з жовтими, а то й брунатними сторінками, старанно списана кимось і змальована майже повністю; і уламок кам'яної голови людиноподібного лева, що молитовно склав лапи.

Богданове обличчя осяяв хлоп'ячий захват. Він по-змовницьки зазирнув Романі просто в очі, наблизившись упритул і схилившись до неї зі свого чималого зросту, і торкнувся кінчика її носа своїм. Йому заважали її окуляри, і тому він обережно зняв їх із Роминового перенісся і поклав на полицю, між іконами. Тоді підібрав із підлоги золотисту термоковдру, складену прямокутником, і навіть розклав її на ліжку, а тоді вклав на її неприємно-холодну поверхню Роману, як рибину кладуть у кишеньку з фольги для того, щоб її запекти. Романа слухняно дозволила Богданові себе вкласти, перед тим допомігши йому стягнути з себе вузькі джинси, з якими він не міг впоратися, посприяла у зніманні светра і розстібанні бюстгальтера, погодилась позбутися трусів. Вона повністю роздяг-

нулась сама, поки Богдан сидів поруч у неприродній позі, теж наполовину роздягнутий, нетерплячий, серйозний і роздратований, уже нічого не розповідаючи

Мені подобаються твої груди, – сказав Богдан, не дивлячись на Романині груди, і якось дуже відповідально почав Роману цілувати. Він злився, здавалося, на те, що Романа весь час усміхається, ніби просячи пробачення за таку безглузду ситуацію.

Богданова долоня мимохіть притиснула м'якуш груді, а тоді його пальці почали ковзати ребрами, ледь торкаючись шкіри. Рома видихнула густе повітря Богданові в шию. Він став настирливішим, обома долонями міцно схопив Рому за попереk – і раптом відсахнувся, як обпечений: його пальці наткнулись на жорстку затверділу тканину, що на дотик нагадувала кору дерева.

Що це? – запитав він, вигинаючись і придивляючись до Роминої талії. Богданові очі були широко розплющені. Здавалось, він щойно прокинувся. На жіночій шкірі перед ним пролягав широкий нерівний шлях. Сама жінка затихла.

Це мій шрам, – пошепки пояснила вона, ніби перепрошуючи. Богдан продовжував роздивлятися коричневу смугу, торкався пальцями складок і зморщок, розгалужень, які відходили від основного річища й розтікались у протилежних напрямках аж на спині.

Звідки він? Що з тобою сталося? – запитав Богдан, нарешті знову наближаючи своє обличчя до Роминого, але не припиняючи торкатись пошкодженої Роминої шкіри.

Можна, я потім розповім? – попросила Романа. – Я зараз не хочу... Це давня історія. Я не хочу туди повертатись.

Вона зазирнула Богданові в очі благально і вперто, взяла його долоні у свої і повернула їх собі на груди.

Ось так, – сказала вона.

Ти бачила ці фотографії там, на стінах? – раптом пирхнув Богдан їй у вухо, боляче прикушуючи мочку. – Недарма ти сюди потрапила.

Рома стиснулась усім тілом і сильним рухом відштовхнула від себе Богдана. Він не відпускав її, щось нашіптуючи на вухо, просячи пробачення, заспокоюючи, і вона врешті знову обм'якла.

Термоковдра рипіла, жорстка і холодна під голою спиною Романи. Зосереджене і старанне обличчя Богдана над нею ніяк не пов'язувалося з тим, що відбувалось трохи нижче, всередині, в її гарячій і м'якій тісноті. Бракувало якихось кількох міліметрів, певного кута, трохи зміненої позиції, прогнutoї поясниці чи випростаної ноги, щоб нарешті ця японська головоломка запрацювала. І Романа прогинала поясницю, випростувала ноги, згинала їх і дужче розводила, слизуючи крапельки слини зі слизової, відчуваючи, як на піднебінні і в гортані осів запах деревини, з якої щойно до живого здерли кору, – але все марно. Вони продовжували залишатися кожен сам по собі, відокремлено. Хоч усі деталі увійшли в пази, а поступально-обертальні рухи здійснювались то в пришвидшеному, то заповільненому темпах, хоч золотисту термоковдру зросло дрібненькими крапельками, і їх огорнуло солодкаво-солоними ароматами – жодна з чотирьох зіниць не захопила собою цілу рогівку, невиситимість не розпадала нутрощі вогнем, вони не пустилися берега.

Знесилений Богдан сповз і стояв над розпластаною Романою майже голий, тільки в розстібнутій сорочці, яку чомусь так і не скинув.

До ранку залишалось кілька годин. Богдан розпакував для Романи спальник,

що повинен був витримувати значний мінус і захищати від вологи, а сам побрів кудись углиб помешкання. Шарудіння целофанових пакетів, крізь які він ішов, поволі стихало, аж доки його зовсім було вже не розрізнити. Натомість десь під вікнами, на вулиці, чулося бурмотіння жіночих голосів, які повторювали щось про левів і фініки, про бесіду на самоті та дерзновення, шість місяців гріха і вічну муку, пустелю й одіж із бадиля. То були черниці Флорівського монастиря, пристрасні вірянки, які бачать крізь стіни і зазирають у душі грішників.

Наступного ранку Романа не з'явилася на роботі. Світанок застав її в черзі на клавдієвську маршрутку з новеньким туристичним наплічником. Наплічник У-3 від Йодзі Ямамото відчутно відтягував плечі своїм вагомим умістом: окрім доволі ваговитого уламка лев'ячої голови вона навіщося забрала з собою старий смердючий записник із задубілими аркушами. Виразом свого жалібного обличчя лев благав не залишати його, молив, щоби з ним були поруч, – і Романа не здатна була відмовити.

У ледь морозяному повітрі вже висів запах пересмажених на отруйній олії пиріжків. Романа думала, чи можна вважати її нічну пригоду любовною. І чи доведеться їй ще колись потрапити до помешкання на Притисько-Микільській.

Але й барахло у валізах не давало їй спокою. Вона точно знала, що не хоче продовження нічної любовної пригоди, що не бажає більше зустрічатись зі своїм випадковим коханцем, що її не приваблять більше ні його приємний тембр голосу, ні розріз очей, ні великі долоні, ні замріяний і відсторонений погляд, ні високий зріст, ні шерехатість щоки, ні м'язи спини, ні зверхність, ні стриманість, ні запах, ні нахабство, ні несподівані м'якість і захват, ні відчуття спільництва, ні пережитий незрозумілий, одначе безпомилково незаконний, досвід у чужому помешканні. Романа засинала з труднощами: перед очима стояли портрети спотворених людей, оголені сухожилля і хрящі, відсутні з'єднання між частинами черепа або, навпаки, – додаткові нарости, роздуті, налиті кров'ю пухлини, рожево-сизі новоутворення, нахабні жирювки, сосочкові вирости. Вона не могла відігнати від себе видіння, в якому пульсувала бліда, ніжна, прив'яла тканина мозку, визиращи з отвору чийогось виголеного черепа.

А вдень, щойно була нагода, спускалася темними сходами додола, до підвалів і погребів колишнього монастиря, до фондів Архіву, де під розмірене скрапування конденсату з труб, під тривожне шурхотіння невидимих гризунів навколо знову запорпувалась у вміст чотирьох Богданових валіз, що були напхом напхані різним непотребом.

Знову і знову перебирала коричнево-сепієві фотокартки з застіль, днів народжень, похоронів і хрестин; придивлялася до натовпів людей (жінки у хустках, чоловіки притискають до піджакових лацканів кашкети), намагаючись розгледіти за межами знімка постать або явище, до яких були прикуті зосереджені погляди; вивчала людей на подвір'ях храмів, з кошиками; людей над ополонкою, взимку; мерців із запаленими щоками у трунах, серед квітів; зарюмсаних і замуранних дітлахів посеред двору, гарбузів, болота, гусей; поля і городи; мости; церковні шпилі, вежі, мури, кар'ятид, сходи, монастирі, руїни; розглядала, як люди набирають у відра воду з джерела; коней і вози, візників; священника в рясі, з кадилом і двома хлопчиками-служками (близнюками); чоловіків у лісі на полюванні; ратушу зі скульптурами; понівечені деталі скульптур; пагорби; вид

на місто, на пагорби, на руїни, монастир, ратушу, голубів на дахах, гарбузи на балконах, ковани решітки стоків, у які стікає сік гнилих овочів, єврейський цвинтар, християнський цвинтар, музичну школу, жіночу консультацію, верби, річку, гаражі.

Крім фотокарток, були також листівки з міськими видами, на звороті яких повідомлялися найбанальніші побутові речі: «Уляна здорова», «Горіхи вродили цього року добре», «Приїздіть на хрестини».

І ще – якісь розшматовані нотатники, аркуші, замотані тельбухами сплутаних ниток, списки речей і предметів, продовольства. Помітки і записи – з датами, кілометрами, навіть якимись координатами, описами погоди. Часом – щось схоже на щоденникові записи, з яких нічого (навіть розібравши більшість слів) неможливо дібрати.

Разом із Коротулькою вони старанно й чемно розсортували вміст валіз: розділили на кілька окремих видів, перебрали фотокартки, вдивляючись у німі обличчя, перечитали нотатники та розрізнені аркуші й дійшли висновку, що жодної цінності цей мотлох не має. Про це на прохання Коротульки Саші Романа повідомила директорку в написаному тристорінковому звіті («Ти краще пишеш, – сказала Коротулька, – а я б сиділа сто років»).

Я й так це знала, – незворушно повідомила директорка, скоса милуючись у вікно на митрополичий сад і будинок Варлаама. Навіть цієї найменш привабливої пори, коли дерева стояли оголені, а з болота стриміли мертві клапті брунатної трави, коли вже від самого ранку назовні нидів млистій і тонкосльозий вечір, у залишках клумб і газонів митрополичого саду, в його потаємних лавках, прикритих вигнутим гіллям декоративних кущів, можна було вгледіти заспокоєння і красу.

За словами Роми, директорка схилялась до того, що всі чотири валізи треба негайно викинути на смітник, щоб не захаращувати ними архівного простору. Дослідники і так мали над чим працювати, оцифровуючи матеріали, проводячи облік і ревізію. Скільки рукописів по-справжньому важливих діячів чекали у сховищах на те, що їх зауважать, що їх опрацюють, що про них заговорять.

Рому рішення директорки занепокоїло. Вона погоджувалась із тим, що валізам у їхньому Архіві не місце, але їй стало нестерпно прикро від думки про всі ті сотні дурнуватих знімків із наївними простацькими обличчями на них, про листівки й нотатники з нерозбірливою базграниною серед смороду і жаху сміттєзвалища. Колись і для когось цей непотріб мав значення. Колись усе це було, можливо, чимось скарбом – і вже тільки тому мало шанс на порятунок.

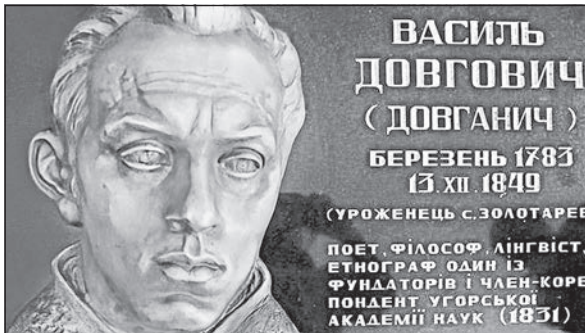
Хіба не він, хіба не Богдан тієї ночі, коли вони сиділи удвох серед картонних коробок із технікою, у незорому безладі, аж захлинався, говорячи про уламки і черепки, культурні шари і горизонти, глибину залягання, зуби і хребці, монети, гудзики, шматки обвугленого закам'янілого дерева, мікроскопічні клаптики зітклої тканини, про надзвичайну цінність непотребу. Про те, що будь-яка річ може розповідати. Що, поєднана з іншими речами і їхнім заляганням у надрах землі, вона може розповісти історію створення світу, історію війни, історію людини.

Тепер Романі залишалось лише піти на Притисько-Микільську і запитати ще раз. Вона не хотіла його бачити, в неї кінцівки хололи від однієї думки, її вернуло від цієї неприємної необхідності. Але історія створення світу важливіша за мої почуття, вирішила Романа і попросила директорку Архіву дати їй трохи часу, щоб остаточно закрити питання смердючих валіз.

ПУБЛІЦИСТИКА

Український філософ Василь Довгович. Що знаємо про нього?

22 квітня 2024 року минуло 300 років з дня народження видатного німецького філософа Іммануїла Канта (1724–1804). Його вважають родоначальником німецького ідеалізму (у нас цей напрямок більш відомий

Меморіальна дошка українському філософу, мовознавцю Василю Довговичу (1724–1804). Село Золотарьово, Закарпатська область, Хустський район. (Світлина із сайту «Закарпаття онлайн»).

як німецька класична філософія). Філософські погляди Канта були відомі як у Німеччині, так і за її межами. Про них чимало говорилося й говорить далі. Попри те, що Кант, здавалось б, дистанціювався від життя політичного, однак йому належить фраза «Росіяни – наші найбільші вороги». До речі, філософ звідав «принади» російської окупації.

Були послідовники Канта в Україні ще за

його життя, що свідчить про нашу приналежність до європейського інтелектуального простору. Одним із таких кантіанців був Василь Довгович (1783–1849). Про цього філософа ми мало знаємо. А шкода...

Довгович ідентифікував себе русином-українцем, а деякі свої літературні твори писав українською мовою. Водночас він мав визнання як учений, був членом Угорської академії наук. Це змушує більш уважно поставитися до особи цього філософа.

Народився мислитель 1783 року в селі Золотарьово поряд з містом Хуст у простій селянській родині. Він, як і деякі інші вихідці з плебейського середовища, зумів отримати освіту і прилучитися до найкращих надбань тогочасної європейської культури. У той час у Карпатській Русі були для цього створені умови.

Після навчання в сільській школі, Довгович у 1800 році поступив до Хустської латинської школи, в якій навчався три роки. Гімназію закінчує у Мараморош-Сигіті в 1805 році. На той час припадають його перші поетичні спроби.

Потім, у 1805–1807 роках, Довгович студював філософію в місті Варадин (Орадея в Трансільванії, зараз територія Румунії). Тут молодий студент досконало оволодів угорською мовою. Далі в 1807–1809 роках вивчав теологію

в місті Трнаві поблизу Братислави (Словаччина), де зацікавився філософією Канта.

У Трнаві уклав два латиномовні рукописи, в яких розглядалися твори німецького філософа «Критика чистого розуму» та «Критика практичного розуму», рукопис латиномовного філософського словника, почав працювати над книгою про психологію.

Паралельно з цим з'являються латиномовні вірші Довговича, в яких маємо цікаві філософські рефлексії. У них автор боляче реагує на суспільні вади, говорить, що тепер добродесність підмінюють гроші, іронізує над лицемірами, таврує заздрисних людей тощо. У грайливо-бароковому стилі пише про філософію Бенедикта Спінози та Канта.

У 1809–1811 роках Василь Довгович навчався в Ужгородській семінарії, після закінчення якої одружився і був висвячений на греко-католицького священника. У 1811–1824 роках служив на парафії в селі Довге на Мармарощині. Звідси і його псевдонім Довгович. Далі його призначили парохом на заможну парафію в селі Великі Лучки. Тут він перебував з 1824 по 1828 рік.

Проте навіть будучи відірваним від міських культурних центрів, Довгович цікавився новинками богословської й філософської літератури. Написав низку творів як художньо-літературного, так і філософського характеру. Деякі з його філософських робіт побачили світ в Буді. Це – «Творець на основі погляду на світ» (1823), «Про будову світу на один крок вище, ніж Декарт і Ньютон» (1825–1830), «Спроба довести існування Боже» (1829). Названі твори спочатку були написані й проголошені українською мовою, але потім автор переклав їх і опублікував угорською мовою «для вченої публіки».

У 1828 році Довгович починає працювати в Мукачеві. Колись це місто було головним релігійно-культурним центром Закарпаття. Але на той час його греко-католицька парафія перебувала в стані занепаду. Довгович чимало зробив, щоб активізувати релігійно-культурне життя греко-католиків у цьому місті, дбав про їхню освіту.

У Мукачеві до нього приходять визнання. У 1831 році при створенні Угорської академії наук Довговича єдиним серед закарпатських українців обирають членом-кореспондентом цієї інституції. Загалом мукачівський період, який тривав до 1844 року, був плідним у житті вченого-просвітника. Останні п'ять років він провів у Хусті, де й помер у 1849 році.

Після себе Довгович залишив чимало латиномовних праць на філософську тему. Але вони не були видані ні за життя автора, ні після його смерті. У науковій бібліотеці Ужгородського національного університету зберігається низка філософських праць Довговича, писаних латинською мовою. Це – згадувані роботи ще трнавського періоду: опрацювання робіт Канта «Критика чистого розуму» й «Критика практичного розуму», «Філософський словник».

Окрім того, в університетській бібліотеці зберігається робота «Психологія», яку Довгович почав писати ще в трнавський період, а завершив у Мукачеві в 1834 році. Там же є об'ємна робота «Система природного права» (1813). Дослідники називають й інші філософські твори закарпатського мислителя – «Підготовчі матеріали до нової філософії» (1820–1830), «Природний пошук Бога-творця з точки зору світу» (1823), «Будова всього видимого світу, подана науково згідно з найновішими уявленнями» (1827), «Попередні дослідження про сутність людського розуму», «Дослідження про природу душі»

тощо. Окрім того, він залишив після себе й роботи богословського характеру, етнографічні та мовознавчі дослідження.

Роботи Довговича стосуються різних сфер філософського знання. Мислитель створив свою оригінальну філософську систему, наблизившись до позитивізму.

Щоправда, велика філософська спадщина Довговича залишається «terra incognita» для дослідників і потребує детального опрацювання. Однак навіть те, що дійшло до нас, говорить про оригінальні підходи мислителя, уміння його нетривіально подивитися на проблему.

Зрештою, Довгович ще за життя отримав визнання, завдячуючи своїм працям. Можливо, коли опрацюємо спадщину мислителя, то виявиться, що в XIX столітті ми мали дійсно вартого уваги філософа.

Петро КРАЛЮК,

– голова Вченої ради Національного університету «Острозька академія»,
професор, заслужений діяч науки і техніки України.

Йосиф ШЕЛЕПЕЦЬ

***Счастьє жиэні* Духновича та другий епод Горація**

У п'ятдесятих роках XIX сторіччя Олександр Духнович написав вірш *Счастьє жиэні*. Його вірш дійшов до нас у двох варіантах, які відрізняються від себе лише кількома образами та незначними відхиленнями в тексті. Цей оригінальний вірш Духновича має свою основу в другому еподі Горація, який має назву *Vitae rusticae laudes* (Хвала сільському життю). Вірш Горація починається рядками

Beatus ille, qui procul negotiis
ut prisca gens mortalium
paterna rura bobus exercet suis
salutus omni fenore.
neque excitatur classico miles truci
neque horret iratum mare
forumque vitat et superba civium
potentiorum limina./1

які в українському перекладі Андрія Содомори мають таке звучання:

Блажений, хто оддалік від гомінких турбот,
як людський щонайперший рід
на батьківським лану лишився ратаєм,
грошовий занедбавши зиск.
його не будить таборових сурем звук
ні моря рев бурхливого,

Він уникає Форуму, не знається
з порогами вельможних./2

Другий епод Горация часто переробляли в літературах. У російській літературі XVIII сторіччя його переробив В. К. Тредіаковський, який дав своїй переробці назву *Строфы похвальные поселянскому житию*. В українській літературі 1829 року епод Горация переробив поет Левко Боровиковський. Свою переробку він назвав *Подражаніє Горацию*. Пізніше другий епод Горация в Україні стали перекладати на українську мову і перекладають його і дотепер. Найбільш відомим є переклад Андрія Содомори.

Гораций в еподі *Vitae rusticae laudes* створює образ селянського життя. Він називає щасливим, блаженним того, хто живе осторонь від суспільних турбот, не займається ними, не ходить у форум, не виступає на поклик сурм у розбійні військові походи і спокійно, із задоволенням займається сільським господарством; розводить виноград, із щільників збирає мед, обрізує дерева, підстригує вівці, оре волами у полі й восени втішається здобутим і вирощеним урожаєм. Узимку він займається ловлею дикого вепра, ставить тенета на зайців. У нього достатки в хаті. Коли він повертається з роботи, гарна і розпорядлива господиня з дітьми зустрічає його і подає йому вечерю та пригощає вирощеним вином. Це основний сюжет еподу Квінта Флакка.

Сюжет еподу Горация атичний. Його основу складають античні римські обставини, у ньому відбито староримські реальні відносини. Духнович асимілював Горацийів сюжет до обставин своєї доби і свого життєвого простору й оточення. Гораций у другому еподі склав хвалу сільському життю. Те саме зробив Духнович, переробляючи Горация. До сюжету Горация він додав нові образи й нові картини. У Духновича щасливий, блаженний той, у кого є власна хата, хто працює у полі за своєю волею, а не на панщині, у кого достатки, «повна калитка» і хто не страждає бідю. Все це, сказане Духновичем, співвідноситься із рядками еподу Горация. З Горацийєвим еподом співвідноситься й образ змальованої Духновичем дружини селянина. За своїми властивостями та всім своїм внутрішнім складом вона в Духновича гораціанська. За Духновичем, так, як у Горация щасливий є той,

... Паче же всіх лучше,
У кого красива
Жонка єсть, роботна,
Тиха, незлобива.

Веслит в погоді,
А в біді жалуєт,
В щастю і несчастью
Однако милуєт.

Дасть тобі солодкий
Поцелуй покойна./3

Прообразом жінки Духновича у вірші *Счастіє житні* була Горацийєва сабіянка, яку він змалював у наступних рядках свого славнозвісного еподу:

quodsi pudica mulier in partim iuvat
domum atque dulcis liberos,

Sabina qualis aut perusta solibus
pernicis uxor Apuli,
sacrum vetustis extruat lignis focum
lassi sub adventum viri,
claudensque textis cratibus lactum pecus
distanta siccet ubera
et horna dulci vina promens dolio
dapes inemptas adparet;/4

Епод Горація *Vitae rusticae laudes* написаний дистихами, двовіршами. Він має 35 двовіршів, які складають 70 рядків. Горацієві двовірші намагалися дотримувати й автори, які переробляли його твір. Дотримував їх Левко Боровиковський у своєму *Подражанію Горацію*, К. М. Тредіаковський у *Строфах поселянському життю* вжив чотирирядові строфи. Духновичева переробка еподу Горація так само складається із чотирирядових строф. Наймовірніше, що Духнович знав переробку еподу Горація, зроблену Тредіаковським. Вказують на це строфічні та декотрі образні властивості вірша Духновича. В Духновича є рядки

Добрі тому, добрі,
кому власна хата,
Будь она маленька,
Будь то не богата./5

Його образ хати кореспондує з мотивом хати Тредіаковського.
У другій строфі Тредіаковського знаходимо рядок

Свой палат дом лучше для него,/6

який міг навіювати шлях Духновича до створення свого образу власної хати селянина

Вірш Духновича *Счастіє жизни* є своєрідною його переробкою еподу Горація *Vitae rusticae laudes*. Він є дальшою переробкою цього звісного твору Горація в українській літературі.

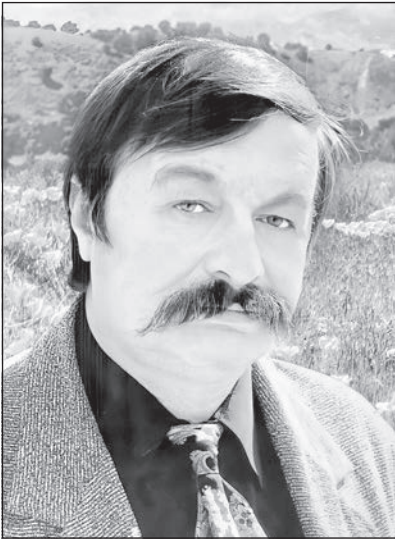
Література:

- 1/ Q. Horatius Flaccus. Oden und Epoden. Erklert von Hermann Schütz. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. 1874, s. 269-270.
- 2/ Горацій. Твори в перекладах Андрія Содомори. Видавництво Апріори. 2021. с. 209 – 212.
- 3/ Олександр Духнович. Твори. Том 1. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві. – Пряшів, 1968, с. 318, 319.
- 4/ Q. Horatius Flaccus. Oden und Epoden, 272
- 5/ Олександр Духнович. Твори. Том 1, с. 317, 319.
- 6/ Тредіаковський, В. К. Строфы похвальные поселянскому житию. // Русская литература XVI века. Составил... Г. П. Макогоненко. Издательство Просвещение. Ленинградское отделение. Ленинград, 1970, с. 85.

ЗЕМНЕ І НЕБЕСНЕ ДМИТРА КРЕМІНЯ

До п'ятої річниці пам'яті поета і земляка

Дмитро Кремінь... Сьогодні це ім'я добре відоме в Україні і далеко за її межами. Український поет, публіцист, есеїст, перекладач, заслужений діяч мистецтв України, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка, чий духовний досвід включає безмежжя власної та зарубіжної культури; який володів просто таки дивовижним умінням художньо-планетарно-історичного бачення, органічно і легко поєднував у своїх творах

▲ **Дмитро Кремінь.**

епохи й території, жанри і форми викладу, віртуозно тасував відомі, маловідомі і зовсім невідомі факти й події, вправно оперував глибокими знаннями з різних галузей життя, граційно вплітав у сюжетно-емоційну канву текстів староукраїнську лексику та авторські неологізми; у історіософських видіннях якого проглядається і українська поезія бароко, і модерне європейське письмо, і геній Тараса Шевченка, і мистецтво Євлади й Ольвії, і живопис та класична музика Європи, і творчі пошуки сучасних молодих постмодерністів з їхніми епатуючими образами й незалежністю, і постійна присутність у тканині його поетичного рядка вічних біблійних ремінісценцій. Дмитро Кремінь постійно самостверджувався у Слові. Він – Великий Українець – закарпатець і миколаєвець, поет планетарного масштабу, який у своїх творах осмислює долю України, бачить її як трагічну, проте прагне, можливо, дещо експресивно-хаотично, та віднайти-таки шляхи

виходу з тої прірви, в якій є сьогодні його держава. А тому практичне ознайомлення з біографією та творами Д. Д. Креміня і нині потребує поглибленого вивчення-осягнення-прочитання, докладне ознайомлення з його творчою біографією допомагає збагнути динаміку складних державотворчих процесів та глибину естетико-культурних чинників.

2023 рік Постановою Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022-2023 роках» від 17 грудня 2021 року № 1982-IX був оголошений роком Дмитра Креміня. Відповідно до Розпорядження № 240 Закарпатської обласної державної адміністрації–Закарпатської обласної військової адміністрації від 9 березня 2023 року «Про підготовку та відзначення в області 70-річчя від дня народження Дмитра Креміня» (крім того, було вироблено і спільний план святкувань між Закарпатською і Миколаївською ОДА–ОВА) в області розпочалися заходи щодо вшанування пам'яті великого земляка: цикли уроків, радіо- і телепередач, видання творів письменника і про нього, перформанси, вистави, літературно-музичні композиції тощо. Звичайно, метою усіх заходів було привернення уваги громадськості до постаті Дмитра Креміня, вшанування його пам'яті, популяризація творчості видатного поета, публіциста, есеїста, перекладача, активізація наукових пошуків у царині його літературного спадку, міжкультурних зв'язків Закарпаття–Миколаївщина–Україна–Світ, а також висвітлення інноваційних набутоків методики викладання літературного краєзнавства.

Святкування розпочав Закарпатський академічний обласний український музично-драматичний театр імені братів Юрія-Августина та Євгена Шерегіїв, який підготував літературно-мистецький перформанс «Танок бликаючого вогню» (режисер та автор

інсценізації – заслужений артист України Василь Шершун). В основі дійства – ранні твори Дмитра Кременія, зокрема, поема «Меморандум Герштейна», гостро критикована свого часу за «буржуазні ухили». Вистава, наповнена лірикою, музикою, пластикою і хореографічними номерами, була гарно сприйнята глядачами. Її грали на малій сцені.

А 28 травня 2023 року «Танок блукаючого вогню» був поставлений на великій сцені. Режисер-постановник вистави – заслужений артист України Василь Шершун, художник-постановник – заслужений діяч мистецтв України Емма Зайцева, балетмейстер – Віктор Бабука. На її перегляд прийшла родина Дмитра – брати Михайло та Іван, сестри Анна і Людмила, їхні діти і онуки, син поета Тарас з дружиною і донькою, а також ужгородські митці, письменники, журналісти, творча молодь.

Ще в грудні 2022 року запрацював спільний проєкт між Закарпатським і Миколаївським обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти на відзначення 70-річного ювілею Дмитра Кременія. У межах угоди 26-29 вересня 2023 року було проведено I Міжнародну науково-практичну конференцію «Особистість в культурно-освітньому просторі: Дмитро Кременій (до 70-річчя від дня народження)», та в Ужгородському національному університеті – Міжнародну наукову конференцію «Українська література як відсвіт доби й творча індивідуальність Дмитра Кременія (до 70-річчя від дня народження митця, лауреата Національної премії ім. Т. Г. Шевченка), в роботі яких взяли участь провідні науковці-кремінезнавці: Микола Сулима, Микола Жулинський, Юрій Ковалів, Микола Васьків, Василь Шуляр, Петро Іванишин, Алла Швець, Галина Шумицька, Ганна Токмань, Тетяна Шарова, Володимир Гладішев, Оксана Кузьма, Сергій Федака, Галина Запорожченко, Ольга Волос, Олександра Ігнатович, Ігор Павлюк, В'ячеслав Медвідь, Віталій Гладун, Тарас Кременій та ін. Наукова еліта України і зарубіжжя розглядала постать Дмитра Кременія як поета, особистості, громадського діяча; висвітлювала проблематику національного письменства й ділилася літературо-, мово- і мистецтвознавчим аналізом творів Дмитра Кременія; обговорювала питання методологічних орієнтирів дослідження життя і творчості видатних особистостей краю; залучення молодих науковців, учителів, членів МАН до глибокого вивчення творчості закарпатських письменників, зокрема спадщини Д. Д. Кременія, у контексті сучасних літературознавчих теорій в Україні та світі; вивчення досвіду викладання літератури рідного краю в закладах загальної середньої освіти Закарпаття, Миколаївщини та України. За матеріалами конференції підготовлено спецвипуск науково-методичного журналу «Освіта Закарпаття».

Науковці Закарпаття взяли участь у проєкті «Шануймо Поета: Дмитро Кременій у пам'яті миколаївців» – Третє онлайн поетичні читання «Слово і світ Дмитра Кременія»; подали свої статті в науково-методичний журнал «Вересень» Миколаївського ОІППО; висловили цікаві думки про творчість поета на круглому столі «Дмитро Кременій – Поет і Громадянин».

У Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти відбувся Обласний онлайн-конкурс виразного читання «Золоте письмо». Організаторами конкурсу, крім ЗІППО, стали Закарпатська організація Національної спілки письменників України, громадська організація «Історичний клуб «Красне поле»». Журі визначило переможців і нагородило дипломами та подяками найактивніших учасників – учнів і вчителів. А також за одностайним рішенням журі дві школи Ужгорода – № 5 та № 19 – отримали бібліотечки сучасної літератури.

У передачі книг та вручення дипломів переможців Обласного конкурсу виразного читання поезії «Золоте письмо» взяв участь Тарас Кременій, Уповноважений із захисту державної мови, син поета Дмитра Кременія; голова журі Лідія Ходанич, письменниця, доцент ЗІППО; члени журі – Наталія Ребрик, літературознавець, завідувач кафедри теорії і методики професійної освіти та інноваційних технологій, Петро Ходанич,

письменник, доцент ЗППО, Олена Канюка, директор Закарпатської обласної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка, Оксана Іваць, заступник директора з науково-дослідної роботи та міжнародної діяльності Закарпатського ІППО.

Низку заходів проведено у співпраці з Закарпатською обласною універсальною науковою бібліотекою ім. Ф. Потушняка (дир. Канюка О. А.). У бібліотеці і в Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти були розгорнуті книжкові виставки, присвячені Ювілярові. Відбулася презентація видань Д. Д. Креміня і про Д. Д. Креміня: Д. Кремінь. «Мовчання волхвів» (Ужгород, 2023); І. Ребрик. «Вертеп» (Ужгород, 2023); «Вивчення творчості Дмитра Креміня у закладах загальної середньої освіти Закарпаття» (Ужгород, 2023); «Вересень. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал» (Миколаїв, 2023); Дмитро Кремінь. Біо-бібліографічний покажчик (Ужгород, 2023); Дмитро Кремінь. «Скрипка з того берега» (Вашингтон, 2023); був презентований фільм Івана Ребрика і Омеляна Коляджина «Закарпатська Кремініана»; відкрито художню виставку мистецьких творів юного Дмитра Креміня з архіву студії образотворчого мистецтва Золтана Баконія; записано подкаст першої поетичної збірки «Мовчання волхвів», виданої на Закарпатті.

Цікаві заходи відбулися в загальноосвітніх закладах області. Це – цикли відкритих уроків, поетичних читань, тижні української мови і літератури, дискусійні клуби, засідання художньо-мистецьких студій, майстер-класи, підготовлені і проведені науковцями, методистами та вчителями Миколаївщини для закарпатських школярів, випуски шкільних газет, проведення конкурсів знавців творчості письменника, розмови з відомими людьми, що зналися з Д. Кремінем, тощо. Надзвичайно зворушливими стали зустрічі письменників з учнями Ужгородського наукового ліцею та відкрите засідання ЛІДЕРатурної студії Ужгородської загальноосвітньої школи-Ліцею «Лідер» (дир. Комарницький М. Н.; учителька української мови і літератури Пашук Г. Я.) з нагоди 70-ліття від дня народження Дмитра Креміня. До ювілею письменника учителі української мови та літератури області отримали гарний подарунок – науково-методичне видання «Вивчення творчості Дмитра Креміня в закладах загальної середньої освіти», підготовлене навчально-методичним кабінетом методики викладання суспільно-гуманітарних та художньо-естетичних дисциплін ЗППО (завідувач Гнаткович Т. Д.).

Не менш хвилюючою виявилася поїздка на батьківщину Дмитра Креміня, в село Суха на Іршавщині, спілкування з головою Довжанської ОТГ Віктором Симканичем, засновником Всеукраїнської премії ім. Дмитра Креміня, в с. Довге. Щирість, великодушність та гостинність односельців Дмитра Креміня, гордість за свого земляка свідчили про велику до нього шану й повагу.

Урочистий концерт «Моя Україна» до 70-річчя від дня народження Дмитра Креміня підготував Заслужений академічний Закарпатський народний хор (директор – художній керівник заслужений працівник культури України Наталія Петій-Потапчук), на якому відбулася презентація пісні «Моя Україна» Василя Гайдука на слова Дмитра Креміня.

Цьогоріч 25 травня виповнилося 5 років від дня відходу Дмитра Креміня у засвіти. Банальна фраза про те, що він живе у своїх творах, звучить дуже точно. Його нових видань – книжки-білінгви «Скрипка з того берега» («A Violin from the Other Riverside»), виданій у Вашингтоні, «Сивої райдуги» та «Українського апокрифу» – потребує сьогодні український читач, потребує його палкого слова з вірою в те, що «Україна мусить відбутися», мусить «ізжити» страшні національні біди – «малоросійство», «чужинців в уряді», двоязичіє і нарешті добити ворога, щоб стати справді незалежною суверенною вільною державою.

Читайте Креміня. Ви в цьому переконаєтеся.

**Наталія РЕБРИК,
Олена КАНЮКА.**

Згадуючи батька Дмитра Кременія

Творчість поета, лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка Дмитра Кременія (21 серпня 1953 – 25 травня 2019) – серед найпомітніших явищ в новітній історії України. Народившись на Закарпатті, він здобув повагу і визнання на Миколаївщині, ставши серед перших поетів сучасності. П'ять років тому він покинув цей світ, але його спадщина – безцінний духовний скарб нації.

Художнє осмислення епох, політик і цивілізацій, утвердження державності, духовності та культури, війна і європейський вектор України, пошуки самих себе на перехрестях долі – основа «літописної історіософії» Дмитра Кременія, як це помітив Шевченківський лауреат, професор Юрій Ковалів. Це і не дивно, адже миколаївський закарпатець, якого поет і дисидент Микола Холодний називав «постпредом України у Причорномор'ї», був у вирі націєтворчого буття.

Мій тато стояв у витоків Товариства української мови і ВУТ імені Тараса Шевченка «Просвіта», брав участь в установчому з'їзді Народного руху України, відкривав школи з українською мовою навчання в Україні та за кордоном, відроджував з руїн Український театр драми та музичної комедії, дбав про українськомовні газети «Чорноморія» та «Український південь», був редактором відділу культури і відродження, заступником головного редактора обласної газети «Рідне Прибужжя» (1990-2011), очолював Миколаївську організацію Національної спілки письменників України (2011-2018), координував Асоціацію українських письменників, редагував літературний часопис «Соборна вулиця» (2012-2018), викладав українську літературу в МНУ імені В. О. Сухомлинського, МФ КНУКіМ, Південнослов'янському інституті, Миколаївському ОІППО. Його дружба з незабутніми Іваном Чендеєм, Федором Манайлом, Петром Скунцем, Борисом Галасом, Василем Німчуком, Олексом Мишаничем, виступи у провідних медіа торкалися питань національного відродження, культури і мистецтва, духовного життя, освіти і науки, історичної пам'яті, екології, безпеки країни та свободи слова. Згадаймо хоча б його резонансні есе кінця 1980-х – початку 1990-х років «Таємниця саркофага», «Козак Мамай у сузір'ї манкурта», «Куди орел несе дельфіна», «Тризубом по двоглавному горобцю», «Планета під вербою».

Серед найуспішніших сторінок поета Дмитра Кременія – книга віршів і симфоній «Пектораль» (1997), за яку він удостоєний найвищої Державної премії України імені Тараса Шевченка (1999). Її основу склали як нові, так і написані в студентські роки твори. Серед перших, хто привітав батька із найвищою відзнакою країни, – Шевченківські лауреати Іван Чендей, Петро Скунець, Микола Вінграновський, Олександр Сизоненко, Володимир Яворівський, Андрій Антонюк, Світлана Фоміних, Микола Жулинський. Герой України, письменник Юрій Мушкетик так охарактеризував поетичний космос цієї збірки: «Його «Пектораль» – справжнє відкриття наприкінці століття. Теплінь, аура доброти, приязні, ліризму стали домінантою світосприймання поета, який добровільно прирік себе бути в поезії одним із нас, його героїв і читачів. Степова широчінь й антична духовність Причорномор'я, заглиблена у товщі попередніх тисячоліть, може, дещо збагатили реальний світ, тембр і широту діапазону його потужного поетичного «я», та в обширі загальноукраїнському й світовому воно вписується своїм карпатським інструментально-вокальним багатоголоссям. Глибоко у серці він ростить-доглядає своє карпатське коріння». Батько був серед тих, хто органічно поєднав різні полюси української

історії, духовності та культури, створивши унікальну світоглядну модель національного буття, чину і духу.

Цілісність Дмитра Кременія – в повазі до інших та вимогливості до себе, в поєднанні енциклопедичних знань і справжніх пророцтв, у гармонії живопису та лірики, суміщенні гостросатиричних інвектив та історіософської домінанти. З виходом «Пекторали» (1997) та «Елегії троянського вина» (2001), за ними – першого ювілейного вибраного «Літопис» (2003), «Атлантиди під вербою» (2003) та «Синопису» (2005), які принесли, крім визнання і слави, випробування і судові процеси за вірші, в яких впізнали себе його кривдники, батько завоював реноме провідного поета країни, що підтверджено літературними преміями та відзнаками.

Віддаючись життю сповна, батько багато працював, друкувався в Україні та за кордоном, перекладав і перекладався мовами світу, проводив конкурс молодих літераторів «Золота арфа» і поетичний фестиваль «Ватерлінія», рецензував книги та писав есе про героїв новітнього часу, випускав музичні альбоми понад пів тисячі пісень на музику Тетяни Ярової, Олександра Нежигая, Віктора П'ятигорського. Його поетичне письмо ставало щільним і гострим, а голос – гучним і щирим. На початку тисячоліття вийшли «Полювання на дикого вепра» (2006) як відгомін на Помаранчеву революцію, слідом за якою – «Літній час» (2007), «Лампада над Синюхою» (100 віршів Д. Кременія і 100 картин народного художника України А. Антонюка, 2007), «Вибрані твори» (2007), «Скіфське золото» (2008), експериментальна книга-трилінгва «Два береги» (2008, у співавторстві з Володимиром Пучковим), «Замурована музика» (2011). А потім були його переклади зі словацької у закарпатській серії «Між Карпатами і Татрами». За сприяння Тетяни Ліхтей ним блискучо осмислено лірику Мирослава Валека, Еміла Болеслава Лукача та Івана Краска (2013, 2016).

Дивовижною стала і збірка віршів діда Дмитра для онучки «Ласкава Мирослава» (2016), якою він постав і як дитячий письменник. «Скрипка з того берега» – унікальна книга нових та відомих творів поета (2016). Дивовижне «Небесне і земне» (2018), сигнальний примірник якого ледь встиг благословити тато, поєднало його вибрану лірику, дослідження, есе та рецензії. Це був час неймовірної творчої продуктивності, викликані осмисленням загадки буття і ролі поета, але ще не апогей життя.

Незламна громадянська позиція «мінерала поезії» Дмитра Кременія – вияв його волелюбного характеру, а прямоказання для нього – це норма, про що говорив поет, Шевченківський лауреат Володимир Базилевський. «З його темпераментом інакше й не могло бути. Пристрасть – завжди пряма мова. Що цілком узгоджується з його прізвиськом: креміль – із твердих мінералів». Батько і справді був непокірним, а коли треба – різким. На моїй пам'яті – його публічні заяви під час Революції Гідності, виступ на Марші єдності України в березні 2014 року, вірші та поеми воєнного часу. Тоді Миколаїв відбився і не дав шансів російським злочинцям захопити південь держави, що сміливо повторив і 2022-го.

Дмитро Креміль був чи не першим із діячів культури та мистецтва України, хто на початку 2014-го звертався до лідерів світових держав із заявою «Україна просить: захисти!» з вимогою зберегти державу від російської окупації. Зокрема, там є такі слова: «Україна просить: захисти! Просить в ООН і ЄС, хоча верховні правителі світу не квапляться ні з мілітарною, ні з фінансовою допомогою, а парламентарії від опозиційних партій регіонів і комуністів оголосили бойкот усім законопроектам од сучасної провладної більшості. Складається враження, що саме ці політичні сили з усіх сил і тягнуть окупаційну армію на охоплені проросійською істерикою терени України».

Дмитро Кремень пішов у кращі світи 5 років тому, але його лампада на вітрах епох не згасла, «а грифель Бога дотепер не стерся». За цей час в Україні втілено чимало меморіальних заходів всеукраїнського та світового рівнів. Першим серед таких стало видання за кошти Миколаївської обласної ради книги вибраної лірики та «закарпатського циклу віршів» «3 днів шалених» (2021). Оформлена його малюнками книга, в якій, крім творів, є рідкісні світліни, матеріали «творчого звіту», малюнки, автографи, спогади про нього, копії судових рішень за позовом кривдників стала справжнім відкриттям для шанувальників творчості поета, публіциста і журналіста. Тоді ж Сухівській і Казанківській гімназіям присвоєно ім'я випускника і вчителя Дмитра Кременя.

З початком повномасштабного вторгнення в Україні не забули про 70-річчя знаного поета. Відповідно до Постанови Верховної Ради України, спільних розпоряджень голів Миколаївської ОВА Віталія Кіма та Закарпатської ОВА Віктора Микити 2023-й був рясним на заходи. Миколаївський національний академічний театр драми і музичної комедії, Миколаївський академічний художній драматичний театр представили блискучі літературно-музичні вистави за мотивами віршів батька, мистецьку естафету яких продовжили обласні театри Ужгорода, Мукачєва, Берегова і Хуста. Справжньою подією стала і заснована Довжанською громадою Всеукраїнська літературна премія імені Дмитра Кременя. Її перший лауреат за книгу «Танець Мамає», номіновану на Шевченківську премію, – поет Ігор Павлюк. Примітним є те, що Миколаївський обласний інститут післядипломної педосвіти у співпраці з Закарпатським ОІППО провели міжнародну науково-практичну конференцію, заснували центр краєзнавчих досліджень імені Дмитра Кременя, відкрили перший міні-музей, а також встановили меморіальну дошку на фасаді закладу, в якому тато працював професором в останні роки свого життя. Велика заслуга також і Ужгородського університету, Національної академії наук України, інших установ держави, які долучилися до вшанування пам'яті поета.

За співпраці з Закарпатською обласною бібліотекою Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека, колектив якої давно підтримував ідею присвоєння закладу імені письменника, упорядковано і видано біобібліографічний покажчик «Д. Д. Кремень: талант, в якому зійшлися гори і степи» у серії «Під сузір'ям Орфея. Миколаївські лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка». Він містить опис 2,5 тисяч публікацій 1965-2018 рр. Сподіваюсь, Миколаївська обласна рада підтримає позицію колективу і громадськості та проголосує проєкт рішення, адже ім'я великого поета в назві головної книгозбірні півдня України збільшить довіру серед мільйонів читачів.

За ці роки видано кілька книг вибраних творів Дмитра Кременя. З ініціативи Івана і Наталії Ребриків, з якими ми раніше видали спеціальне число «Екзилью» (2018), упорядкували «3 днів шалених» (2021), за сприяння Ужгородської міської ради вийшло «Мовчання волхвів» (2023). Дякую пану Івану і за його «Вертеп», а також телефільм-спогад про тата (спільно з Омеляном Коляджиним). Дякуючи американським колегам, також вийшла «A Violin From The Other Riverside» («Скрипка з того берега») в перекладах Світлани Лавочкіної зі вступною статтею професорки Наталії Костенко. Колеги з Вашингтона подбали про те, щоб переклади кращих сучасних авторів у серії «Українська лірика» потрапили і до Бібліотеки Конгресу США, в якій є батькова канадська книга «Poems from the Scythian Wild Field» («Вірші зі скіфського Дикого Поля») (2016) у перекладах нашої землячки Світлани Іщенко і Рассела Торнтонна. У найбільшій книгозбірні світу і наша з професоркою Людмилою Старовойт «Українська Атлантида Дмитра Кременя: дискурс життя

і творчості» (2021). Тут вперше впорядковано наш родовід за 300 років, зібрано історико-документальні матеріали, подано вибрані літературознавчі дослідження, спогади сучасників, архівні матеріали, фрагменти незнаних рукописів, а також інтерв'ю. Засновники американської серії зауважили: «Критично важливим є той факт, що в багатьох віршах йдеться про значення незалежності України та роль поета в літературно-центричній культурі під час війни». Здається, краще і не скажеш про тих, хто є обличчям сучасної літератури.

Минулого року також опублікована книга Дмитра Кременя «Український апокриф», у якій зібрано кращі вірші на воєнну тематику 2014-2019 рр., вибрані переклади, публіцистика та інтерв'ю. Письменник, осмислюючи трагедію російсько-української війни, визначивши роль і долю сучасника в житті країни, реагує на глобальні виклики та втрати влучними художніми ілюстраціями, гостросатиричним інвективами та метафоричними штрихами до кривої картини світу. Нещодавно вийшов і батьків триптих «Сива райдуга» (2024), основа якого – вибрані та останні вірші, роздуми, есе, літературні портрети та автосильветки. Згадані книги, матеріали конференцій, альманахи та покажчики творів, до яких доклалася наша родина, розійшлися до бібліотек і шкіл деокупованих територій півдня і сходу, переможцям мовних конкурсів та їх вчителям, громадам країни та зарубіжжя.

А поки готується повне зібрання творів Дмитра Кременя до його 100-ліття (2053), куди увійдуть, крім поезій, батькові сценарії до кінофільмів, переклади, виступи, рецензії та наукові розвідки, на дослідників його творчості чекає пошук його картин, листів до сучасників, автографів, експромтів. Його спадщина заслуговує на кращу увагу з боку дослідників, адже феномен поета – це ключ до усвідомлення новітньої історії України. Вірю, що слово батька Дмитра Кременя житиме своїм нетлінним життям, бо «грифель Бога дотепер не стерся».

**Тарас Кремень – кандидат філологічних наук, доцент,
голова Миколаївської обласної ради VI скл.,
народний депутат України VIII скл.,
Уповноважений із захисту державної мови**

Дмитро КРЕМІНЬ

ЕЛЕГІЯ ОГНЕНИХ ЛІТ

БАТЬКОВА ТОПОНІМІКА

З-під Кука. З Говерли. І десь із Бескида
Вже сходить зоря, та на обрії – лід.
...Мій батько давно вже
За діда Всевіда,
Записує книгу загублених літ.
«Цвіте Ясенова. Тут були у тайстрі я
Носив до ягнят. Оплакав усіх...
А тут газдувала Мадярщина-Австрія,

Тепер – Україна. І сіємо...сніг.
Грушанину знає онук. Ясенову.
Сніги серед літа леліємо: Кук.
Якщо Україна загине ізнову,
Чи дідову книгу допише онук?»

ОСТАННЯ ДОРОГА ДО РАЮ

Пам'яті батька, Дмитра Ілліча

Не зречуся життя, що було.
Не забув ані батька, ні мами...
На мое верховинське село –
То сніги, то захмарні тумани.
То вервечками йдуть журавлі,
Журавлина колодязна корба...
До останнього краю землі –
Кремінь, Штефко, і Попик, і Ньорба,
Вже стількох не побачу в селі...
...Встану вдосвіта.
Піють півні.
Озираю ранкову квартиру.
І минулого тині сумні
У душі постають потаймиру.
Там узимку б'є хуга крильми.
Там сніги у бескетті – у квітні...
Богом прокляті та людьми,
Все це нині місця заповітні.
Був мій пращур по хащах тать –
З пухової не встане постелі.
Лиш за ним громовиці летять,
Лиш за ним гудуть ломискелі.
Та й у батьковім оці журба:
Ми сухим не тримаємо порог...
І минула космічна доба,
Як він ставив антени у горах.
Але віку печерний оскал,
І земляк із печерного віку...
І вернувсь на оградку метал.
І приніс нам скорботу велику.
Де ви, няньку?
Так страшно болять
Передсмертні ці сльози в постелі.
А за вами летять і летять

Наші роки дитячі веселі.
Внуки. Правнуки. В сяйві сивин –
Горб засніжений. Світлі вокзали.
...На каналі 1+1
Вас із внуком от-от показали...

ЕЛЕГІЯ ОГНЕННИХ ЛІТ

Коли в столиці постріли і дим,
Стоять і гинуть люди на Майдані,
А за донецьким степом золотим
Горить усе в кривавому тумані, –
Душа моя заплакана за тим,
Що маревом – у морі, на лимані.

Ми теж могли б копати окопи вглиб
І біженцями тут просити хліб,
А не губити порцеляну тайську
В Дебальцевому, ніжє в Іловайську,
На бойовищі полягти могли б.
Усе тоді палало б у вогні,
Де вам судилось жити і мені.
Лиман і море. Пляжі полум'яні.
Та білокрилі яхти на лимані...
Ти спогадай – за сонцем золотим –
І наших літ оплаканих інтим,
І плач сиріт, і тугу цю вдовину,
Що принесла на рідну Україну
Орда кривава – на Донбас і в Крим.

Усе минає, наче й не було...
Із моря повертаємось, і наче
Ми дивимось у сльози, мов у скло,
Як чорна жінка над мерцями плаче.
Чи спорожніють чорноморські пляжі?
Чи вип'ємо ольвійського вина?
Два роки Україна в камуфляжі.
Два роки й третій рік іде війна.
І доки на останнім рубежі
Заграють нам литаври перемоги,
Чи поміж нас не виростуть чужі –
Боги й богове, перуни й стрибоги?

Усе, що долинали з далини
Мелодією моря і лиману,

Колись на грані миру і війни
Постане, й ти чужу загоїш рану.
Троянський кінь стояв тут сотні літ,
А ми ждемо, немов новин із фронту,
Елегії священний заповіт
І мирний світ, і мирну хвилю Понту...

Здіймає Каїн Авеля на вила.
На Місяці. Я бачу це щодня.
Щовечора. І місячна могила
Мене у снах щоночі доганя.
Заселять люди місячну Вітчизну?
У черзі з ними знову постою.
А може, з ними знову справлю тризну,
Якщо Вітчизну втратимо своєю?
У нас війна. Гібридна та лукава.
Та понад нею – Бог і Сатана.
І крові повен череп Святослава.
А ми гадали: випитий до дна...
Удалині біліє наша хата.
Невже її відрину, як чужу?
І знов на батька син і брат на брата?
А вже і ворог перейшов межу.
А доки світ – криваве бойовище,
А черепи повзуть до підошов,
Біблійна ніч! Космічний вітер свище
Над Авелем і Каїном ізнов.
Голодомор і Главосік – розплата
За кров і зраду проминулих літ.
Але колись тут брат обійме брата,
І Божий Син прийде, й Новий Завіт...

ВІРТУАЛЬНА МОЛИТВА

Набачився крові і крові...
І пошепки прошу уже:

Подай мені, Боже, любові.
А Бога – і Бог береже.
Коли я лягаю на ложе
Опісля тривалих доріг,
– Спасибі, – шепочу я, – Боже,

Що Ти мені милу зберіг.
Літаній летальне літання.
І дні у великій журбі...

Та пісня й молитва остання –
Остання любове, тобі!

Небесне і земне. Земне й небесне.
Іще наш український бог воскресне,
Тоді, як ми воскреснемо зі сну,
Із летаргії вічного розп'яття,
Як до хреста зйдуться сестри й браття
І прокленуть облуду навісну.
А поки це життя гірке й чудесне,
Земне в небеснім, у земнім – небесне.
Та ми йдемо до цілі, до мети.
А як уже дійдемо до безодні –
Побачимо тоді сліди господні,
А нам до них судилося дійти.
Побачу слід його кривавих кроків.
І це вже скільки українських років,
А я ніяк Вітчизну не знайду.
І лиш, один, усе чекаю звістку
Про Україну, скупану в любистку.
І плачу в Гефсиманському саду...

Гадяцький полковник, а чи з Умані
Сотник – то історія сама...
Літописи наші непридумані,
Але інших – Господи! – нема.

І не в нас П'ємонти і Вермонти.
Захлеснула нас кривава твань
Од часів Залізняка і Гонти,
Од часів лихих четвертувань.

Меншиков. Батурин. Чорні жерла
Тих гармат, що п'яні без вина...
І співати мало: «Ще не вмерла...»
І радіти мало, що не вмерла.

Треба жити, щоб жила – вона...

ДИКА МОСКОВІЯ: ІСТОРІЯ ЗЛОЧИНІВ, ГАНЬБИ І ПОРАЗОК

Про Крим та Новоросію

Спочатку про Крим. Самостійна держава, якій ще Петро I платив данину. А потім Крим було завойовано. Зрештою, завойовання – факт, але не право. Крим ніколи не належав московії.

Наступний аргумент – Новоросія. Тимчасова назва півдня України, що виникла у XVIII ст. після завойовання Криму і України.

Насправді то була штучна назва частини території українських земель, земель запорозького козацтва.

Академік Дмитро Яворницький у книзі «Україно-руське козацтво перед судом історії» пише: «Що ж до історії запорозького чи низового козацтва, яке осягало колись усю теперішню Катеринославщину з Ростовською та Таганрозькою округою, частину Херсонщини (по річку Буг), частину Таврії (так званий Олешківський пустир) і частину Слобожанщини...

Маючи чистонародне, демократичне державство, якого навіть не знала стародавня Греція з її державним народоправством, запорожці держали в своїх руках стерно уряду мало не всіх подій XVI, XVII і початку XVIII і мало що не на всій великій окрузі Південно-Західної Русі». (Журнал «Україна» №18, вересень 1991 р.).

А ось читаємо в Олесь Гончара: «Богатирі тут виростили (це про козацтво – авт.), сильних духом людей викохував цей край, живлющий дух цієї природи» (Олесь Гончар. Собор. Київ. «Дніпро». 1968).

Олесь Терентійович не забуває, що поруч із такими шляхетними та милими серцю автора героями «Собору», як Єлька – Єлена – Оленка та Микола Баглай існують і інші, «ходячі шлунки», які «витворюють собі новий культ – культ шлунка».

Втім «ходячі шлунки» існували у всі часи розвитку людства, поруч із шляхетним героєм існував завжди дрімучо-дикий обиватель.

У період високого Відродження, яке дало людству титанів духу та майстрів неперевершеного до наших днів мистецтва, Леонардо да Вінчі писав: «Природа дуже широко наділила людину органами почуттів та відчуттів. Але переважній більшості людей ці органи зовсім не були би потрібні. Їм потрібно було б місце, куди їжа входить, і місце, звідки вона виходить. Ці люди живуть для того, аби наповнювати нужники».

Але повернімося до блекоти ліліпутіна! Не Новоросія, а «козацька християнська республіка» (К. Маркс), яка де-факто була самостійною державою, не підкоряючись ні Туреччині з Кримом, ні Польщі, ні ординській Москві, впродовж декількох століть була законним господарем південно-східної частини нинішньої України!

Про справжню історичну територію московії писав О. І. Герцен: «В Лондоні во время Крымской войны продавали карту России, в которой ярко были обозначены все поземельные приращения ее со времен татарского ига. Ядро России... было обозначено около Москвы верст за сто, остальное все взято силой». (А. Герцен. Сочинения. Т. 7. Москва, 1958).

Подібне визначення «собиранія земель» московією дає і О. Невзоров. За його словами, істинно «руськіє» – це території на 100 км. навколо Москви, все інше – чуже, у різні часи загарбане ордою.

Як творилось «собираніе земель», зокрема Сибіру, навіть затятий шовініст О. С. Пушкін пише: «Завоеваніе Сибири постепенно совершалось... Племена (сибірські – авт.) были уже покорены смелыми сподвижниками Ермака, (которые) приводили их под высокую царскую руку, налагали на них ясак и селились между ними». (А. С. Пушкин. Том девятый. «Наука» Москва, 1965).

«На нас напали, мы асвабаждаем, а киевские власти – это нацизм»

Абсурдність цих тверджень очевидна для всякої людини із здоровим глуздом. На превеликий жаль, саме таких людей в московії, за невеликим винятком, майже не існує. «Все русские, как правило, идиоты, полуидиоты или дураки» (Ленін), а Владімір Познер пропонує головним святом московії встановити «день дурака» (РТР «Планета». 25.03.07).

Стосовно «нацизма», то ще у 1913 р. депутат Г. І. Петровський у промові на засіданні державної думи росії говорив: «Наш великорусский націоналізм... не має рівних в Європі, і не тільки в Європі, але навіть в Азії. У всьому світі не знайти нічого гіршого, ганебнішого, ніж те, що виробляють у нас над пригнобленими народностями» (Г. І. Петровський - Статті. Київ, 1978). А в 2011 р. Ірина Хакамада, політична діячка московії, говорила про «русский тупой этнический национализм (нацизм)» (Ц. Тв.11.05.2011).

Рашизм – російський фашизм як явище, завжди, у всі часи існування, був теорією і практикою тієї держави, а сам фашизм, як явище, а не назва – то «винахід» моксель-московії.

Русские никогда не знали поражения. Брехня

1. Андрій Боголюбський, якого убили його підлеглі після того, як цього князя розгромили у 1174 р. київські князі. Це була відплата за погром Києва у 1169 р.
2. Сині води. Рік 1332. «Хроніка Литовська й Жмойська» розповідає, що Орда, яка складалась з татар та моксель-москалів, була розгромлена великим русько (українсько)-литовським князем Ольгердом. Див. Володимир Білінський. «Синьоводська битва: Міфи та реалії». День №№ 159 – 160, 164 – 165, 169 – 170, 7 – 22 вересня 2012 р.).
3. Ганебно тікав з Москви у 1380 р. від татар, які «взяли Москву», князь Дмитрій, наречений «Донським» за міфічну битву на Куликовому полі, якої, як блискуче довів історик В. Б. Білінський, насправді ніколи не було.
4. В. Б. Білінський: «1514 р. У битві під Оршею зішлись московія, яка тоді була сателітом Кримського ханства і Османської імперії, і русько- (українсько)-литовські збройні сили під керівництвом нащадка короля Данила Галицького, Великого князя литовського, гетьмана Костянтина Острозького.
Російський історик А. Нечволодов у праці «Сказание о русской земле» писав: «Такой блестящей победы литовцы никогда не одерживали над

русскими. Они гнали, резали и топили их в Днепре, усеяли телами все окрестные поля и захватили огромнейший полон: восемь воевод, 37 князей, более 1500 дворян, все знамена, пушки и обоз».

Що цікаво: їхній цар «Василий III заявил, что для него все московские ратники, сдавшиеся в плен – мертвецы».

Те ж саме заявляв через 430 літ і Сталін, бездарно втрачаючи на полях страшної війни 1941-45 р. мільйони людей! Отакі нащадки!» (Володимир Білінський. Князі Галицькі – Острозькі. Книга друга. Тернопіль Богдан, 2015 р.).

5. Був розгромлений військами польського короля Стефана Баторія у Лівонській війні Іван IV, прозваний «Грозним», при спробі заволодіти узбережжям Балтійського моря. До речі, у тій війні брали участь і реєстрові козаки-українці на боці польської держави.
6. Польські війська на початку XVII ст. разом з козаками Петра Сагайдачного «брали» Москву, а пізніше в складі війська польського та українського реєстрового козацтва на Москву ходив Богдан Хмельницький, який за свої звитяги отримав від польського короля у подарунок золоту шаблю.
7. 1659 р. Гетьман Іван Виговський в союзі з кримським ханом під Конотопом розгромив добірне військо московських окупантів.
8. Петро I у 1709 р. затіяв війну проти Туреччини (Прутський похід і поразка), ганебно програв битву, був оточений турецькими військами, ледве відкупився від турецького паші, за умовами капітуляції перед турками відмовився від усіх своїх завоювань на Азовському морі, і з ганьбою повернувся до Москви.
9. «Генералісімус» О. Суворов, садист і терорист, який звик до перемог над уже ослабленими на той час турками, повсталими поляками, повсталими пугачовцями, калмиками і татарами, горцями на Кавказі, рятувався, як наполоханий заєць, боязливою втечею від наполеонівських генералів через Альпи, де «розгубив» частину свого війська.
10. Олександр I разом з Кутузовим були розгромлені військами Наполеона під Аустерліцем у 1807 р., а у 1812 – під Бородіно. За визначенням К. Маркса (Енциклопедія для США), Наполеон, не програвши жодної битви в Росії, програв війну завдяки суворому клімату та розтягнутим комунікаціям.
11. Ніколай I, програвши війну у Криму у 1855-56 рр., покінчив життя самогубством.
12. Московія ганебно програла війну 1904–05 рр. японцям.
13. У 1920 р. більшовицька Росія була розгромлена під Варшавою, попросила миру і заплатила своїй колишній колонії Польщі 30 млн. золотих рублів контрибуції. (Д. Волкогонов. Ленин ч. II. М. «Новости», 1994 г.).
14. 30 листопада 1939 р. величезна армада московії накинута на свою чергову жертву – Фінляндію. «Однако прорвать хорошо укрепленную «линию Маннергейма» не удалось. Начались тяжелые кровопролитные бои. Эта война стоила нашему народу многих тысяч жизней». (Накануне 1931 – 1939. Москва. Из-во поллитературы, 1991).
«Той «бліцкриг» провалився, червона армія зазнала жахливих втрат, ганебно загубивши в засніжених замерзлих лісах Фінляндії ореол «непобедимой и легендарной». Кількість обморожених, убитих, полонених

сягала 40% бойового складу Червоної армії». (Юрій Щербак. Україна в епіцентрі світового шторму. Ярославів вал. Київ, 2017).

Отже, маленька Фінляндія тривалий час протистояла дикій московії, завдаючи агресору колосальних моральних, матеріальних і людських втрат.

15. Московія програла першу частину війни гітлерівській Німеччині, німці дійшли до Москви, в полон потрапили мільйони солдатів СРСР, і тільки активна допомога США та Англії, їхні продукти, зброя, одяг, а потім і військові дії врятували від краху московію.
16. Мужньо протистояла навалі окупантів наша славна УПА. Ось один із багатьох героїв десятилітньої війни народної армії проти москалів. Мирослав Васильович Симчич, орденоносець, герой України, (05.I. 1923 – 18.I. 2023), сотенний УПА, псевдо Кривонос, командир Березівської сотні. У січні 1945 р. влаштував рашистам знаменитий Рувівський бій під Космачем. Було знищено 405 солдатів і офіцерів та генерал-майора Ніколая Дергачьова.
У грудні 1948 р., тяжко поранений, попав у руки окупантів, пробув у концтаборах, за його словами, 32 роки, 6 місяців і три дні. Повернувся в Україну і далі вів активне громадське життя.
17. У 1979 – 89 рр. московія ганебно програла війну в Афганістані.
18. Одну поразку за іншою терпіла орда у першій чечено-московитській війні, яка тривала під проводом імама Шаміля понад чверть століття у XIX столітті. Маленька держава народів Кавказу (Дагестан, Чечня, Черкесія, Кабарда та ін.) у 40-х роках XIX ст. завдала цілу низку поразок монголу-москалю.

Про ту війну Пророк Тарас писав:

Слава!.. Вам лицарі великі,
Богом не забуті.
Борітеся – поборете,
Вам Бог помагає!
(Поема «Кавказ»)

«Борітеся – поборете, вам Бог помагає!» – сказав президент Америки Біл Клінтон, звертаючись до киян та всіх українців на Михайлівській площі у Києві у 1998 році.

А наш Пророк ще заповідав: «Як умру, то поховайте мене на могилі (на кургані – авт.) ...щоб було видно... як понесе кров ворожу у синєе море». І та «кров ворожа» – москалева, бо «москалі – лихі люди, роблять лихо з нами».

19. А у столітті двадцятому... Проголосила Чеченська республіка Ічкерія у 1991 р. свою незалежність. Кинулась на неї потвора – московія. І що? Захистили чеченці під проводом Д. Дудаєва свою Вітчизну у першій війні, потерпіла фіаско «вторая армія в міре». А потім за наказом Єльцина ракетною було вбито вождя чеченців Джохара Дудаєва, і орда, як і у XIX ст., окупувала Чечню.
20. Генерал Джохар Дудаєв. Як і імам Шаміль, який (що знаменно!) у 1868 –70 рр. жив у Києві і, таким чином, естафету боротьби кавказьких народів за свою свободу і незалежність символічно передав українцям,

він, Дудаєв, був добре знайомий з Україною. І, знаючи ментальність та історію нашого народу, попереджав, що напад на Україну буде початком кінця потвори, яку ще до цього часу помилково називають росією. Не РФ, а історично правильно – московія, і не росіяни, а москалі!

21. Сотні тисяч своїх «ідіотів, напівідіотів та дурнів» (Ленін) поклала орда на полях України під Києвом, Харковом, Херсоном, Донецьком. Поразки одна за одною. А головна з них, моральна, уже давно отримана. «Вторая в мире, несокрушимая и легендарная» ганебно програє (неодмінно наближається до тотальної поразки) свою чи не найголовнішу війну, війну в Україні.

Висновок. Всі диктатори – загарбники моксель-московії, від Андрія Боголюбського до путіна, та їх «полководці», всі, без винятку, терпіли поразки від краще організованих, технічно більш вдосконалених армій світу, і від української в тому числі. Зокрема, громили моксель-москалів поляки на чолі з королями Стефаном Баторієм та Владиславом IV, польським лідером Пилсудським. Громили москалів монголи, турки, кримські татари, французи, англійці, та... українці з своїми достойниками на чолі. Це гетьмани Костянтин Острозький, Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Виговський та... Валерій Залужний.

Особлива, закрита для всього світу цивілізація та їхня «культура»

Свою «цивілізацію» росія насаджувала в «соборных землях» впродовж століть. А що ж це за така особлива «цивілізація»?

А. де Кюстін, який відвідав цю країну у XIX ст., писав про московитів: «Вони це зовсім некультурні. Ці люди втрачені для первісного стану і непридатні для цивілізації. Росія єдина країна, де люди не мають уявлення про справжнє щастя... в Росії воно неможливе». (Астольф де Кюстін, Правда про Росію. Ярославів вал. Київ, 2009).

«Россия представляет собой одно из азиатских государств и притом одно из наиболее диких, средневековых, позорно-отсталых азиатских государств». (В. И. Ленин. О национальном и национальном вопросе. Москва, 1956).

Сучасна «Російська культура – це п'ятизірковий морг. Є чим пишатися. Вічна пам'ять!.. Цикл існування інтелігенції закінчився. Вона виконала свої завдання настільки блискуче, що самоліквідувалася через непотрібність». (Віктор Єрофеев, Енциклопедія російської душі. Ярославів вал. Київ, 2010).

Побутова «культура» москалів. Молодший брат моєї дружини Сашко служив у армії в Пензенській області. Там познайомився та полюбився з дівчиною-кацапкою (я довго відговорював його від того вчинку, але марно – «любов зла!»), одружився з нею і привіз її в Україну. Разом з молодим подружжям приїхала і 70-річна «бабушка» молодої. Зупинилися у нас, в нашій квартирі. Вранці бабуля пішла до туалету, а коли вийшла звідти, залишила там... результати випорожнення біля унітазу. Не знала, сердешна, що таке унітаз, для чого він потрібен. Сучасні москалі-окупанти, певно, знають, що то таке, і тому тягнули цей пристрій з усіх населених пунктів, які їм вдалося окупувати у перші місяці 2022 р.

А чи була культура, європейська цивілізація будь-коли в московії? Ма-буть, була. Культура, як підкреслює Юрій Макаров, невеликого про шарку рабовласників, які говорили переважно мовою французькою, а своїх ра-бів-москалів за людей не вважали. Але спочатку більшовики винищили той клас рабовласників та його інтелігенцію, а з нею і цивілізацію, а нині все оте «добиває» путін.

Колись Герцен писав, що йому соромно за те, що він є росіянин. Наша сучасниця, професорка Петербурзького університету Тетяна Таіро-ва-Яковлева у зв'язку з загарбницькою війною, яку розв'язала путінська росія проти України, говорить українською: «Мені соромно, що я росіянка». Те ж саме говорить і Володимир Солоухін.

Але це – голоси волаючих в пустелі. Голоси окремих представників ін-телігенції, яка не спроможна справити враження, що вона є «гордість и честь». Основна маса дикої орди, і в тому числі її сучасна «інтеліген-ція», верещить у біснуватому угарі, бо московити «невиліковно хворі на шовінізм», а ненависть москалів до України – «як отруйний метиловий алкоголь, і цей токсизм триватиме до повного краху росії» (Ю. Щербак. Україна в епоху війно-миру. Ярославів вал. Київ, 2020).

А народ той, як табун кастрованих баранів, фанатично підтримує «найнебезпечнішого злочинця усіх часів – руйнівника людства – путіна». (Ю. Щербак. Там же).

То хто ж насправді є путін, як виразник «чаяння русскава народа»?

«Це звір потворної породи» – каже Ліна Костенко, але саме такий звір завжди був милим серцю москаля-садиста.

Схожий на Сталіна? Ну хіба тим, що, як і Сталін, він «ростом мал» – 1 м 57 см. Зазначимо, що всі «куці» на зріст, як правило, заздрачі тим, хто «вищі» їх, – люди мстиві, підступні. Заздрив Дантесу, як і багатьом іншим високорослим сучасникам, Пушкін. Лермонтов (зріст 1 м 50 см) говорив сам про себе, що він ще противніший, гірший від свого Демона. («Я враг небес, я зло природи» – відповідає Демон на запитання Тамари, хто він є).

Характеризуючи Сталіна, Едвард Радзінський посилається на висно-вок здоров'я Сталіна, який зробив академік Бехтерев. «Сухорукий па-раноїк», – таким був вердикт академіка після обстеження Сталіна. І ре-зультатом такої хвороби був терор проти всіх ближніх, сім'ї, соратників, воєначальників, громадян своєї країни (голодомори, виселення цілих на-родів, антисемітизм, колективізація селян і т. ін.)

Сучасні історики ставлять знак рівності між Гітлером, Сталіним і пу-тіним.

А тепер ще декілька характеристик продовжувача справи Сталіна «те-рориста планети №1, який, як бен Ладен, підлягає знищенню» (Г. Омель-ченко, «Україна молода»).

Валерія Новодворська: «Горбачев – историческая личность. Он остано-вился перед кровью. Россия – глубоко языческая страна, которая верит не в бога, а в государство. У нее нет идеологии.

Путин – ошйбок у него нет, у него одни преступления. Он из сталинских времен. В путине есть элемент маниакала. Смысл современной россии – один народ, одно государство, один фюрер». (Валерия Новодворская. В гостях у Гордона. (Tonis 28. VII. 14).

Про Сталіна його дочка, Світлана Алілуєва, говорила, що в її батька

вселився сатана. А в путіна, як у Гітлера і в Сталіна, хіба ні? А хіба не сам сатана – цей путін, як і його предтечі Гітлер і Сталін?

Тележурналіст, лауреат премії ім. Т. Шевченка Віталій Портніков говорить, що незалежність всіх колишніх «радянських республік» захищає нині Україна. Без її війни проти орди ці держави, ці народи, були б знову поневолені, як за часів царату, так і за часів більшовизму.

Сто років тому Симон Петлюра писав: «Всі держави, утворені після 1917 року бувшої Росії, не мають шансів на тривке існування і будуть завжди загрожені, поки на півдні бувшої імперії не зорганізується і в силу не ввійде незалежна держава українського народу. Тільки вона, як найсильніша чисельністю свого населення, матеріальними ресурсами і мілітарною відпорністю, може бути базою, підставою більш-менш незахищеного життя державних новотворів, з бувшої Росії організованих. Тільки постання і зміцнення цієї держави може фактично вирішити долю Росії і призвести до остаточного та безповоротного поділу її» (Петлюра Симон. Статті, листи, документи, Нью-Йорк, 1956).

Сучасні події показують, що не тільки держави «бувшої Росії», а зрештою і вся Європа знаходиться під загрозою свого «незахищеного життя», життя, яке мужньо захищає від азійського варварства Русь-Україна у ХХІ столітті, як захищала впродовж декількох століть, спочатку від праматері московії татаро-монгольської орди, а потім і від самої дикої московії.

Борис ВАСИЛЬЧЕНКО.

МИКОЛА ГОГОЛЬ ТА ЙОГО «ТАРАС БУЛЬБА»: ІМПЕРСЬКИЙ ЧИ АНТИІМПЕРСЬКИЙ?

1 квітня виповнилося 215 років з дня народження Миколи Гоголя (1809–1852). Дата ніби й не зовсім «кругла». Та все ж... Тим паче, що творчість Гоголя по-своєму ніби «передвіщала» нинішню велику російсько-українську війну. Принаймні за Гоголя довгий час йшла «війна» між українцями й росіянами в культурному плані.

Росіяни, безперечно, вважали його одним із головних класиків своєї літератури. Натомість українці розглядали його як одного зі своїх націотворців. Сам же Гоголь заявляв, що в нього поєднані дві душі – великоросійська й малоросійська.

Чи не найкраще російсько-українська суперечливість письменника знайшла вияв у популярному його творі – «Тарас Бульба», який активно використовувався й використовується росіянами та українцями в їхній «війні» за Гоголя. Й справді, цей твір можна осмислювати як в російському імперському, так і в українському національному контексті.

Чому росіяни полюбили «Тараса Бульбу»?

Перша редакція повісті «Тарас Бульба» з'явилася 1835 року й була опублікована у збірнику «**Миргород**», викликавши позитивну реакцію російської літературної критики. Зокрема, схвальні рецензії з'явилися в «товстих журналах», на які здебільшого орієнтувалася читацька публіка.

Високу оцінку повісті дав **Олександр Пушкін**, порівнюючи творчість Гоголя з творчістю відомого англійського романіста **Вальтера Скотта**. Натомість знаний на той час у Росії літературний критик **Віссаріон Бєлінський** навіть зважився порівняти «Тараса Бульбу» з епічними творами **Гомера**.

Друга редакція повісті вийшла 1842 року в другому томі «Сочинений Николая Гоголя». Вона була помітно розширена й перероблена в порівнянні з попередньою редакцією. Саме в такому вигляді твір неодноразово перевидавався в Російській імперії, пізніше Радянському Союзі та перекладався іноземними мовами.

Другу редакцію повісті російська критика зустріла ще доброзичливіше. Й справа не лише в тому, що вона в плані художньому була більш досконалою. У ній були посилені антипольські моменти. А в той час російські імперці так і не «відійшли» від польського **Листопадового повстання 1830–1831 років**, тому всіляко вітали вихід творів із антипольськими мотивами. Посилені в другій редакції «Тараса Бульби» були також сцени боїв козаків з поляками, які можна трактувати в душі російського ура-патріотизму. Зрештою, завершується твір своєрідним «про роцтвом» про триумф у майбутньому московського царя.

Режисер фільму «Тарас Бульба» Володимир Бортко, попри українське походження, є російським імперцем-шовіністом і нині публічно підтримує війну Росії в Україні

Завдячуючи такому патріотичному пафосу, що трактувався як проросійський, повість широко використовувалася в імперській Росії, Радянському Союзі, а нині – в Російській Федерації. Принаймні твір став обов'язковою лектурою для вивчення на уроках російської літератури в школах. За часів царизму повість навіть входила у так звану «Походную библиотеку» для солдатського читання.

І в сучасному російському пропагандистському дискурсі зазначений твір займає далеко не останнє місце. Показовим у цьому плані є **фільм Володимира Бортка «Тарас Бульба»**, що вийшов на екрани 2009 року якраз до 200-ліття з дня народження Гоголя. У цьому фільмі помітно зміщені акценти, щоб представити козаків як «росіян», що воюють за «святую Русь». Й взагалі твір пронизаний ідеями «русского мира».

Держагентство України з питань кіно відмовило фільму Бортка в прокатному посвідченні за фальсифікацію й дискредитацію української національної ідеї та загальне антиукраїнське спрямування

Сам же режисер, попри своє українське походження, є російським імперцем-шовіністом і нині публічно підтримує війну Росії в Україні.

Не випадково, що в грудні 2014 року Державне агентство України з питань кіно відмовило фільму «Тарас Бульба» Бортка в прокатному посвідченні за викривлення історичних подій, фальсифікацію й дискредитацію української національної ідеї та загальне антиукраїнське спрямування.

Словом, і далі «Тараса Бульбу» продовжують використовувати російські імперці. Й не безуспішно – на жаль.

Українізований «Тарас Бульба»

Однак, окрім російської імперської інтерпретації повісті «Тарас Бульба», існує й традиція проукраїнської інтерпретації. Багато українців сприймають Гоголя як свого, як співця української «козацької слави».

Саме таким він постає у вірші молодого **Тараса Шевченка «Гоголю»**. До того ж Кобзар у цьому творі апелює до «Тараса Бульби», герой якої виявляє козацьку непоступливість і героїзм.

У такій інтерпретації Шевченко не був самотнім. **Дмитро Яворницький** у своїй відомій книзі «**Історія запорізьких козаків**» писав, що саме повість «Тарас Бульба» стала першим поштовхом, який викликав у ньому зацікавлення козацтвом.

Закономірно, що українські діячі намагалися українізувати творчість Гоголя, передусім повість «Тарас Бульба»

Михайло Грушевський спеціально говорив про роль творчості Гоголя (передусім його повісті «Тарас Бульба») у формуванні української національної свідомості: «Люди наших поколінь, певне, тямлять, скільки завдячали... у розвої й усвідомленні українських симпатій».

Високо цінував Гоголя й ідеолог українського націоналізму **Дмитро Донцов**. Він, зокрема, зазначав таке: «Ні один з повістярів, що писали українською, не відтворив так блискучо і з таким розмахом типи, а особливо дух старої козацької України, як Микола Гоголь. Мабуть тому, що модерні наші історичні повістярі цілком втратили той дух, яким колись дихала Козацька Україна, а в Гоголі – як він сам писав – «ще гарцювала душа предків».

Чималий резонанс викликав переклад першої редакції повісті письменником **Василем Шклярем** у відверто проукраїнському дусі.

Закономірно, що українські діячі намагалися українізувати творчість Гоголя, передусім повість «Тарас Бульба». З'явилися україномовні переклади цього твору. Зокрема, чималий резонанс викликав переклад першої редакції цієї повісті, здійснений письменником **Василем Шклярем** у відверто проукраїнському дусі й опублікований 2003 року. Цей переклад викликав незадоволення тодішнього посла Російської Федерації в Україні **Віктора Черномірдіна**. Останній заявив, що Гоголь не міг такого написати.

Повість «Тарас Бульба» навіть була введена до навчальних програм з української літератури в школах України.

Отже, як бачимо, повість «Тарас Бульба» є «подвійним» твором – як, зрештою, «подвійною» є душа Гоголя (за його ж словами).

Гоголь конструював український козацький міф, який активно використовували діячі українського національного руху в XIX–XX століттях.

Твір, звісно, створений був у імперській Росії, де письменнику доводилося зважати на політичну кон'юнктуру. Тому повість мала проросійську спрямованість. Принаймні такою її вважала російська публіка. І не дивно, що зазначений твір використовувався в проросійській імперській пропаганді.

Та все ж Гоголь, будучи українцем за походженням, у цій повісті конструював український козацький міф, який активно використовували діячі українського національного руху в XIX–XX століттях. Тому «Тарас Бульба» став важливим чинником поширення української ідеології, яка, в кінцевому рахунку, ввійшла в зіткнення з російською імперською ідеологією. Таким чином, на позір проросійський твір «Тарас Бульба» став начебто своєю ж протилежністю й опинився в опозиції до російської імперськості.

Петро КРАЛЮК.

ГЕЙ, ХТО В СВІТІ, ОЗОВИСЯ!

Софія НЕЧАЙ

Горб

Малюю на твоїй спині «люблю»,
На шії своїй я зав'язую петлю,
Я дуже скоро себе погублю,
Терплячи кляту цю брехню.

Не роби вигляд, що нічо' не бачиш,
Правду мою ніколи не пробачиш,
Я розриваюсь на шматки,
Я бачу як ти плачеш,
Кожного дня вмираю я знутри,
А ти просто не бачиш.

Тримаєш щось в собі,
Клює щось твою душу,
Я бісового ворона прогнати цього мушу,
Мій горб вже скоро подуріє, –
Нести цю, біса, ношу,
Благаю, ну побач мене,
Я тебе дуже прошу.

Ціна віршів – нестерпний біль,
Тепер я точно знаю,
На роль здорової людини,
На жаль, я більше не конаю,
Ціна признання – гільйотина,
Мій вирок звуть любов'ю,
Колись не витерплю і все,
Я мушу вмитись кров'ю.

Мій брат – незнайомець

Гей, незнайомцю, я тебе зустрічав?
Твоє обличчя здається мені знайомим,
Знаєш, а ти схож на брата, якого я мав,
Але якого втратив зовсім невідомим.

Мій брат виявився мені незнайомцем,
Прям як ти, забавно чи не так?
Вважав, що він нашкодить мені синцем,
Проте не знав, що він вже душу мені згадив.

Колись він намагався моє серце склеїти,
А опинився тим, хто його вразив,
Усіх він змусив очі собі склеїти,
Так як він – ще жоден мене не образив.

І в мою правду ніхто не вірив, уявляєш?
Всі чхати хотіли на те, що я казав,
«Ти хворий псих, ну вийшло так, ти розумієш?»
Мені здавалось, ніби я і справді цю хворобу мав.

От ти як вважаєш, браті так з бр'аттями вчиняють?
Скажи мені, чому він так зробив?
І ось, мені знову очі біллю розтуляють.
Скажи ж мені, мій брате, чому ти так вчинив?

Наречена диявола

Диявол потворне створіння,
Істинний його образ,
Всередині і зовні,
Викликає не більше, ніж тремтіння.

Спотворене обличчя вкриває він під маскою,
Знімає для залякування,
Він – не чортик, облитий червоною фарбою,
А мертвий від блукання.

Високий чоловік з блідою шкірою,
Зраненою душею,
Жовтими ліхтариками-очима,
Мати його від погляду на нього спочила.

Завжди один, бридкий, мерзенний,
Зробити цього звіря чия була насправді воля?
Як може жити, як обрана вже доля?
«Кляті нелюди! Я не потворний!»

Кричи, дитинко, скільки заманеться,
Всім чхати на твоє оскарження,

Нині в моді ненависті впровадження,
В такому разі Диявол на людську душонку позариться.

«Я відшукаю найліпшу і найгарнішу з вас, потвор!
Жовті очі бігали, гортали землю.
«Накличу на вас покидьків війну і мор!»
Зазирали під кожен куш, під кожную скелю.

Пошуки було закінчено.
Диявол дівчину знайшов.
«Її вроду, доброту підріжемо.
Підкинемо ми в пекло трохи дров».

Вона була неначе дитина світла,
Біла шкіра, таке ж волосся,
Її блакитні очі, посмішка світла,
Та, за яку не один чоловік би поборовся.

Він викрав дівчину посеред ночі,
Погрожував виколоти сині очі,
«Я вб'ю усіх, хто на твоєму боці»,
Бігли за ними ноги батьків босі.

Диявол дратувався, дівчисько його не боялось.
На його крики і погрози вона лиш добродушно посміхалась,
Він починав її боятись, хотів вже повернути,
Та вона продовжувала вператись.

«Не хочу я додому, із тобою останусь.»
Вона знову посміхнулась і підійшла до нього ближче.
«Не вірю я, що побачивши твоє обличчя я злякаюсь».
Після цього вона пішла роздивлятись його днище.

Диявол ховався, не знав куди вже і подітись,
Його брав неймовірний страх в її присутності,
А вона все намагалась із ним зустрітись,
І дуже засмучувалась його відсутності.

Коли пошуки дівчиську наскучили,
Диявол почав за нею спостерігати,
«Певно твої батьки дуже за тобою скучили».
«Кажу тобі, вони і не помітять зникнення дівчати».

Чоловік не розумів, проте вже не боявся,
Він без жодної думки, із дівчиною спілкувався,
Так йшли дні, а потім тижні, місяці.
Дівчина не припиняла йому посміхатись.

Поки дівчисько спало в своїй кімнаті,
Диявол метався із сторони в сторону,
Дивився він в свої очі іржаві,
Не міг вгамувати в голові гомону.

«Це недопустимо! Я потвора! Я не маю на це права!»
Гіркі сльози текли по його жахливому обличчю, –
Людське дівчисько його серце вкрало.
Зробивши його здобиччю у лісі.

Вона дивилась на нього обережно,
А він її не бачив, не бачив нічого,
Диявол розривався на шматки від білю безмежного,
Поки дівчисько плакало, жаліло бідного.

«Відкрий мені своє обличчя.»
Її голос роздавався по залу відлунням.
«Не вірю я, що ти такий жахливий вбивця».
Він не звертав уваги, сміявся над своїм безглуздом.

Тоді дівчина підійшла до нього сама,
Тоненька ручка волосся чорного торкнулась,
Прибрала кучері, заправила за вуха.
Дивилась вона в очі-ліхтарики і... посміхнулась.

Диявол застиг на місці, дивився у відповідь,
Не зводив очей з її пухких губ,
«Хочу почути дитинства твого розповідь».
Маска опинилась на підлозі,
«Ти завжди таким красенем був?»

Диявол образився, хотів підірватись,
Забрати свою маску, сховатись,
Проте зупинився, як жіночі долоні обличчя торкнулись,
Пальці вели по шершавій обпаленій шкірі, кожного шраму
торкались.

«Чому мені всі казали, що ти – потвора?»
«Бо я і є потвора, душко.»

Завжди пліток була повна його комора,
Можливо, ніяким Дияволом він ніколи і не був,
Проте завжди був, неначе біла ворона.

«Одного разу в покидька камінням я кинув,
Адже він казав, що мене народила темна сила.
Звідтоді мені лише бажали, щоб я в Пеклі згинув.
Дияволом ніколи я не був.»

«Чому від мене ховався?»
«Бо безнадійно в тебе закохався.»
Її губ знову торкнулась посмішка,
Вона не втримала смішка.

Чоловік відвернувся, знову ображено,
«Як огидно – так йди мовчки,
Не смійся мені в обличчя.»
Серце знову закололо боляче.

«Наречена диявола.»
Вона голосно розсміялася,
Чоловік усміхнувся на сміх янгола,
Її усмішка йому в очі вп'ялася.

Диявол зрозумів, чому вона ніколи не боялась.
Потім колись вона йому сама це розповість.
Дівчина ніколи не бачила в ньому диявола,
А бачила чоловіка, якого спотворив світ.

Ніколи він нікого не вбивав,
Людей не кривдив, і не крав.
Лише її, посеред ночі.
Про що не може він жаліти досі.

Він заплатив,
Розбитим серцем, що тепер було в її руках.
Проте вона ні за що би його не скривдила,
Адже так же безглуздо покохала свого «кривдника».

Розбите серце було склеєно,
В житті Диявола з'явилось сяєво.

Купина на шосе

Життя – цікава штука,
Що не ступень, то мука,
Неначе намір духа,
Ти де не плюнь – і тут непруха.

Талант я маю, творити щось нове,
Тоді чому я маю тягти горбом старе?

Стою я на шосе,
Безкрайне, довге, і пусте.
Дивлюсь назад: мої батьки, вагон грошей,
на мене втрачених, без сну ночей.
Попереду.. щось бачу, проте я не впевнена,
Чи не хиблять мені очі та думка зведена?

Я шаг вперед, а там купина,
Гадаю, обійду.
Убік – купина.
Озираюсь:
Їх стільки на моєм шляху!
Сказати назву тій купини?
Їй назва єдна:
Університет!
І що робити? Як вчинити?
Яким ма' бути той пріоритет?

Звернути, обійти купину лісом, я не можу:
Бо на спині тягар:
Ці клятві витрачені гроші.
Обрати ліпшу з цих купин:
Там в перспективі більші гроші!

І як вчинити, я не розумію,
Бо все одно,
Воно – пусте!
Не хочу обирати я купину!
Хочу вантаж я кинути! Піти!
Піти лісом, потім полем,

Побачити безкрайне море,
Будь що!
І ліпше воно буде!
За те ненависне шосе!

Корова

В своїй душі маю діру, –
На що я чую «не засмучуйся»,
Неначе після цього я великий куш зірву,
Або чомусь в раз новому навчуся.

Моя сім'я не виїжджає з міста,
Зграя собак в нас бігає на дворі,
В моєму домі більше немає мені місця,
Старі фотографії жовтіють в альбомі.
Ракети літають над рідним містом,
Людей відправляють на вірну смерть,
Мати на кухні мається з тістом,
В моїй голові все летить шкереберть.

Ці клятї люди в шкіряних кріслах,
Що крутять нами як заманеться,
Яскравий спалах в душі українця,
Костлява смерть на конях несеться,
Кружляє над трупом підступна птиця,
Поки нам наказують: сидіть вже «на місці».

«Сусід» не кине спостерігати,
Поки корова не видасть останній вздох,
І поки нас будуть застерігати:
Ховайтесь! Мерщій! Там буде прильот!
«Сусіди» нас виженуть за бісов борт,
І все-одно стане де буде «прильот».

Я – українка, і доля печальна,
Нас виженуть з міста,
Росія безжальна.

РЕЦЕНЗІЇ

Двоїна – не двовійна

Яцканин І. Капітан із Залізної гори: пригодницька повість – Ужгород: TIMPANI, 2022 – 224 с.

Швантер Ф. Дама: оповідання. – Ужгород: TIMPANI, 2023 – 224 с.

Дві книги. Оригінальна пригодницька повість знаного письменника і його ж переклади оповідань з іншої мови. Про ці обидва видання можна було б створити окремі відгуки. Але вирішили об'єднати свої міркування в одному. І передусім через те, що в обох випадках маємо справу з єдністю почувань літератора в різних іпостасях.

Припадання до чужослова

Ніхто, мабуть, не заперечуватиме, що літературне перекладне мистецтво – справа, яка не кожному під силу. І «винуватою» у цьому слід вважати житейську прозу, бо лише наявність художнього таланту, помножена на досконале володіння чужословом, спроможне народити цікавинку, яка приверне увагу істинних поціновувачів красного письменства. (До речі, це, як нам здається, в однаковій мірі стосується прози, поезій, хоч інколи ще залишаються живучими підрядники).

Невипадково на цьому фокусуємо увагу. Адже саме таке поєднання характеризувало інтерпретації незабутніх Ігоря Качуровського та Івана Кошелівця. Цю ж традицію продовжують Володимир Кубинський, Василь Махно та інші ловці слів (так іноді йменують письменників), які живуть у світах.

Залишається актуальним це питання для літераторів, котрі мешкають в материковій Україні. Згадаймо хоча б про Петра Гордійчука, Олену Олір, Андрія Содомору, Дмитра Чистяка.

Отже, існують підстави стверджувати, що двоїна у творчості Івана Яцканина – закономірність, котра має підґрунтя традиційності. Але, окрім цього, є ще один аспект. Чи не можна сказати, що пірнання драгомана в інакшість робить своє ріднішою оригінальну прозу. Принаймні про таке мислиться, коли читаємо твори з книг «Мед і сіль», «Стороннім вхід заборонено», «Гіркий присмак пищавки».

Та повернімося до постаті Яцканина-перекладача. Поціновувачі художньої літератури завдяки йому мали змогу познайомитися з «Гороб'ячим королем» словацького письменника Юліуса Балца. Безумовно, що поза їхньою увагою не залишилися й антології прози авторів з сусідньої держави, які упорядкував перекладач. Відомий він також як інтерпретатор прозотекстів польських і чеських літераторів. В цих країнах, між іншим, окремим виданням виходили його вибрані оповідання.

Тому й книгу малої прози Франтішека Швантнера «Дама» у його інтерпретації неможливо назвати чимось новим у його доробку, якщо дивитися на явище з жанрової парадигми. Але підстави говорити про несподіванку все ж існують. Вже хоча б тому, що добротний поліграфічний виріб вперше знайомив українських читачів з доробком цього письменника з сусідньої держави.

Тож, либонь, варто хоча б побіжно розповісти про прозаїка, зустріч з яким стала можливою. Першу свою збірку оповідань «Малка» він видав у 1942-му. Магічний роман «Невіста гір» проторував шлях до сердець читачів через чотири роки. Кілька років він працював над трилогією «Життя без кінця», але роботу над цим твором, на жаль, обірвала передчасна смерть письменника у 1950-ому у тридцятивосьмирічному віці.

Цікаво, що Франтішек Швантнер одним з перших у словацькій літературі відобразив події Другої світової війни та національного повстання. Зрозуміло, що на написанки по-своєму впливала та обставина, що автор використав принципи натуралізму – течії, представником якої був. А ще, безперечно, на написаному позначалася закоханість в творчість Едгара По, Емілія Золя, Віктора Гюго, Анрі Бергсони. Разом з оспівуванням краси рідної землі, нерозривно бачимо захоплення діями персонажів, які, незважаючи на складнощі, не втрачають людських якостей.

Це узагальнення ілюструють твори, які переклав Іван Яцишин. Але тут, напевно, варто згадати про таке. Враховуючи подихи суворого сьогодення, є зрозумілим акцент на творах воєнної тематики, що бачимо на прикладі оповідань «Дама», «Священник», «Селянин». Але це не відображало б всієї повноти почувань особистості, бо певні людські інстинкти продовжують мати місце, незважаючи на складність обставин. Вважаємо, що саме це відображають тексти «Зустріч», «Осоромлена кров», «Людська гра».

Про різні нюанси відображення цих тематичних спрямувань можна говорити багато. Але сумніваємося, що це дасть ефект, якщо не буде акцентування на окремих моментах висловлення думки. Тим паче, що саме вона дивно агітує за письменника, і за перекладача.

Тут (хочемо того чи ні) велике значення мають літературні тропи. Наприклад, серед метафор читальник неодмінно помітить так і метафори, як: «лише вітрище скиглив» («Зустріч»), «душа тремтіла від страху» («Священник»), «кров вдарила в обличчя» («Людська гра»), «світ втопився у тумані» («Осоромлена кров»). На певну неординарність висловлення думкування вказують й епітети з творчого арсеналу письменника: «молочний шар роси», «важкі хма-

ри ночі», «іскорка життя», «тріщина скель», «переконливі кольори», «оскаженіле вовчєня». Зацікавлять і порівняння своєю різністю: «Я відчепив очі від нього, як від обмороженого» («Зустріч»), «вона була мов янгол – чиста, ніжна істота» («Людська гра»), «все, що відбувається свавільно, ... це – грішне богохульство» («Священник»)..

Заслужують на увагу пейзажі та діалоги, які використовує тлумач чужого слова. Оскільки раніше вже не раз мали можливість порівнювати оригінали та прочитання інтерпретатора, то нині, коли думаємо про «Дама», то можемо безпомилково стверджувати, що відхилень немає. Чому? Відповідь на це запитання життя не ховає за сімома замками: тлумач, думаючи про вплив часу на творчість, постійно враховує важливість єдності почувань письменника і своїх.

І ще одне. Оповідання «Дама», «Священник», «Селянин» торкаються описування непростих подій воєнного лихоліття. Непроста тема. Але слід, напевно, мовити про таке. Письменник, а з ним і перекладач наголошують яскравими фактами на важливості дотримання законів і правил ведення війни, незважаючи на абсурдність означення, все ж існують в цивілізованому світі. І серця читальників ще більше проймає гнів до московських ординців, котрі не розуміють, що світ докорінно змінився з тих пір, як злодійкуватий Петро I нарік московське царство російською імперією, а недовіркуватий путін молитися ідолу, якого ніколи не сприйматиме світ.

Промовляння оригінального

Як не дивно, цю тему може продовжити і оригінальна пригодницька повість, хоч вона прийшла до читачів ще перед широкомасштабним вторгненням московитів на українські землі й не бачимо тут ніякого перебільшення, бо твір пронизує почуття справедливості, до якої прагне кожна особистість у будь-якій ситуації.

Аби збагнути це, бодай коротко переповімо сюжет твору. Наголосимо, зокрема, на такому. Іван Яцканин у своїй пригодницькій повісті з елементами казковості веде мову про часи, коли багаті, вважаючи себе всеможлими, знущалися над простолюдом.

І переполоном ненастигам стає капітан із залізної гори. Саме він першим дізнається, що місцеві злодійчуки Фецьо та Васько на угоду графу Фікеру викрали в діда Івана документи на власність, які були дуже важливими для громадян. І знаходить їх разом зі своїми побратимами, покаравши крадіїв. Як тут не подумати про традиції опришківства в усіх регіонах української землі. (Між іншим, ніде не існує хоча б побіжних згадок про щось подібне на московських теренах, хоч кремлівські пропагандисти не втомлюються безпідставно говорити про спільність звичаїв якутів та українців.

Це, очевидно, не мало б позитивного впливу на свідомість читачів, якби повістяр не зробив наголосу на виражальних можливостях твору, котрі безапеляційно вказують на важливість багатьох нюансів. Будемо відвертими: тут ми не маємо права вказувати на доконечність своїх суджень, бо, можливо дехто має й інші думки. Згадаємо тільки про особливості, котрі є актуальними з нашої точки зору.

Іноді, коли заводимо мову про лексичні аспекти прозо текстів, то чуємо, що вони характеризують поетичні тексти, а для новел, оповідань, повістей чи романів не слід вважати актуальними. Та побійтеся Бога, панове. Навіщо заперечувати вражальність, якщо саме вона найістотніше промовляє про індивідуальність мислення літературного творця?

Зосібна, це ж чи не найбільше думається, коли натрапляємо на пейзажики: «сутінки лізуть аж до порога, щоб потім встелитися у кожний закуток хати», «І знову настала тиша, аж було чути як шарудить трава під ногами втікачів», «коні радісно фиркали, ліс тихо дрімав» (І перелік таких цікавинок можна продовжити. Але не робитимемо цього, бо більш потрібнішими вважаємо інші моменти).

Чи не найпершочерговішим є акцент на вживанні літературних тропів, які нерідко існують у пейзажностях. Наведемо кілька прикладів, натякаючи на те, що цей троп побутує у першому цитуванні вірців пейзажних описувань: «украсти з неба дощ і росу», «кінський тупіт заглушила річка», «бурхливий потік щось вигукує». Тішать також епітети: «скрип драбиняка», «чаклунський ліс», «посохла трава пізньої осені», «втома вчорашнього дня». «дїжки пізньої роси», «щербатий місяць». Іноді читацький зір потрапляє і на небуденні порівняння: «ніч була темна, як катові очі», «документи, які украли Васько та Фецьо, – це ж серйозна справа», «ніч стає темною-темною, як у димарі – хочеш зробити крок і не знаєш, куди ступив».

Ця гарнота, звісно причаровує. А ще вона логічно продовжує, підсилюючи, манеру оповіді, котра заявила про себе у попередніх книгах «Наталка вже не плаче», «Чарівний рюкзак», «Мій дід Робінзон». Можливо, «Капітан із Залізної гори» – це лише пролог більшого поєднання реальності та казковості?

...Дві книги і один відгук на них. І найголовніше, що у ньому відображення двоїни, яка не стала двовійною, через поєднання неординарності мислення і висловлення думки прозаїка та тлумача.

**Ігор ФАРИНА,
Олег ВАСИЛИШИН.**

Про що нам розповідає «Листування – плюс...»

Цими днями в Інтернеті ми змогли познайомитись з листами, які професор Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, колишній довголітній декан Філологічного факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка, зараз директор Центру літературної творчості цього ж університету, лауреат Державної премії Тараса Шевченка та багатьох літературних премій, відмінник освіти і науки України, почесний професор кількох університетів України, орденоносець ордена «За заслуги», автор понад 40 наукових монографічних робіт, більше ніж 800 наукових праць, незлічене число рецензій та різних виступів, кілька підручників для вищих шкіл, поетичних, прозових та драматургічних творів Михайло Кузьмович НАЄНКО одержав од президента України Л. Кучми, секретаря кабінету Верховної Ради України, міністрів України, ректорів багатьох університетів України і зарубіжжя, від літературознавців, академіків, докторів і кандидатів наук, письменників, художників, співаків, учителів та й, просто, від рядових читачів його творів, з нагоди його життєвих ювілеїв, або з приводу виходу його наукових або художніх праць. Ті листи, які збереглися у нього, як пише, вийшли у книжці «Листування – плюс...» (Київ, 2024, 356 с.).

Географія авторів листів до М. К. Наєнка досить широка: починається в Києві і розбігається на всі сторони України – Гуляйполе, Лубни, Черкаси, Львів, Тернопіль, Харків, Дніпро, Одеса, Кропивницький, Крим, далі в інші країни світу, як Індія, Японія, Австралія, США, Грузія, Росія, Польща, Німеччина, Франція, Чехія, Словаччина та інші. Із Словаччини з ним листувалися С. Макара, М. Мушинка та я. До речі, М. Наєнко включив у збірник моїх 15 моїх супровідних листів, чи, скоріш, уривків із моїх рецензій на його твори (154-180 с.), які були опубліковані в нашій, прямишівській «Дуклі», або в словацькій, чеській пресі та в Україні.

У зв'язку з тим хочеться мені знов подякувати М. К. Наєнку, що він у такий поважний збірник включив свою статтю «Шукай у морозах весну», яка спочатку була надрукована в газеті «Літературна Україна» (2013, № 31, від 16 серпня 2013), в якій стисло, але змістовно і точно, як ніхто дотепер не оцінив Макарову поетичну творчість. В цій статті він вперше в українському літературознавстві назвав ряд наших поетів, в першу чергу, С. Макару – шістдесятниками і зарахував їх до лав українських шістдесятників, очолюваних І. Драчем, М. Вінграновським, Д. Павличком, Л. Костенко та дальшими поетами. До того часу ми не наважились характеризувати та оцінювати їх творчість в контексті українського літературного шістдесятництва.

Хто хоче познайомитись із цією статтею М. Наєнка, рекомендуємо прочитати збірничок «Три погляди на поезію Сергія Макари» (Банська Бистриця, 2013).

Цікаве було і наше знайомство з М. Наєнком. 2000 року я побував на науковій конференції у Київському Шевченковому університеті і під час перерви я зайшов на деканат філфаку університету і там я вперше зустрів декана М. К. Наєнка, хоч деякі його роботи я вже читав раніше. Тоді я його запитав у Банську Бистрицю взяти участь у нашій науковій конференції з питань слов'янського романтизму, і він через два роки приїхав і виголосив чудову доповідь про романтичні містерії Тараса Шевченка. Він був теж схвилюваний, коли послухав доповідь Івана Яцканіна про його книжку «Романтичний епос» та його розуміння українського романтизму. З того часу зав'язалась співпраця між ним та членами кафедри слов'янських мов Університету ім. М. Бела. Так з'явилися наші статті (С. Макара, Н. Кисельова, М. Роман) в кількох номерах «Філологічних семінарів» КНУ Т. Г. Шевченка та Наєнкові статті у «Дуклі», альманасі «Nitra», у чеському часописі «Opera slavika», в прямишівському науковому

збірнику «Slovensko-ukrajinské vzťahy z výskumu lingvistiky, literárnej vedy, prekladu a kultúrnych kontaktov» та я переклав і С. Макара видав словацькою мовою його роботу «Ukrajinský literárny romantizmus. Dobový a naddobový» (2006).

«Листування...» представляє не лише цікаве читання, певну «загадковість», бо це не якісь панегірики, але й серйозні, змістовні листи чи уривки рецензій на його твори наукові або художні, які переконують нас, якою великою популярністю і пошаною він користується в Україні та за її межами. Хоч деякі листи мають дещо приватний характер, вони до певної міри докреслюють, доповнюють його людське і творче обличчя, його місце і вклад його творів і діяльності у розвиток української літературознавчої науки; вони дають знати, як він, сільський хлопець, син колгоспника (народився 21.11.1938) із села Гуляйполе Черкаської області виріс аж на видатного вченого України, шановану і дорогу українцям світу людину, в тому числі й мені.

Із деяких листів до М. Наєнка читачі дізнаються, як її автори живуть, творять, з якими проблемами зустрічаються, як Росія, загарбавши та окупувавши Крим, переслідує українців: відключили їм телефони, позакривали українські школи, книгарні, поміняли українські назви вулиць, заборонили видавання газет українською мовою, навіть вживати українську мову, бо офіційною мовою стала мова російська тощо.

Для мене особисто велике значення мають вступні інформації про авторів листів та уривків їх рецензій на його твори, в яких М. Наєнко не раз полемізує з окремими авторами. Для мене це те не лише захоплює читання, але й збагачує мене новими поглядами, оцінками, бо не маємо можливостей у Словаччині регулярно читати не лише його твори, але й інших авторів. Потішило мене, що багатьох авторів листів я особисто знаю, з якими довелось мені зустрічатись чи під час Шевченківських свят «В сім'ї вольній, новій...» або під час стажування на кафедрі історії української літератури Філологічного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка. Потішило мене також, що дехто з авторів листів згадує і моїх колишніх викладачів із студентських часів. Це мене повертає в давні студентські часи.

Коли ми вже говоримо про листування М. Наєнка, то мусимо слово-два сказати і про його листи, адресовані С. Макарі, Н. Кисельвій, або мені, в яких він виявляв інтерес до нашої, прясівської художньої та наукової літератури і взагалі україністики в Словаччині. До нашого знайомства він мало знав про нашу літературу наукову чи художню, як і переважна більшість літературознавців України, хіба за винятком закарпатських вчених, переважно викладачів Ужгородського державного університету, який утримував та утримує дружні зв'язки з Університетом ім. П. Й. Шафарика в Кошицях та Пряшівським університетом. Серед них виділялись та виділяються своєю активністю О. Мишанич, М. Зимомря, Ю. Балєга, брати Федаки - Сергій та Дмитро, Т. Ліхтей, Н. Ребрик та інші. Приємно констатувати, що в останні роки значний інтерес до нашої літератури виявляють видавництва Ужгорода та журнали і газети України. Посприяли тому твори таких наших авторів, як І. Мацінський, Ю. Боролич, Ф. Іванчов, О. Рудловчак, С. Гостиняк, Й. Збіглей, І. Галайда і зокрема І. Яцканин. Твори згаданих письменників вийшли в Україні.

Цікаво, що інтерес до прясівської української повоєнної літератури виявляли спочатку письменники і аж дещо пізніше літературознавці. Може, і тому вони не писали, не включали її в історію художньої літератури України, що я їм закидав і весь час нагадував, що й на Пряшівщині існує добротна література.

Таке враження на мене зробили листи, адресовані М. Наєнкові, та викликали різні асоціації чи спогади, бо вони не лише інформативні, але передусім в багатьох відношеннях повчальні та інспіруючі.

Михайло РОМАН.

МИСТЕЦТВО

Ольга ФАБРИКА-ПРОЦЬКА – Любов ГУНДЕР

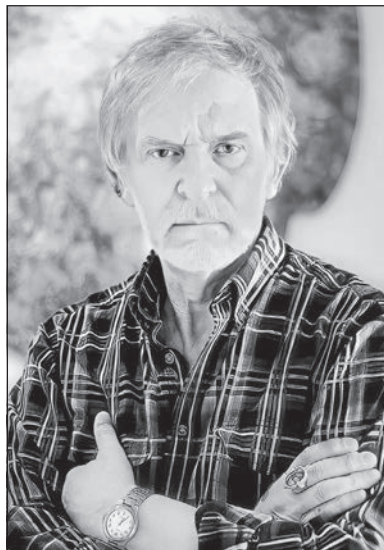
ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОГО ПОРТРЕТА ПРОКОПА КОЛІСНИКА

Словаччина є батьківщиною багатьох видатних і талановитих особистостей. Від поезії до скульптури та архітектури – словаки завжди плекали любов до мистецтва. Це стосувалося митців, чиї імена увійшли не лише в словацьку, а й у світову історію. Завдяки своїй творчості вони висловлювали не тільки свої погляди на світ, але й на епоху, в якій працювали. Словаччина пишається багатьма велетнями живопису, які створювали в минулому і нині безпрецедентні, надихаючі та суспільно цінні твори. Завдяки їх творчим спадщинам можна зануритися у світі як реальні, так і фантастичні, познайомитися з історією країни, образом багатьох знакових подій, а також із відчуттями або настроями авторів до того чи іншого періоду історії. Вони часто були новаторами свого часу, приносили нові ідеї, надихали, були засуджені та переслідувані режимом, але не здавалися і своїми творами все ще посилають повідомлення про те, чому мистецтво є таким важливим у житті окремих людей та суспільства в цілому (Slovander, 2023).

Серед відомих митців Словаччини, які творили в різні історичні періоди, варто назвати М. Бенька (Martin Benka), К. Маєрніка (Cyprián Majerník), М. Ґаланду (Mikuláš Galanda), Л. Фуллу (Ludovít Fulla), А. Бруновського (Albín Brunovský), М. Медвецьку (Mária Medvecká) та багато інших. Безперечно, виразною та неповторною в період кінця ХХ – початку ХХІ ст. є багатогранна постать українського академічного маляра, Заслуженого художника України Прокопа Колісника.

Про риси письма, української ідентифікації особистості Прокопа Колісника неодноразово висловлювались О. Жук (Жук, 2008), І. Міщенко (Міщенко, 2014), І. Яцканин (Яцканин, 2021), І. Кіцул (Кіцул, 2022) та ряд інших мистецтвознавців Словаччини, України та інших країн.

На сьогодні про митця Прокопа Колісника висвітлено спорадично, в зв'язку з цим виникла потреба комплексно представити феномен цієї непересічної особистості, яка до глибини душі була закохана у свою рідну Україну, твор-

▲ *Прокіп Колісник.*

чий доробок якої пронизаний духом національної та культурної ідентичності.

Прокіп Миколайович Колісник – живописець, графік, письменник, Заслужений художник України, Член Національної спілки художників України, член Асоціації українських письменників та Спілки українських письменників Словаччини.

Народився 16 липня 1957 року у селі Поташня Вінницької області в Україні. У 1976 році закінчив Одеське державне художнє училище, а випускником Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури в Києві став у 1987 році. В тому ж році вступив до Спілки художників України.

1995 року П. Колісник закінчив Літню академію мистецтва в Зальцбурзі (Австрія).

Від 1987 по 1989 рр. митець працював при Чернівецькому художньому фонді. Варто додати, що період навчання дав йому чудову академічну школу, проте значні суспільні зміни в країні призвели до його своєрідної «внутрішньої революції».

В одному інтерв'ю П. Колісник зазначив, що «...напевне, щось із ментальністю не те, бо приїжджаю в Україну не лише тоді, коли мене номінують на Шевченківську премію. Я б тут і залишився, але маю бути з дружиною і дітьми. Після одруження жив 5 років у Києві, тоді нас виселили, бо моя дружина – іноземка, а таким сім'ям жити на квартирі заборонено. Направили у Чернівці. На Буковині жили б і досі, але в кінці вісімдесятих напала на дітей – Ярину і Віктора – незнана болячка. Через це вирішили переїхати до батьків моєї дружини – у Словаччину. Я громадянства не міняв, бо вважаю себе українцем. До речі, вдома спілкуємося рідною мовою, я – українською, Влада – словацькою. Діти знають обидві мови і звертаються до кожного на його рідній» (Жук, 2008).

На початку 90-х рр. з переосмисленням історії і долі українського народу та історії П. Колісник перебував в активному пошуку власного шляху у царині мистецтва. Опанувавши нові форми художнього узагальнення, володіючи різноманітними техніками малярства, митець намагався у своїх роботах відобразити сучасне мистецтво індивідуальним письмом пера, брав активну участь у різноманітних проєктах, обласних, всеукраїнських та міжнародних мистецьких виставках, пленерах, симпозиумах, конференціях, які відбувалися як в Україні, так і за її межами, а саме в Австрії, Чехії, Словаччині, Румунії, Угорщині.

Слід додати, що практично більшу половину свого життя від 1991 року Прокіп Колісник разом із сім'єю мешкав у Пряшеві (Словаччина). Початково був вільним художником, згодом викладав мистецькі дисципліни на кафедрі образотворчого виховання та мистецтва Факультету гуманітарних та природознавчих наук Пряшівського універси-

▲ Прокіп Колісник: «Людина і падіння», 2014 р.

тету. Працюючи, П. Колісник не полишав творити у галузі станкового малярства, у жанрах портрета, пейзажу, натюрморту, книжковій графіці.

В основі творчого доробку Прокопа Колісника були патріотизм, безмежна любов до своєї сім'ї, родини, України, оспівування славної історії, а також християнська тематика. Безперечно, небайдуже ставлення до подій, що стосувалося історії рідної країни, втілено в особливостях його художньої індивідуальності. В основі манери письма П. Колісника є насичений колорит фарб, подовжений пастозний мазок, новаторство у техніці створення картин. Прокіп Колісник вважав, що «...колір це не претензія на відкриття, знахідку. Колір – як можливість пошуку художньої істини, нової форми виразності. І, зрештою, колір як засіб творення нового образного світу» (Кіцул, 2022). В основі своїх робіт Прокіп Колісник ставив завжди людину, її внутрішню красу, її долю.

8 жовтня 2015 року на відкритті персональної виставки під назвою «Напруга» у Пряшеві в Шариській галереї у вітальному слові Прокіп Колісник сказав: «Мені завжди йшлося про свободу. Свобода – це не лише соціальний термін. Свобода як термін мистецький, але, насамперед, духовний.... Я пропоную замислитися і задуматися над тим, що ще є окрім того нашого повсякденного життя? Бо якщо немає Бога, то ми собі дозволяємо все. А що, якщо Бог є? Тому я пропоную замислитися...».

Творчий доробок П. Колісника образно і змістовно структурований та цільний. В усіх картинах він правдиво відтворював свій власний код, який веде до глибин його мислення, особистості в цілому. Спираючись на традиції, митець правдиво аналізував, робив певні корективи, вміло інтерпретував на основі свого власного розуміння і бачення.

П. Колісник був переконаний, що індивідуальність митця є тотожна з індивідуальністю країни, з якої він родом. «Все, що робиться з любов'ю, є мистецтвом». Кожен його твір до певної міри є автопортретом.

В одному інтерв'ю Прокіп Колісник зазначив, що «...у кожного художника є моменти самопізнання. Зовсім не йдеться про нарцисизм. Я ніколи не маюю з себе Шварценеггера, скоріше – рембрандтівський підхід. Дивлюся в дзеркало і пишу не те що бачу, а що відчуваю. Малювати треба принаймні в трьох аспектах: на основі зразка (копіювати), на основі баченого (модель), але головне – з уяви. Шедевр виходить тоді, коли вмієш це поєднати. Для мене мистецтво – як сповідь: я не можу брехати на сповіді» (Жук, 2008).

Український мистецтвознавець у Словаччині, дослідник іконопису карпатського регіону, доцент Владислав Грешлик, який співпрацював з митцем на кафедрі Інституту музичного та образотворчого мистецтва при Пряшівському університеті, наголошує, що Прокіп Колісник хоч і писав для людей, «...він завжди намагався вловити і матеріалізувати щось таке, що виходить за межі людського розуміння. Навіть у такому, здавалося б, звичайному натюрморті чи пейзажі. Не кажучи вже про біблійні мотиви і притчі, міфи і легенди, до яких він постійно повертався. Повернення він розумів як філософську концепцію, а не як ностальгічний порив. Саме тому деякі свої роботи на виставках він називав саме так» (TASR, 2021).

Прокіп Колісник був надзвичайно багатогранною особистістю. Відомий письменник, голова Спілки українських письменників Словаччини Іван Яцканин зазначив, що написання творів було для художника тією силою, яка змушувала рухатися далі, незважаючи на обставини, давало поштовх відкривати щось нове, неповторне, індивідуальне (Яцканин І., 2021).

Надзвичайно популярними є його монументальні, національні по духу, пере-

важно історичні полотна, що пронизані періодом Козаччини. Безперечно, глибокі за змістом полотна на християнську тематику.

«Усе життя хотів розписати храм світлими іконами, цитуючи Мікеланджело та інших класиків, а іконостас зробити із дзеркала. Храм має бути над конфесіями, щоб кожен міг прийти і порозмовляти з Богом без посередника. Коли малюю пейзаж, портрет, автопортрет, оголену жінку, етюд чи ікону, це зовсім інші почуття. Не хочу робити з себе святого, але тоді навіть іншу страву людина має бажання їсти. Я не керуюся церковними канонами, нібито не можу їсти м'ясо чи ходити на гульки, але тоді не маю такої потреби. Можу писати цілий день і не їсти. Малюю в майстерні, поєдную християнську традицію і дохристиянський світогляд із космічними символами», – говорив П. Колісник (Жук, 2008).

Митець був надзвичайно обдарованою особистістю, умів проникати у таїни людського існування, писав глибоко філософські твори, зокрема книга «Чарунка містерії», що концептуально доповнює попередні збірки: «Чисниця» та «Від першої особи самоти». «Його поезія, художня проза, філософські міркування виривають на тлі живопису, який для нього є філософією слів, поезією кольорів. Силою свого таланту, силою художнього виразу прагнув повернутись до найглибших джерел свого народу» (Бершадська міська рада, 2022).

У 2004 році Прокіп Миколайович у рідному селі заснував осередок культури – Музей культури села та Галерею Прокопа Колісника. «Коли ріс у Поташні, ніколи не бачив живою художника і мені було боляче. Вчили за поганими репродукціями. Здавалося, що письменники і художники – це мумії, з іншої цивілізації. Тому я хотів, щоб діти бачили митця не як ідола, а розуміли, що це теж нормальні люди, які перевтілюються, коли творять. Цю можливість ми даємо селянам уже 4 роки. Є люди, які кажуть: краще б ми зробили млин. Я їм не забороняю робити ані млин, ані дорогу, та знаю, що там є 150 учнів, і це ми робили бодай для одного школярика» – зазначив Прокіп Колісник (Жук, 2008).

У тому ж році П. Колісник започаткував традицію щорічного проведення мистецького пленеру під назвою «Поташня – чарунка Поділля», який є своєрідним і винятковим явищем на ниві української культури. «Чарунка, – за висловом самого митця, – це гніздечко на рядні, місце в щільнику, де сідають бджоли. У липневу суботу збираємося в альтанці у мене на подвір'ї, співаємо пісень, ведемо дискусії, а в неділю робимо великий вернісаж, концерт». На пленерах у Поташні серед відвідувачів побували художники Левко Воедило, Олесь Соловей, Василь Корчинський, Володимир Гарбуз, фотохудожник Олександр Харват, мистецтвознавець Станіслав Бушак. ... Кожен із учасників залишає щороку один твір. Живуть у школі і в яслах, дехто – в мене. Картини в майстернях не домальовуємо, пишемо на одному подиху. На основі цього зробили 2006 року виставку «Феномен українського села» і «Три літа» у Національному музеї Шевченка. В експозиції була й етноінсталяція з тих предметів, які знайшли у Поташні» (Жук, 2008). У святкових урочистостях пленерів у Поташні брали участь відомі виконавці Павло Дворський, Ірина Шинкарук, дует «Писанка», Олександр Смик та ін.

В одній з розмов Прокіп Колісник наголосив, що «у кожного є своя Поташня. Якщо в душі її немає, її немає ніде» (Кіцул, 2022). Митець мав на меті «... зібрати артефакти, котрі у тому середовищі завжди були, підкреслити архітектоніку, історичну цінність предметів, з котрими люди жили. У храмі ми знайшли старовинні подільські ікони, зараз вони в етнографічному залі музею... Пропоную надконфесійне свято культури, щоб люди відчували культурну ідентичність, одухотворювалися» (Жук, 2008).

Варто додати, що персональні виставки українського митця з успіхом відбулися у Чернівцях (1988, 1996), Львові (1996), Вінниці (1998), Києві (1995), а також у виставкових залах галерей Словаччини (Свидник, Гуменне (обидві – 1991), Братислава (1992, 1997), Кошиці (1993–94), Меджилабірці (1994), Пряшів (1998), Австрії (Відень (1996, 1998) (Бершадська міська рада, 2022). – На питання про те, скільки років мешкаєте у Словаччині, митець відповів так: «Коли в мене про це запитують, то кажу, що живу там 327 років, бо на чужині рік за 17. Психологічно і соціально я ніколи не полишав України, а Словаччину знаю майже 30 років. Мені більше болить не те, що словацькі інституції нагадують, що я чужий, а коли приїжджаю сюди і мені в чомусь відмовлять через моє місце проживання. З кожним роком усе важче зробити виставку, кажуть, що я не тут.» (Жук, 2008).

На жаль, 25 травня 2021 р. мистецька спільнота українців Словаччини зазнала великої втрати. Патріот України, митець, письменник, новатор, філософ, інтелектуал, Прокіп Колісник відійшов у вічність....

Пам'ятною датою є 14 липня 2022 року, у стінах Чернівецького художнього музею була відкрита виставка пам'яті до 65-річчя від дня народження П. Колісника. На виставці було представлено 22 твори художника з фондів ЧХМ та приватних збірок. Це були зразки, створені митцем протягом 90-х рр. та початку 2000-х рр. «Ці твори говорять про виразність й оригінальність стилістики Колісника, вони дихають емоційністю Добра, випромінюючи енергетику своєрідної, «кореневої» українськості. Вражаюче яскраві і насичені кольори притягують увагу, створюючи емоційну напругу, не дають відірвати погляд від живопису, затачують, ніби долучаючи до подій, відображених на полотні» (Кіцул, 2022). Окрім живописних творів на виставці організаторами було представлено каталоги багатьох виставок різних років, журнали і книги, до графічного оформлення яких долучився П. Колісник, зокрема: «Земна мадонна» Є. Маланюка (1991), «Цитаделя духу» О. Ольжича (1993; обидві – Братислава; Пряшів), «Замість Центурій» Б. Бунчука (Київ, 1997). Серед авторських книг есе «Чисниця», «Від першої особи самоти», «Спогад про Поташню» (1989), «НЛО», триптихи «Степ» та «Куб» (усі – 1990), «Чисниця», «Повернення» (обидва – 1991), «Пам'яті батька», «Відлуння», «Легенда» (усі – 1993), «Великдень», «Антиномії», «Зродження», «Аксиома» (усі – 1994), поліптих «Родина» (1995), «Великдень-33», «Слово», «Світло», «Свято (День сьомий)», «Благодать у Поташні», «Плащаниця», «Символ», «Пресвяте серце», «Генеза», «Пустеля самоти» (усі – кін. 1990-х – 2000-і рр.) (Дзюба, 2014).

Отже, відвідувачі мали можливість ознайомитися і з літературними творами самого митця та з книгами про нього. У книзі відгуків виставки один з відвідувачів написав: «Вражає талант, широкий діапазон стилістичних прийомів, справжній патріотизм митця». Варто погодитись з думкою Інни Кіцул, що картини Прокопа Колісника викликають позитивні емоції, почуття причетності до змальованих об'єктів та почуття вдячності за щирий талант художника.

У червні 2019 року нам, авторам цієї розвідки, пощастило зустрітися з митцем на Міжнародному фестивалі української культури у Свиднику, в рамках якої разом із П. Колісником відвідали Картинну галерею Дезидерія Миллого, в залах якої були представлені його авторські роботи.

Мистецький доробок Прокопа Колісника є яскравим підтвердженням незламності, любові, відданості своїй справі в контексті збереження культурної та національної ідентичності за межами України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жук О. Прокіп Колісник: У Словаччині я живу 327 років. Закарпаття онлайн. 18.01. 2008. URL : <https://zakarpattya.net.ua/News/17745-Prokip-Kolisnyk-U-Slovachchyni-ia-zhyvu-327-rokiv>.
2. Кіцул І. Прокіп Колісник. Мистецтво як сповідь. Стожари. Сайт української діаспори. 12.08.2022. URL : <https://svitua.org/2022/08/12/prokip-kolisnyk-mystecztvo-yak-spovid/>
3. Міщенко І. Колісник Прокіп Миколайович. Енциклопедія Сучасної України. Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL : <https://esu.com.ua/article-4095>
4. Прокіп Колісник – митець великої душі і безсумнівної честі. Офіційний сайт Бершадської міської ради. 17.07.2022. URL : <https://radabershad.gov.ua/news/community/3276-prokip-kolisnik--mitec-velikoj-dushi-i-bezsumnivnoj-chesti.html>
5. Яцканин І. Завершився земний шлях талановитого митця Прокопа Колісника. Український світ. 1.06.2021. URL : <https://ukrsvit1.com.ua/kultura/vykhovannia-j-osvita/zavershyvsiazemnyj-shliakh-talanovytoho-myttsia-prokopa-kolisnyka.html>.
6. TASR. Zomrel akademický maliar a pedagóg Prokip Kolisnyk. TERAZ.SK. Spravodajský portál Tlačovej agentúry Slovenskej republiky. 27.05.2021. URL : <https://www.teraz.sk/kultura/zomrel-akademicky-maliar-a-pedagog-pro/552024-clanok.html>
7. Slovander. Významni a inšpiratívni slovenski maliari poznate ich? Slovander. 3.03.2023. URL : <https://slovander.sk/pysno/vyznamni-a-inspirativni-slovenski-maliari-poznate-ich/>

«Україна, а не Малоросія» Чому Архип Куїнджі – саме український художник?

Разом з Іллею Репіним (Ріпиним), Казимиром Малевичем та Іваном Айвазовським Архипа Куїнджі провідні музеї Заходу записали українським художником. Але які підстави були так його вважати? І чому для цієї перекласифікації знадобилась війна Росії проти України?

«Чи знаєте ви українську ніч? О, ви не знаєте української ночі! Придивіться до неї: з середини неба дивиться місяць. Безмежне склепіння небесне розійшлося, розширилось іще безмежніше. Горить і дихає воно. Земля вся у срібному світлі; а дивне повітря віє і теплом, і прохолодою, і дихає млостю, і розливає океан пахощів. Божественна ніч! Чарівлива ніч!» – так описував українську ніч **Микола Гоголь**.

Це опис словами, а найкраще фарбами зобразив українську ніч художник **Архип Куїнджі** (1841–1910).

Маріуполь

Архип Куїнджі був із маріупольських греків, його батька звали Іваном. Треба сказати, що Катерина Друга переселила греків із Криму на місце майбутнього Маріуполя в 1780 році, бо хотіла підірвати економіку Кримського ханства, де торгівля трималась переважно на греках та вірменах. Йй це вдалося, і в 1783 році Крим був анексований Російською імперією.

«Прізвище «Куїнджі» Архип Іванович придумав сам. В документах він – і Єнеджі, і Куюнджі, і Куенджі... Вже потім у Петербурзі він захотів прізвище на італійський манер і почав писатись Куїнджі – з наголосом на І, а не так, як вимовляють греки Приазов'я – з наголосом на останньому складі», – пояснює в інтерв'ю Радіо Свобода **Тетяна Булі**, колишня очільниця Художнього музею імені Куїнджі в Маріуполі.

Етимологія цього прізвища в тому, що з урумської мови, а це мова тюркської групи греків Приазов'я, яку вони принесли з Криму, означає «золотих справ майстер». Цікаво, що Архипа Куїнджі, який став сиротою в ранньому віці, виховував його старший рідний брат, який – не довго думаючи – взяв собі прізвище «Золотарьов».

До 25 років Архип Куїнджі жив у Маріуполі, який тотально був грецьким містом. «Маріуполь в часи Куїнджі – це не російське, а грецьке місто. А торговельні, економічні зв'язки були саме з українськими містами», – пояснює Тетяна Булі.

Бідне дитинство, рано почав фізично працювати, але юного Архипа тягнуло до малярства.

Хтось порадив йому поїхати до Криму до відомого художника **Івана Айвазовського** і напроситись до нього в учні. Кажуть, що Айвазовський не дуже тепло прийняв юнака, запропонувавши змішувати фарби, а коли попросив ще й пофарбувати паркан – терпець учня увірвався і він полишив Крим. Хтось каже, що це все красива легенда і що Куїнджі таки побував вдома у Айвазовського в Криму, але набагато пізніше.

Сам Куїнджі часом то називав Айвазовського своїм вчителем, то ні.

Якби там не було, але свою першу поїздку до Криму – на історичну малу батьківщину – Куїнджі здійснив разом з... українськими чумаками. Так, саме з чумацьким обозом вперше побачив Крим майбутній великий художник.

Чумаки тоді ходили в Крим та на Азов за сіллю та рибою, і Куїнджі зобразив чумаків на одній зі своїх картин, коли він був частиною «передвіжників», з якими швидко порвав.

Архип Куїнджі, «Чумацький шлях у Маріуполі», 1875 рік. Куїнджі вперше потрапив до Криму з українськими чумаками.

Свою першу картину Архип Куїнджі намалював на кримськотатарську тему. «Татарська сакля у Криму», здається, не збереглася, але відоме її зображення. Ясно одне, що саме завдяки цій картини Куїнджі став вільним художником-слухачем Академії у Санкт-Петербурзі.

До речі, Куїнджі вільно володів кримськотатарською мовою.

Свій стиль

Куїнджі вважається неперевершеним майстром ночі, як він малював ніч – так рідко хто міг у світовому живописі, кажуть фахівці.

У Куїнджі є імпресіоністичні картини, але його також вважають засновником лумінізму – нічного живопису, де найголовнішу роль відіграють темні нічні кольори і підсвітка.

Кажуть, що Куїнджі для передачі відтінків чорного кольору використовував асфальт і бітум. Подейкують, що для місячного світла ніби навіть фосфор розмішував із фарбами, але, може, це й красивий міф.

«Архип Куїнджі мав унікальний зір, він бачив багато відтінків кожного ко-

льору. Кажуть, що він бачив декілька десятків відтінків чорного чи зеленого. І він реалізовував ці свої природні здібності, – каже в інтерв'ю Тетяна Булі. – Ніч дуже важко писати. Треба так розмішувати тони, щоб складалась ілюзія місячного світла. Це не кожен художник вміє».

Ще один важливий момент, на якому наголошує Тетяна Булі, яка була завідувачкою Музею Куїнджі в Маріуполі, – художник не був представником російської школи живопису, але багато взяв від європейського живопису, коли працював якийсь час у Франції.

«Чи можна вважати Архипа Куїнджі послідовником російського реалістичного живопису? Чи писав він так, як Шишкін? Ні! Тут був більший вплив європейського живопису, вплив імпресіоністів. Архип Куїнджі йшов своїм шляхом у мистецтві. Дуже важко тому, хто йде першим, прокладає свій шлях. Він створював узагальнений образ, не концентруючись на малюванні кожної окремої «прожилочки». Тому його не можна вважати продовжувачем реалістичної російської школи живопису», – пояснює Булі.

Казковий Дніпро

Найважливішою картиною в своєму художньому спадку Архип Куїнджі вважав картину саме на українську тему.

В 1880 році він завершив «Місячну ніч на Дніпрі» і виставив цю картину в Петербурзі. Що цікаво – це була виставка однієї картини. Вона справила фурор! За короткий час виставку однієї картини відвідало 13 тисяч людей – величезна цифра для тих часів.

Картину придбав Костянтин Романов з правлячої династії за п'ять тисяч рублів – теж величезна сума на ті часи.

Потім Куїнджі створить ще чотири авторські копії «Місячної ночі на Дніпрі», але найкращою вважають ту, яку експонували в музеї в Сімферополі, в нині окупованому Росією Криму.

«Він відкрив оцей образ, оце світло нічне. І оці його живописні прийоми, вони були на той час цікаві, та й зараз вони працюють», – каже в інтерв'ю Радіо Свобода **Галина Скляренко**, кандидатка мистецтвознавства.

Але чому так важко малювати ніч? У чому секрет?

«Бо все темне. Темне! Розумієте? Бо живопис – це взагалі-то світло. А коли йде мова про ніч – це темні, дуже темні фарби. І тут складність, бо треба тонко відчувати всі оті градації кольору. Крізь темряву побачити кольори, приховане світло і рух повітря», – пояснює Скляренко.

За словами мистецтвознавиці Скляренко, Куїнджі любив саме ночі в Україні – звіди і його оця нічна поетика в найкращих картинах.

«Взагалі в Україні чудові ночі, а найчудовіші ночі – на Полтавщині. Там фіолетове-фіолетове небо вночі, бузково-фіолетового кольору. І мені здається, що там справді літають оті всі відьми, про яких Гоголь писав. Там все таке казкове! – каже в інтерв'ю Галина Скляренко. – А Куїнджі як художник відчував оцю казку. Казки він і писав на картинах. Він не був прямо такий вже реалістичний художник. Він шукав романтику, шукав казку».

Чи український художник?

Співрозмовники Радіо Свобода кажуть, що Архип Куїнджі за кількома ознаками підпадає під визначення український художник.

По-перше, місце народження – Маріуполь, Україна. Там він довго жив, формувався як особистість, жив потім. Створив чимало картин на українську тему. Помер в Санкт-Петербурзі, але лише тому, що дружина привезла його на лікування після запалення легень – думала, що столичні лікарі допоможуть.

Так, Куїнджі молодим вчився в Академії в Петербурзі, але тому, що такого закладу не було в Україні, не було на українському півдні. Він і викладав в Академії, але змушений був повернутись в Україну через підтримку студентського вільнодумства.

«Ясно, що доводити приналежність важко, бо в нас немає фотографії Куїнджі у вишиванці, він не був частиною «Просвіти», він не писав у листах, що він мріє про створення Української академії мистецтв. Не варто ідеалізувати постаті кінця 19-го – початку 20-го століття, але треба боротися і не віддавати Росії своє. Це важливо, розумієте?» – каже в інтерв'ю Радіо Свобода **Олександра Ковальчук**, заступниця директора Одеського національного художнього музею.

«Нам важливо пройти процес деколонізації і деімперіалізації. І коли ми повертаємо чи підсвічуємо ті постаті, які були присвоєні метрополією, то треба розуміти, що ці процеси – на десятиліття. Це ще триватиме 10-20 років. Це довгий і складний процес», – прогнозує Ковальчук, яка разом зі своїм музеєм в Одесі доклала багато зусиль для лобювання Музею Метрополітен в американському Нью-Йорку, щоб він переозначив Куїнджі з російського на українського художника. В Одеському музеї є три картини Архипа Куїнджі.

А історикиня мистецтва **Оксана Семенік** каже в інтерв'ю Радіо Свобода: «От питання: чи можемо ми Куїнджі вважати українцем? Я думаю, що можемо! Хоча б тому, що для нього дуже важливим був український пейзаж. Тому він вирішив жити і працювати в Україні. Ось дивіться – Пабло Пікассо. Він народився в Іспанії і до молодого віку прожив там, а потім переїхав до Франції, і там жив все свої життя. Але чомусь його не називають французом! Все-таки він – іспанець».

Україна і «Малоросія»

Ще один цікавий момент доводить, що Архип Куїнджі – справді український художник.

В 1863 році царський уряд видав так званий Валувеський циркуляр, який сильно обмежив українську мову. Цар **Олександр Другий** видав Емський указ в 1876 році, який фактично заборонив українську.

Незважаючи на це, а також на те, що фактично назва Україна була в немилості, її її називали «Малоросією», Архип Куїнджі малює картини на українську тематику і в називає їх «Україна», а не «Малоросія», хоча, наприклад, композитор **Петро Чайковський** свою Другу симфонію назвав «Малоросійською».

«Він же не назвав свій твір «Вечір в Малоросії!» Він писав: «Вечір в Україні», «Українська ніч», а не «малоросійська» ніч. Це дуже важливий момент! Тобто, для Архипа Куїнджі і Україна була, і українська мова була, і українська природа була», – каже в інтерв'ю Тетяна Булі.

Вона також зауважує, що Куїнджі добре розумів українську мову, але говорити нею йому було важко без практики.

Куїнджі і сучасність

Ще ім'я Архипа Куїнджі промайнуло в 2019 році, коли його картина на кримську тематику *«Ай-Петрі. Крим»* опинилася в центрі злочину і скандалу.

Вона була на виставці в Третьяковській галереї в Москві, аж раптом до неї підійшов чоловік, зняв картину з рами і просто з нею вийшов. Зник шедевр!

Картину зрештою знайшли, винуватця затримали, але в Україні користувачі соцмереж провели паралелі: росіян обурило викрадення кримської картини в Третьяковці, але чому їх не обуриє викрадення самого Криму в Україні в 2014 році!? В одному випадку – обурення, а в іншому – «Крим – наш»!?

Музей і війна

Художньому музею імені Куїнджі в Маріуполі не пощастило – як і самому місту та його жителям.

Через тиждень після початку масштабної агресії Росії проти України у 2022 році до музею прилетів снаряд, застряг у стіні першого поверху, але не розірвався.

У двадцятих числах того ж березня другий снаряд зніс дах музею, вибив всі вікна і спричинив велику руйнацію.

Російські війська також знищили погруддя Архипа Куїнджі біля Музею.

Ростислав ХОТИН.

На фонд журналу «Дукля»

Шановні читачі! Якщо Вам не байдужа дальша доля журналу «Дукля», просимо Вас підтримати її своїми пожертвами, які слід надсилати на рахунок:

VÚB Prešov, číslo účtu: SK46 0200 0000 0000 2843 4572

На фонд журналу «Дукля» пожертвували:

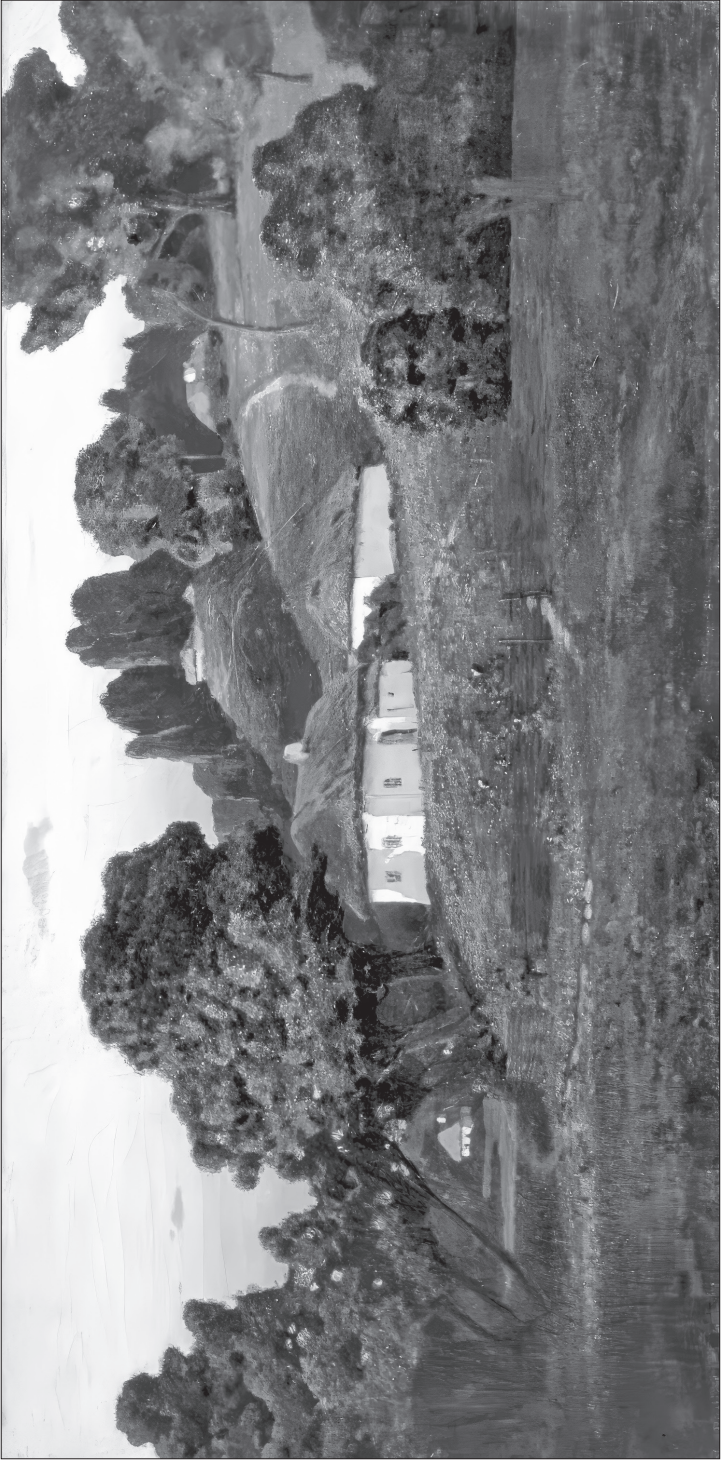
Михайло Чукан (Пезінок) – 50 євро

Ліна Гвань (Зборів) – 100 євро

На обкладинці журналу твори українського художника

Архипа Куїнджі (1841-1910)

На першій сторінці обкладинки: **«Україна»**, 1879 р.; на другій сторінці обкладинки: **Портрет Архипа Куїнджі авторства Іллі Ріпина**, 1877 р.; на третій сторінці обкладинки: **«Вечір в Україні»**, 1878 р.; на четвертій сторінці обкладинки: **«Червоний захід на Дніпрі»**, 1905-1908 рр.

Ціна 0,66 €

Індекс EV 5881/20

ISSN 0419-8131

